

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

AUGUST 2020

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

AUGUST 2020

SUMAR

august

2020

4 Patrioți din vorbe
și patrioți din fapte
AL.O.
TEODOREANU

5 Evul Mediu...
luminos
I.-A. POP

AUGUST 1940

10 Încă o retragere.
Din Transilvania
I. GIURCĂ

15 Dictatul comentat
pe calea undelor...
A. SPÂNU

16 ... și în presă,
fentând cenzura
D.T. DULCIU

20 Războiul
memoriei războiului
*O dezbatere la Moscova
despre Al Doilea
Război Mondial*

EXCLUSIVITATE

25 În Infern,
de bună voie
Witold Pilecki
AL. GOGUN

33 Amiralul
debarcării
din Normandia
E.H. LATHAM Jr.

29 Azi pe soclu,
mâine la pământ
*Din trecutul dărmării
statuilor*

A. DARIE

32 Viață ieftină
pe Litoral
*La mare în anii '30
ai secolului trecut*

T. STĂNESCU-
STANCIU

37 Legătura
dintre dinastia
de Windsor și
Sângeorgiu de Pădure
*Contesa
Claudine Rhédey*
A.-L. CHIȘ

40 „Bolnavul
Europei“
împărțit de învingători
*Tratatul de Pace
de la Sèvres*
A.-V. MATEI

45 Copiii Belgiei,
salvatori
ai satelor românești
N. ȘERBAN

magazin istoric

Anul LIII – serie nouă – nr. 8 (641)

august 2020

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Contesa Claudine Rhédey, reprezentată de pictorul austriac Johann Nepomuk Ender, a fost una dintre cele mai frumoase femei ale epocii. Ea este stră-străbunica reginei Elisabeta a II-a a Marii Britanii și Irlandei de Nord. S-a născut în Transilvania, la Sângeorgiu de Pădure, județul Mureș, și s-a căsătorit cu ducele Alexander de Württemberg. O căsătorie ce părea cea mai neinspirată alegere pentru ca urmașii lor să ajungă pe tronul vreunui stat a demonstrat că istoria are preferații ei

2 Pictură renașcentistă, realizată între 1497 – 1499 de Josse Lieferinxe (m. 1508). Este înfățișat Sfântul Sebastian (256 – 288) în partea de sus a tabloului, rugându-se lui Iisus să îl cruțe pe un grovar îmbolnăvit într-o epidemie de ciumă din secolul al VII-lea. În Evul Mediu, sfântul ucis cu săgeți a căpătat atributul de protector împotriva acestei molime, deoarece rănilor de săgeată se aseamănă cu cele provocate de boală. Ideea aceasta își are originile la zeul Apollo, ale cărui săgeți otrăvite îmbolnăveau victima

3 O icoană pe sticlă din secolul al XIX-lea din Transilvania într-o fotografie realizată de Simona-Cori Ion, reprezentându-i pe Adam și Eva, lângă pomul cunoașterii binelui și răului, ale cărui fructe nu aveau voie să le consume. Pe trunchiul copacului se află șarpele încoțat, care o ademenește pe Eva să mănânce din pom

4 La o lună și două zile după căsătoria cu Carol al VI-lea, la 22 august 1385, Isabela de Bavaria era încoronată și intra în Paris pe drumul urmat de regii Franței. A fost prima regină încoronată separat de rege. Carol al VI-lea a dorit o ceremonie fastuoasă. S-au consultat vechile cronică, dar cum rezultatul nu a fost cel dorit, s-a improvisat. Așa au fost aduși și saltimbanci și acrobați, cum se vede în această miniatură din cronică scrisă de Jean Froissart (1337 – 1410)

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEL**,
academician
IOAN-AUREL POP,
academician
VICTOR SPINEI

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Andrei Oprea,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Gheorghică Puiu Anghel

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1 – 3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III,
camerele 11–14, Sectorul 1, Oficiul poștal nr.
15, Căsuța poștală 15 – 702, Cod 010155,
Telefon: 021.312.68.77

PATRIOTISM

AL. O. TEODOREANU

Nu e patriot acela care nu are pe buze decât cuvintele patrie și neam, dar care nu-i în stare să aducă o contribuție, cât de modestă, la ridicarea prestigiului acestei patrii și la propășirea acestui neam. O amintire din anul pentru soarta noastră hotărâtor, 1916, îmi furnizează exemplul cel mai edificator.

În regimentul în care îmi făceam stagiul, era un tânăr ofițer, intervenționist entuziast și adevărată spaimă a tinerilor cu „termen redus“, pe care ne numea „pleziristi“ (de la *plaisir* [plăcere, în franceză]). Nu pierdea prilejul să-și bată joc de-un camarad, comandant de baterie, care nu ținea discursuri, e drept, dar își instruia bine trupa. Tânărul intervenționist îl trata drept ofițer de operetă. De la prima lovitură de tun însă, vocea de argint a tânărului amuțise prin nu mai știu ce biurou de Cartier [stat-major] și nu s-a mai auzit nimic de el.

Camaradul ironizat s-a impus din prima zi a războiului ca unul din cei mai buni și mai vitezi comandanți de baterie. Era iubit de camarazi și subalterni și inspira trupei o încredere oarbă. Pentru a menține disciplina de fier pe care unitățile de artilerie o reclamă imperios, cerea ca în timpul luptelor chiar să i se dea onorul. Mi-l amintesc la Argeș, cu monoculul în ochi și cravașa sub braț, înaintând calm spre bateria care, sub comanda locotenentului, trăgea de zor, sub viu bombardament inamic. La apropierea lui, locotenentul a comandat:

– Drepti, tunari, la stânga-mprejur, ascultați pentru onor, capul la dreapta.

După care, printre șuierături și explozii, i-a dat cu mâna la chipiu și călcăile lipite, raportul:

– Domnule căpitan, bateria se află în luptă și așteaptă ordinele dumneavoastră. Tragem la 3.200 în infanteria din față.

Căpitanul, după ce-a ascultat cu mâna la chipiu raportul, a rostit liniștit și hotărât:

– Mulțumesc! Aceleași elemente, urmați!

După această bărbătească pildă de calm, își închipuie oricine că la comanda: „Tunari, la posturi, marș!“ și „Din dreapta, trage!“ cu câtă însuflețire s-a reluat bătălia, întreruptă un moment de acest supliment gratuit la regulamentele militare. E inutil să mai spun care din acești doi ofițeri era patriotul.

Omul care își iubește țara trebuie să nu piardă niciun prilej pentru a contribui din toate puterile lui la remedierea relelor care o bântuie.

Dar dacă la el acasă e obligat să arate aceste rele și să le combată, în fața străinilor această atitudine nu-i e îngăduită. Față de ei, o prudentă ipocrizie e de rigoare. Cu atât mai mult [când] e vorba de neadevăruri din care străinii ar putea trage concluzii cronate și defavorabile [...]

(De re culinaria,

Editura Sport-Turism, 1977; fragmente)

49 Împăratul Iustinian intră în comă, deși nu exista încă **breaking news**
Ciuma din secolul al VI-lea

A. OPREA

53 Vulturul Negru bagă groaza în românii dintre Prut și Nistru
Primul an al ocupației sovietice

I. POPA

58 Între panslavismul comunizat și pangermanismul nazist
Însemnări din anii 1941 – 1942

P.D. DE ROMA,
G. TROHANI

65 Milenii, secole și o lună într-o pagină

66 La centenar
Tezaurul arhivistic militar
L. DRĂGHICI

71 „La ospete omora fără județu”
La masă la Vodă, cu veselie sau cu... gădele

M. CAZACU

76 Mitul bravului soldat Hitler
D. MIHALCEA

A FOST ODATĂ
CA NICIODATĂ...

81 Stâlpul casei și femeia lui
G. ROȘU

84 Anton Dumitriu și Rugul Aprins
M. VASILEANU

88 Confederați din Valahia luptă în... Bavaria
A.-S. IONESCU

HOOVER
INSTITUTION

93 Poveștile exilului

RUBRICI

63 Clio anunță
Premiile Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”, ediția 2019
D. ROMAN

64 Pentru biblioteca dumneavoastră

87; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

*Țărancă torcând,
din Transilvania...*

cutumele slave. Satul avea mecanismele instituționale necesare ca să funcționeze. „Funiile” sau „bătrânii” se trăgeau la sorți periodic, iar pădurile, pășunile, apele, morile etc. intrau în folosința comună. Primăvara, la semnul seniorilor (bătrânilor), se porneau plugurile sau

araturile. „Pornirea plugurilor” se făcea concomitent de toți sătenii și însemna trecerea la ciclul agricol de peste an. La fel se proceda și cu culesul roadelor. Mai toate elementele lexicale din limba română legate de agricultură sunt de origine latină.

A fost, probabil, o perioadă de la finele mileniului I al erei creștine când, pe alocuri, românii au fost supuși slavilor, mai exact unei păături subțiri de slavi, de unde s-a păstrat și înțelesul social al etnonimului de român/rumân. Ulterior însă, după Evul Mediu, acest înțeles s-a pierdut. Cele mai grave confiscări de pământuri în defavoarea românilor s-au produs în Transilvania, mai ales după 1204, dar nu din rațiuni etnice (naționale), ci confesionale. În 1204 (Cruciada a IV-a), Constantinopolul și Imperiul Roman de Răsărit (în mare parte) au fost cucerite de creștinii latini occidentali.

Papa a cerut ca toți „schismaticii” să revină la „dreapta credință” a Apusului, urmând să fie iertați pentru „marea lor abatere”. Cei „încăpățânați” însă aveau să fie tratați nu drept „schismatici” (rupți de Roma), ci drept „cretici” (abătuți de la canoane, de la norme) și pedepsiți

conform rânduiclii de pedepsire a creticilor: „darea spre jaf și pradă”. În acest fel, românii din Transilvania, imediat după 1204, li se confiscă pământuri și li se iau drepturi. Toate izvoarele care-i pomenesc pe români în primele trei-patru decenii după 1204 conțin răpiri

de țări, de pământuri, de mănăstiri, de eparhii... Nemulțumiți, românii s-au revoltat, dar cel mai adesea și-au reluat cu forța roadele muncii lor, fiind caracterizați drept răufăcători și hoți. Astfel, s-a ajuns în Transilvania la o pătură de stăpâni străini confesional și etnic, situați peste masa de lucrători români. Românii au fost discriminați în Transilvania, la început, ca ortodocși și abia apoi și ca români.

Rolul drumurilor comerciale

În Țările Române libere (extracarpătice) stăpânii și supușii erau de aceeași confesiune și etnie. Ciclul muncii a fost aici amenințat mai ales de atacurile externe ale ultimelor valuri migratoare și, mai ales, de tătari și de otomani. Când presiunea acestora era

foarte mare și pretențiile lor erau exagerate, domnii și boierii porneau lupta. Când românii erau să fie copleșiți de inamic, ei cereau pace și nu așteptau să fie învinși pe câmpul de bătălie. Cu alte cuvinte, românii alternau concilierea (tratativele) cu rezistența (luptele). Un motiv al între-

La Marea Neagră se întâlneau marile drumuri comerciale ce străbăteau aceste ținuturi și pentru a căror protecție domnii români au ridicat cetăți; în imagine Cetatea Albă

Am văzut în prima parte a articolului (Magazin istoric, nr. 7/2020) de ce este nedreaptă caracterizarea Evului Mediu occidental ca o perioadă de barbarie. Care au fost caracteristicile Evului Mediu românesc?

Adam arând, frescă de la Mănăstirea Voroneț

LUMEA EVULUI DE MIJLOC

Academician
IOAN-AUREL POP

Pe teritoriul locuit de români, în numeroasele lor țări medievale, structurile sociale erau altele decât în Occident, deși esența vieții era aceeași.

Oamenii simpli aveau două preocupări esențiale: producerea celor necesare traiului de pe lumea asta, care era „umbră și vis“, și pregătirea pentru trecerea în lumea veșnică. Îndeplinirea acestor scopuri presupunea concentrarea oamenilor asupra a două realități, anume pământul și biserica. În acest cadru ne vom concentra asupra pământului.

Discriminații religios și etnic

Se presupunea că orice om trebuia să aibă o bucată de pământ și zbaterea cea mare a oricui era să fie sau să ajungă proprietar (de fapt posesor) de pământ. Proprietarul absolut al pământului era în concepția medievală Dumnezeu, de aceea pământul (nu proprietatea!) era considerat sfânt. Oamenii fără pământ erau, de regulă, străinii, prizonierii de război, robii. Oamenii pământului aveau, de regulă, pământ (mai mult ori mai puțin). Pământul era folositor când rodea. Cea mai mare amenințare pentru rodirea pământului au fost, în cazul daco-romanilor și apoi al românilor, pentru vreo

șapte-opt secole, migratorii sau „barbarii“. Modul de trai al acestora se baza pe jaf și pradă, pentru că ei nu arau și nu semăna. Raziile lor periodice erau, de obicei, spre toamnă, când se strângea recolta. Mare parte din aceasta era confiscată, restul fiind lăsat localnicilor dintr-un motiv practic: ca să nu moară de foame spre a putea semăna, tot pentru „barbari“, în primăvara următoare. Urma o nouă rază, o nouă confiscare și așa mai departe. Firește, când localnicii se opuneau cedării tainului, urmau violențe, incendieri, distrugeri, robari și crime. În raporturile pașnice dintre autohtoni și migratori și-a găsit rostul o categorie de fruntași locali care tratau cu liderii jefuitoarelor și care erau, mulți dintre ei, conducătorii satelor, adică juzii (judecătorii)/cnezii, „oamenii buni și bătrâni“, ducii/voievozii, crainicii, vatamanii etc. Prin cedarea sub presiune a unei părți a producției, satele noastre au supraviețuit secole la rând. Nu au viețuit, ci au supraviețuit!

Altminteri, dincolo de aceste atacuri de jaf, viața în interiorul comunității se derula fără tulburare, după vechile tradiții romane, influențate de lumea romano-bizantină și de

tânărului voievodat sud-carpatin, introducându-l în circuitul continental.

„Schismaticii“ asimilați cu ereticii

Un alt exemplu ales vine să explice că o parte din faima proastă a domnului nostru Vlad Drăgulea (poreclit apoi Țepeș și Dracula) se datorează comerțului. Domnii Țării Românești acordaseră în repetate rânduri, cu începere din 1358, privilegiile comerciale negustorilor sași brașoveni, iar între avantajele cuprinse în aceste documente se înscriseră și recunoașterea dreptului de depozit al Brașovului. Cu alte cuvinte, când negustorii munteni ajungeau cu mărfurile lor la Brașov, trebuia să vândă ceea ce aveau *en gros* sașilor, care duceau apoi marfa mai departe în Transilvania și Ungaria, unde o valorificau *en detail*. Domnul amintit a recunoscut și el acest avantaj important al sașilor, dar a cerut reciprocitate, adică a voit să se recunoască dreptul de depozit și pentru orașele de sub munte din Țara Românească. Sașii nu s-au supus și au continuat să-și vândă singuri marfa în Țara Românească sau s-o treacă mai departe singuri la sud de Dunăre. În aceste cazuri, Vlad Țepeș a aplicat corecții drastice negustorilor sași, ba a și năvălit cu oaste în Țara Bârsei, ca să-i convingă să se încadreze în noua regulă. Ca să răzbune aceste represalii adesea sângeroase sașii brașoveni au răspândit faima exagerată de ființă „setoasă de sânge“ (atribuită domnului român), expresie pe care unii, tot în mod interesat, au vrut s-o interpreteze *ad litteram* sau în sens propriu. Mai mult,

Imagini ce par azi idilice ale satului românesc de altădată: bătrâni din Avrig...

tot sașilor le datorează Vlad și supranumele de „Dracula“. Aceștia, din cauza specificului limbii lor germanice, nu puteau pronunța consoanele sonore ale limbii române, precum „g“, și nici diftongul „ea“. Prin urmare, în pronunția lor, „Drăgulea“ devenea „Dracula“. Cum știau limba română, de aici nu a mai fost decât un pas pentru a-l prezenta pe Vlad drept drac sau diavol. Natural, mai sunt și alți factori care au asigurat impunerea în Occident a poreclei lui Vlad Țepeș.

În fine, mulți istorici ai economiei s-au întrebat de ce, cu o țară așa de generoasă în produse ale solului și subsolului, nu au

ajuns românii să fie mari negustori și i-au lăsat pe alții să le valorifice mărfurile. Evident, cauzele acestei situații sunt complexe, dar o împrejurare istorică specială, ignorată adesea, explică bine această situație. În Transilvania, românii, inițial din motive confesionale (cum s-a văzut), fiind catalogați drept „schismatici“, au fost discriminați. De la o vreme încoace, „schismaticii“ (adică creștinii ruși de Roma) au fost așezați în aceeași categorie cu ereticii, fapt care a motivat confiscarea pământurilor lor în favoarea supușilor catolici. Confiscarea bunurilor, mai exact a pământului, bogăția fundamentală în Evul Mediu, însemna condamnarea la sărăcie, la chinuri, la o viață nenorocită. Cum să produci bunuri pentru piață dacă pământul nu-ți mai aparține?

... țărânci din Gorj...

Să prețuim ce au făcut strămoșii

În Țara Românească și Moldova, pământurile au rămas în stăpânirea românilor, adică a boierilor și a țăranilor liberi (moșneni și răzeși).

Principalele îndeletniciri ale țăranului român erau agricultura...

rupeii războaielor prea lungi era ciclul muncii (al cultivării plantelor și creșterii animalelor), care, dacă se oprea, periclita viața fizică a comunităților, conducând la foamete. Prin acest sistem s-au salvat economia locală și ființa statală.

De multe ori se vorbește cu ton acuzator despre discriminările din Evul Mediu și, mai ales, despre asuprirea femeii. În general, fetele nu aveau dreptul la moștenirea pământului, ci doar la „scule” (obiecte, bunuri mobile), dar nu pentru că erau fete, ci pentru că nu puteau să lupte. Relația medievală (feudală) dintre oameni și pământ (feud) presupunea participarea la război. Cu alte cuvinte, domnii (principii) și boierii (nobilii) mari dăruiau feude pentru ca acei dăruiați să aibă resurse ca să lupte (să-și procure cai, harnașamente, armuri, arme etc.). Or, femeile nu puteau să lupte, conform moralei și mentalității medievale. Totuși, sunt și anumite excepții, cum a fost transformarea juridică a fetei în băiat („îmbăiețirea”; *Magazin istoric*, nr. 9/2013) și îndreptățirea sa la moștenirea pământului. În acest caz, soțul femeii (ginerile din familie) îndeplinea obligațiile militare față de suzeran. Altminteri, moșiile rămase fără moștenitori masculini erau preluate de domnie și donate acelor boieri care puteau să-și exercite obligația de „ajutor și sfat”.

A fost o vreme, în comunitățile sătești, când unii feciori „se măritau”, adică intrau în gospodăria mireselor

lor, fiindcă nu aveau averea necesară ca să-și primească soțiile în propriile case și pământuri. Dacă acești miri veneau din alte sate decât satele de baștină ale mireselor lor, ei erau numiți „nemernici”, deoarece „nemereau” în obștea fetelor. Fiind oameni străini fără pământ, dar cu noroc (primeau totul de-a gata, de la socri), termenul de „nemernic” a primit sens peiorativ. Un alt cuvânt cu o conotație economică este „stânjenirea”, care însemna la început măsurarea pământului și împărțirea sa prin haturi sau hotare. Când în

comunitatea sătească a început măsurarea pământului cu stânjenul, s-a produs tulburarea vechii ordini a averii comune, încât verbul „a stânjeni” (=a măsura) a ajuns sinonim cu „a deranja”, „a jena”, a interveni într-o ordine veche și bună.

Marii noștri istorici, începând cu Nicolae Iorga, au subliniat importanța unui factor economic, anume drumurile comerciale, pentru un proces politic, adică formarea statelor medievale românești. Drumul comercial „de la varegi la greci”, care lega nordul Europei de sudul ei și care trecea pe Valca Nistrului și pe Valca Prutului, a ajutat mult la închegarea Moldovei ca voievodat medieval, iar drumul comercial care lega vestul Europei de Marea Neagră și de Marea Marmara a fost prioritar pentru structurarea Țării Românești. „Culoarul Brăilei”, care pornește din Țara Bârsei și ajunge până la vestita schelă dunăreană, ca segment dinspre finalul acestei vaste artere comerciale, a asigurat în parte prosperitatea

... și creșterea vitelor

EVACUAREA STRUCTURILOR MILITARE DIN TERITORIUL CEDAT UNGARIEI

ION GIURCĂ

Regele Carol al II-lea și camarila care i-a făcut pe plac după 1930 nu au pregătit țara în niciun fel pentru tragedia din vara lui 1940

Luna august pare a fi fatidică pentru români. Semnarea pactului Molotov – Ribbentrop la 23 august 1939, când U.R.S.S. a primit libertate de acțiune pentru ocuparea Basarabiei, și Dictatul de la Viena din 30 august 1940, impus României la exact 20 de ani de la sancționarea Tratatului de la Trianon de regele Ferdinand, au avut consecințe catastrofale pentru România.

La 30 august 1940, cu sprijinul Germaniei și al Italiei, în condițiile lașității celor aflați temporar în fruntea țării, o parte a României, făurită în granițele sale firești după secole de trudă și luptă, cădea, pentru patru ani, sub stăpânirea Ungariei.

Puncte de vedere diferite

Încă din 15 iulie regele Carol al II-lea fusese somat de

Adolf Hitler să accepte revendicările guvernelor de la Budapesta și Sofia. În privința raporturilor cu Ungaria, la 27 iulie, la Berchtesgaden, în cadrul întâlnirii dintre A. Hitler și ministrul român de Externe, M. Manoilescu, potrivit relatării celui din urmă, „s-au stabilit anumite principii și linii precise și coerente, iar Hitler a rămas angajat față de noi să le respecte”.

Interesată în siguranța petrolului românesc, Germania

a exercitat presiuni asupra Ungariei pentru a înceta orice desfășurare de forțe militare la frontiera României, promițând că pretențiile acesteia urma să fie examinate de puterile Axei. Cuvântul de ordine al Berlinului, adresat Budapestei, la 10 iulie 1940, a fost ca Ungaria să-și atingă scopurile „în etape separate și prin negocieri”. În argumentele sale în privința pretențiilor teritoriale față de România, Ungaria miza și pe

Chiar și țărani supuși pe moșiile domnești, ale boierilor și ale mănăstirilor erau stimulați să producă și puteau să trăiască decent. De unde vine atunci dezinteresul pentru producția de piață? Dintr-o împrejurare păcătoasă, care începe cu jaful instituit de migratori (mai ales de valurile de pecenegi, cumani și tătari) și continuat la scară largă de otomani. Tătarii au jefuit periodic mai ales în Moldova de la 1241 până la 1717, prădând recoltele și luând robi. Otomanii au făcut la fel, mai ales în Câmpia Română, de la Vidin și Calafat până la Galați și Brăila, confiscând tot surplusul de producție. Când tributul către Poartă, mucarercurile, sumele pentru cumpărarea domniilor, monopolul comercial otoman etc. au ajuns la forme inimaginabile (155.000 de galbeni plătea Țara Românească drept tribut înainte de domnia lui Mihai Viteazul!), producția a scăzut considerabil. De ce să mai produci dacă nu te puteai bucura deloc de roadele muncii tale? Orice surplus ajungea la stăpâni din țară și din afară. Lipsa de cointerese a fost fatală pentru dezvoltarea spiritului concurențial, pentru competiție, pentru acumularea de capital etc. Și așa am ajuns să fim „săracă țară bogată” și să cultivăm proverbe de genul: „Munții noștri aur poartă,/ Noi cerșim din poartă-n poartă.”

Firește, împrejurările s-au schimbat și, cu toate că s-ar fi putut îmbunătăți multe astfel de tare moștenite, handicapul istoric a rămas. Aceasta nu scuză lipsa noastră de performanță economică de-acum, dar explică multe. Cu toate acestea, strămoșii românilor și românii muncesc și fac să rodească acest pământ de mii de

ani. Munca cea grea au făcut-o, de obicei, ei, românii, dar produsele pământului le-au împărțit mereu cu alții, de voie sau de nevoie.

Nu ne mai gândim la țărănul român în spirit sămănătorist și poporanist, nici nu mai putem visa la sate idilice, cu fete care înfloresc alțița și cu flăcăi osteniți de trasul la coasă când soarele se ridică de-o suliță pe cer. Azi satul este cu totul altul, pe-acolo pe unde el mai există și nu s-a stins în ruină și uitare. Dar să ne amintim de sat, de cei care au dat viață satului și de marii intelectuali care au adus laudă țărănului român și care au făcut clogiul satului românesc nu poate să facă rău nimănui.

Nunta Zamfirei, deși este una țărănească, pare împărătească, botezurile copiilor și prohodirile morților, fetele cu maramă de borangic și cu părul mirosind a flori de primăvară, muierile vajnice care erau talpa casei și bărbații dedicați muncii tăcute, bunicii cu argint în plete și bunicile torcând fus după fus, senine și tăcute, suspinând din când în când, la amintirea vreunui gând din viețile lor trecute... Toți aceștia și toate acestea au fost și nu mai sunt, dar existența lor a fost la fel de reală ca și existența noastră. Ei au fost viață, iar viața, fie și cea trecută, tot viață rămâne.

Dacă ajungem să știm și să prețuim ceea ce au făcut strămoșii nu devenim, probabil, mai deștepți și nici nu putem prevedea viitorul, dar putem dobândi o altă virtute, aceea de a înțelege mai bine prezentul și de a ne adapta mai bine vieții prezente. Și dacă nu reușim cu toții să iubim acest pământ și acest popor și ne luăm, unii dintre noi, lumea în cap, măcar să nu urâm țara acas-

ta și oamenii ei. Nicio țară și niciun popor de pe lumea asta nu merită și nu trebuie să trezească ură, iar înțelepții noștri ne transmit, dacă învățăm să le descifrăm mesajele, un testament minunat: setea de adevăr și de dreptate, învăluite în iubire și bunătate. ■

... și horă din Drăguș

Raoul V. Bossy

că nu vrea și nici nu poate niciodată și sub nicio condiție să facă să emigreze pe secui de pe pământul lor“, fapt ce a determinat încheierea tratatelor.

Pentru rezolvarea disputei teritoriale dintre Ungaria și România, a fost adresată Guvernului român pentru ziua de 29 august 1940 invitația de a trimite la Viena pe ministrul de Externe, având puteri depline pentru tratative, „la o convorbire asupra afacerilor externe ungaro-române“. Chiar în aceea zi M. Manoilescu a avut o întâlnire cu Ribbentrop și Ciano, care i-au cerut să solicite Bucureștiului aprobarea pentru acceptarea arbitrajului ca formă juridică de soluționare a diferendului, invocându-se prevederile articolelor 12 și 13 din Statutul Ligii Națiunilor. Informat asupra cerinței, regele Carol al II-lea a convocat un Consiliu de Coroană, în cadrul căruia majoritatea participanților s-au pronunțat pentru acceptarea arbitrajului. „Consiliul de Coroană, examinând toate posibilitățile, a ajuns la singura încheiere mai favorabilă, adică la acceptarea arbitrajului Axi, România găsindu-se în acest moment

absolut izolată între dușmani.“ Între cei care s-au pronunțat pentru cedarea teritoriului oferit Ungariei s-au aflat generalii Ioan Ilcuș, încă ministru al Apărării Naționale (*Magazin istoric*, nr. 6/2020), Gheorghe Mihail, șeful Marelui Stat Major, și David Popescu, ministrul de Interne. Era pentru a doua oară în vara anului 1940 când cei care trebuia să se pronunțe ca armata să-și îndeplinească sacra misiune de apărare a țării au dat dovadă de lașitate și defetism. Peste doar câteva zile, generalii Ioan Ilcuș și Gheorghe Mihail vor fi scoși din rândurile armatei, pentru că „au săvârșit acte grave de incapacitate, demoralizând prin fapta lor prestigiul oștirii și elementarele comandamente ale răspunderii de ostaș“.

Articolul 2 al Dictatului de la Viena prevedea: „Fostul teritoriu român, care revine astfel Ungariei, va fi evacuat de către trupele române într-un termen de 14 zile și predat Ungariei în stare de ordine convenită. Diferitele etape ale evacuării și ocupării precum și celelalte modalități vor trebui fixate imediat de către o comisiune româno-ungară.

Generalul Gheorghe Mihail

Valer Pop

Guvernul regal român și guvernul regal ungar se vor îngriji ca evacuarea și ocuparea să se desfășoare în perfectă liniște și ordine.“

Un dispozitiv de apărare inutil

Conform acestei prevederi s-a întrunit la Oradea Comisia mixtă româno-maghiară, unde partea română a abordat problemele în conformitate cu „Punctul de vedere al Marelui Stat Major în discuțiile Comisiei mixte româno-ungare“, transmis de generalul Gheorghe Mihail la 1 septembrie 1940, care prevedea: trecerea trupelor ungare să înceapă cât mai târziu, de dorit 2 + 9 și în nici un caz înainte de 2 + 5, adică 3 septembrie ora 15; între trupele ungare și cele române să fie în permanență cel puțin o zi de marș; poliția zonei evacuate va fi asigurată de gărzi cetățenești, cărora li se da în primire de către jandarmii români înainte de evacuare; dacă trupele ungare depășesc liniile stabilite sau se dedau la acte de ostilitate, trupele române au ordin să lupte și să le oprească prin foc; întrebuintarea parașutiștilor

rolul factorului geo-strategic, M. Horthy arătându-i într-o scrisoare lui A. Hitler că „stăpânirea Carpaților este pentru noi o problemă vitală. Ardealul este singura fortăreață naturală a Europei și va fi spre binele Germaniei dacă aceasta va fi în mâini sigure. Mai devreme sau târziu va veni vremea răfuicii dintre Germania și Rusia.“

Premierul Ion Gigurtu și ministrul de Externe german Joachim von Ribbentrop

Guvernul de la București a încercat să realizeze o apropiere de Germania. Vizitele premierului Ion Gigurtu, însoțit de Mihail Manoilescu, la Berlin și Roma, în zilele de 26 și 27 iulie 1940, au fost lămuritoare. „Acest moment – scria M. Manoilescu – s-a marcat prin definirea concepției acestor doi dictatori în ce privește România și tratativele pe care ea trebuie să le deschidă cu Bulgaria și Ungaria și le-a dat acestora prilejul să-și ia față de noi angajamente directe, menținute sau răsturnate complet în urmă tot prin voința lor.“

La 3 august Carol al II-lea l-a înputernicit pe ministrul României la Roma, Raoul V. Bossy, să organizeze tratativele cu Ungaria. Cinci zile mai târziu, diplomatul român și-a început misiunea la Budapesta, unde a avut o primă luare de contact cu premierul Teleki Pál „spre a-i arăta dorința sinceră a Guvernului român de a contribui la asigurarea pașnică a noilor stări în sud-estul european printr-o înțelegere definitivă și loială cu toți vecinii“.

Discuțiile inițiale au inclus și un schimb de *aide-memoire*

între părți, care conțineau puncte de vedere diferite în privința desfășurării negocierilor și a modului de rezolvare a diferendului teritorial. După mai multe discuții, s-a convenit ca tratativele româno-ungare să se desfășoare la Turnu-Severin, începând cu 16 august.

Un termen de 14 zile

Încă din prima zi a întâlnirii de la Turnu Severin, părțile s-au situat pe poziții ireconciliabile. Delegația română, condusă de Valer Pop, s-a pronunțat pentru efectuarea unui schimb de populație, însoțit de unele rectificări de frontieră, în timp ce partea ungară solicita cedarea a 2/3 din teritoriul Transilvaniei, circa 67.000 km², cu o populație de 3,9 milioane de locuitori, dintre care peste 2,2 milioane erau români. Poziția delegației române i-a determinat pe reprezentanții Ungarici să solicite întreruperea lucrărilor, pentru a „studia foarte serios conținutul acestei declarații.“ Față de poziția dele-

gației maghiare, care solicita cedarea unui teritoriu din Transilvania către Ungaria, replica lui Valer Pop a fost: „Câtă vreme există o Românie și o armată română, teze teritoriale nu se discută și nici pământ românesc nu se cedează.“ Întreruperea discuțiilor de la Turnu Severin a fost urmată de implicarea directă a Germaniei și Italiei în soluțio-

narea diferendului ungaro-român. Ele au hotărât să acorde Ungariei un teritoriu care să cuprindă o fâșie în nord-estul Transilvaniei, ce includea și zona locuită de secui.

Reluarea tratativelor de la Turnu Severin, în ziua de 24 august 1940, a evidențiat sprijinul pe care Ungaria îl avea la Berlin și Roma, șeful delegației ungare anunțând: „Guvernul ungar declară solemn

Mihail Manoilescu a leșinat când i s-a prezentat la Viena harta cu cedările teritoriale la care era obligată România

situație asemănătoare celei din iunie 1940, în condițiile în care Comisia mixtă româno-maghiară de la Oradea încă nu stabilise datele concrete ale evacuării.

În ziua de 1 septembrie, prin noi ordine, se preciza: „Diviziile 16, 17, 20 Infanterie și Brigada 2 Mixtă Munte trebuie să depună armamentul, munițiile, marile echipamente, materialele și caii proprietatea armatei în gările cele mai apropiate; întregul personal și rechizițiile ce provin din teritoriul ocupat va fi îndrumat la părțile sedentare, dezecipat și lăsat la vatră; ofițerii și subofițerii de rezervă care doresc să rămână în România și în armată vor rămâne la unități, pe baza unei declarații scrise; toate cazarmile și localurile vor fi predate cu acte primăriilor.“

În aceeași zi au fost ordonate gările de îmbarcare, numărul de trenuri pentru fiecare divizie (destinate transportului materialelor, armamentului și muniției), itinerarele de deplasare ale diviziilor, raioanele de dispunere la sud de linia de demarcație: Divizia 16 Infanterie la Ocna Mureș; Corpul 6 armată la Luduș și Târnăveni; Brigada 2 Mixtă Munte la sud-vest de Turda.

Ulterior, Corpul 6 Armată a primit, în detaliu, ordin privind dispunerea forțelor și mijloacelor la sud de linia de demarcație, la o adâncime care să nu îngreuneze acțiunea forțelor din Eșalonul de siguranță, dar, în același timp, să poată interveni oportun pentru respingerea unui atac din partea trupelor maghiare.

Ministrul de Externe al Ungariei, Istvan Csaky, semnează documentul adoptat la Viena

În zilele de 1 și 2 septembrie 1940 diviziile Corpului 6 Armată (16, 17, 20) și Brigada 2 Mixtă Munte au fost înlocuite de marile unități care constituiau Eșalonul de siguranță; în rezerva Eșalonului de siguranță au fost destinate Divizia 6 Infanterie (la Jibou) și Divizia 27 Infanterie (la Aleșd). Brigada 4 Mixtă Munte a continuat deplasarea spre Vatra Dornei, urmând a intra în subordinea Armatei 3, aflată în apărarea frontierei de nord a Moldovei. Pentru acțiunile din zilele următoare, Armata 1 a emis Ordinul general de operații nr. 8, în care se preciza: modul de retragere a forțelor de pe frontiera de vest și ocuparea unei poziții de rezistență pe noua graniță dintre România și Ungaria; cedarea teritoriului și trecerea pe noua frontieră urma să se execute între 5 și 13 septembrie; modul de acțiune a marilor unități care constituiau Eșalonul de siguranță.

O problemă dificilă pentru întreaga acțiune a constituit-o stabilirea itinerarelor de marș pentru marile unități, avându-se în vedere spațiul restrâns în care se executa deplasarea unui număr mare de regimente și starea comunicațiilor, astfel că pentru fie-

care mare unitate au fost fixate itinerarele și etapele de marș. Numărul redus de mijloace de transport a impus ca trupele să execute marșul pe jos, mijloacele auto și hipo fiind destinate evacuării materialelor.

În zilele de 3 și 4 septembrie marile unități ale Corpului 6 Armată au îmbarcat

materialele în trenuri, s-au deplasat spre est și sud-est, pe itinerarele stabilite.

Concomitent cu conducerea acțiunilor de evacuare a trupelor și elementelor logistice, în conformitate cu ordinele Marelui Stat Major, comandamentul Armatei 1 era preocupat de conducerea Corpului 7 Armată, care trebuia să apere frontiera de vest de la Salonta până în Valea Dunării, cât și de pregătirea apărării la sud de linia de demarcație, scop în care a fost emisă Instrucțiunea Operativă nr. 9, care prevedea: misiunea Armatei 1 era să asigure integritatea noii frontiere împotriva încercărilor armatei ungare de încălcare a acesteia; interzicerea pătrunderii inamicului în partea de Ardeal rămasă României; ideea operativă consta în organizarea apărării pe Munții Bihor, Perșani și Carpați pentru a interzice direcțiile: Cluj – Alba Iulia; Arad – Deva; Sfântu Gheorghe – Brașov. Realizarea dispozitivului de apărare urma să se finalizeze succesiv: Corpul 7 armată până la 6 septembrie, iar Corpul 11 armată până în ziua de 9 septembrie.

(Va urma)

precum și zborurile aviației sunt interzise de ambele părți în tot timpul operațiunilor de evacuare; pentru evitarea incidentelor, până la stabilirea în teren a frontierei, trupele ungare să oprească la o distanță de circa 5 km de frontiera trasată pe hartă; trupele române au ordin să nu comită acte de ostilitate sau să devasteze teritoriile cedate; pentru lichidarea incidentelor și neînțelegerilor ivite în cursul evacuării să se stabilească comisii mixte pe direcțiile principale.

În urma discuțiilor desfășurate la Oradea, a fost adoptată o „Convenție încheiată de către Comisiunea mixtă româno-maghiară”, care prevedea: înaintarea trupelor maghiare va începe la 5 septembrie; orașul Cluj urma a fi ocupat la 11 septembrie la amiază; înaintarea trupelor ungare va începe în fiecare zi la ora 7, ariergărzile române retrăgându-se cu două ore înaintea sosirii trupelor maghiare; zborul avioanelor deasupra teritoriului cedat este interzis pentru amândouă părțile, între 5 – 13 septembrie; în timpul celor șapte zile care urmează după ocuparea fiecărei etape, autoritățile ungare vor asigura transportul armamentului, munițiilor și echipamentului armatei române pe teritoriul român în vagoane, ce vor fi puse la dispoziție de autoritățile române.

În situația deosebit de grea creată pentru armata română în urma evacuării teritoriilor ocupate de U.R.S.S. în vara anului 1940, factorii de decizie

militară luaseră măsuri pentru întărirea apărării pe Frontul de Vest, prin concentrarea de noi unități și completarea lucrărilor de fortificații executate anterior. La sfârșitul lunii august, Armata 1, comandată de generalul Grigore Cornicioiu, realizase un dispozitiv de acoperire cu Diviziile 16, 17, 20, 1 și 19 Infanterie, iar în adâncime, în Poarta Someșului, erau concentrate Diviziile 6, 18, 27 și 30 Infanterie, Brigada 1 Fortificații, Brigada 2 Mixtă Munte și Brigada 3 Mixtă Munte, iar în Maramureș, Brigada 4 Mixtă Munte. Armata mai avea la dispoziție aviație și unități de apărare antiaeriană, cu care putea face față unui atac din partea armatei ungare.

În ziua de 31 august comandantul Armatei 1 a avut o convorbire telefonică cu generalul Gheorghe Mihail, care i-a transmis hotărârea Guvernului român privind cedarea Ardealului și luarea de urgență a măsurilor necesare pentru evacuarea trupelor și materialului militar existent în zona respectivă. În scurt timp, marile unități ale Armatei 1 au primit ordin să

întreprindă măsuri „în vederea evacuării tuturor unităților, formațiunilor și stabilimentelor militare, în zone ce urma a fi comunicate”.

Evacuare... pe jos

În aceeași zi, prin Ordinul nr. 11.363/C, Marele Stat Major transmitea Armatei 1: „Fazele de evacuare se stabilesc de comisia româno-ungară; orice încercare a trupelor maghiare de a pătrunde în fâșia armatei va fi oprită prin foc; se vor evita incidentele din partea trupelor noastre; să se comunice ungarilor dispoziția de a se trage în caz că pătrund pe teritoriul României.” Ulterior, comandamentului Armatei 1 i s-a precizat linia frontierei stabilite, evacuarea din teritoriul cedat a Brigăzii 1 Fortificații până la 3 septembrie; instalarea unui Eșalon de siguranță compus din Diviziile 18, 30 Infanterie și Brigada 3 Mixtă Munte, care trebuia să înlocuiască diviziile din acoperire, iar Brigada 4 Mixtă Munte să se deplaseze prin pasul Prislop la Vatra Dornei. Brigada 3 Mixtă

Munte trebuia „să ocupe pozițiile Brigăzii 1 Fortificații, urmând să apere, pe măsura pătrunderii trupelor maghiare, pantele nordice ale Munților Bihor”.

Măsurile ordonate de Marele Stat Major vizau asigurarea timpului necesar pregătirii pentru evacuare a tuturor forțelor și materialelor existente în zonă, evitarea surprinderii trupelor române într-o

Cancelarul german Adolf Hitler, singurul care a recunoscut pretențiile teritoriale ale Ungariei față de România, și premierul ungar Pál Teleki

extinderea războiului în spațiul dunărean, în colaborare cu statele din acest spațiu și în ciuda politicii engleze, care de la începutul conflictului încercase să întindă războiul în regiunea Dunării. După acordul româno-sovietic privind chestiunea Basarabiei și după acordul stabilit între România și Bulgaria referitor la Dobrogea de Sud, sentința de arbitraj pronunțată astăzi de cele două puteri ale Axei și acceptată de celelalte două state vine să rezolve ultima problemă teritorială din spațiul dunărean. Acum, în această parte a Europei s-a obținut o împăcare definitivă în favoarea tuturor celor interesați."

Pe aceeași linie s-a exprimat și reprezentantul Italiei, care a arătat „via și sincera mea satisfacție cu privire la soluționarea justă și pașnică a unui litigiu care amenința atât de mult relațiile dintre acele două state și liniștea în bazinul dunărean. Ungaria și România au contribuit la această soluționare cu aceeași inteligență și așa dori să exprim admirația mea pentru perspicacitatea și prudența celor două guverne și a oamenilor lor de stat".

La ora 20.00 corespondentul Agenției Reuters din București a transmis la Radio Coventry din Marea Britanie primele impresii și

reacții. Acordul „a produs o adâncă consternare în toată țara. Iuliu Maniu, fruntașul politic ardelean, care se află în Transilvania pentru organizarea rezistenței împotriva pretențiilor maghiare, a fost chemat de urgență în Capitală, unde a fost primit de regele Carol al II-lea". Radio Londra, emisiunea în limba greacă, a informat ascultătorii, la ora 20.25, despre comunicatul Consiliului de Coroană de la București, din care a reieșit că „România a fost trădată. Hotărârile Consiliului de Coroană a fost luată în urma presiunilor puterilor Axei".

Agencia DNB a revenit la ora 21.15 cu o nouă corespondență, în care a prezentat

PĂCĂLIND CENZURA

DAN TOMA DULCIU

În condițiile cenzurii impuse încă din vremea regimului regelui Carol al II-lea și continuată și după instalarea ca prim-ministru a generalului Ion Antonescu era interzisă publicarea de știri despre suferințele românilor din teritoriile pierdute sau care să vizeze aliatul german ori pe cel ungar. Dând dovadă de multă abilitate, ziariștii vremii au reușit să strecoare texte neconforme cu prevederile cenzurii.

Astfel, în ziarul *Tribuna* din Brașov apărea un articol, sub titlul *Suferințele românilor din Arabia* (8 martie 1942), în care autorul descria de fapt persecuțiile îndurate de populația românească din Transilvania! A doua zi agenții Gestapoului percheziționau locuința gazetarului care îndrăznise o asemenea ofensă, iar atașatul de presă al Legației Germane înainta un protest la Ministerul de Externe de la București. Autorul a fost concediat și trimis în lagăr.

Zenovie Păclișanu

În ziarul *Ardealul*, tipărit la București, era folosit un alt truc. La rubrica „Poșta Redacției” se răspundea codificat unor așa-zisi corespondenți, care purtau nume precum d-na M. Br. (Marea Britanie), d-ra A.M. Rica (America) etc. Când veștile de pe front erau îmbucurătoare, raportând victoriile Aliatilor, cititorii erau înștiințați prin apariția următoarei reclame, invocând numele unui autor polonez tradus în românește:

DICTATUL DE LA VIENA REFLECTAT LA POSTURILE STRĂINE DE RADIO

ALIN SPÂNU

Prima mențiune a apărut la 30 august 1940, ora 17.15, când directorul Agenției telegrafice ungare a prezentat personal, cu emoție, la postul național de radio succesul Guvernului de la Budapesta: „Iubiți ascultători maghiari, iubiți ascultători în alte limbi străine, impresionat – aș putea spune nepregătit – comunic prin radio cea mai nouă întorsătură a istoriei care, azi, din bunăvoința puterilor apusene ne-a scăpat de ceea ce am îndurat timp de 20 de ani. Dumnezeu a vrut ca un popor, care timp de 20 de ani nu și-a părăsit speranța, să fie satisfăcut și a redat țării o parte de pământ cu o populație numeroasă. Mișcat, mă gândesc, și cu mine se gândește întreaga țară, la accia pentru care urmează o nouă eră dreaptă [...] Puterile apusene ne-au ajutat să ajungem la ceea ce am ajuns. Cu recunoștință ne gândim la Germania și la conducătorul ei, cancelarul Hitler, apoi la alt mare prieten al Ungariei, domnul Mussolini. Ne ducem cu gândul apoi la frații noștri bulgari, care au avut aceeași durere de care am suferit și noi.“

Următorul comunicat aparține DNB, agenția oficială a celui de Al III-lea Reich, al

Cei doi „nași“ ai Arbitrajului de la Viena

cărei corodpondent din Viena a comunicat la ora 18.50 primele declarații ale celor care au „arbitrat“ diferendul româno-ungar, ministrul de Externe german Joachim von Ribbentrop și omologul italian Gian Galeazzo Ciano. Șeful diplomației germane a spus: „Prin sentința de arbitraj pronunțată acum s-a regulat în mod definitiv o importantă și grea chestiune de politică europeană. În numele Guvernului Reichului țin să exprim satisfacția deosebită pe care o simt. Guvernele român și maghiar au adresat un apel la cele două puteri ale Axei. Ele și-au manifestat astfel voința de a rezolva în mod pașnic o problemă discutată de mai

multă vreme. Ele au ținut astfel seamă și de răspunderea față de propriile lor interese și față de menținerea păcii în Sud-Estul Europei [...] Germania și Italia nu sunt direct interesate în chestiunea care le-a fost pusă de către cele două țări în litigiu. Astfel, Germania și Italia au putut să se însărcineze în mod absolut imparțial cu această obligație delicată. Ele au izbutit, în ciuda marilor dificultăți provocate de circumstanțe geografice și etnografice în teritoriul disputat, să găsească o soluție justă, care să țină seama de interesele celor două părți. Cele două puteri ale Axei au arătat o dată în plus că sunt decise să împiedice

cazul când aceste țări ar fi nemulțumite și ar spera să mai poată obține ceva prin forță.”

Radio Roma, la știrile de la ora 23.00, a comentat decizia de la Viena într-o notă festivistă, afirmând că „pentru România este mai bine ca ea să fie unită și puternică, deși mai mică, decât mare și disociată. Acordul încheiat poate fi considerat un triumf diplomatic al Axei, care a exclus din Balcani, definitiv, Anglia”.

Ultimul comentariu din 30 august 1940 a fost difuzat la Radio Londra (ora 23.00), pe baza unei informări de la corespondentul Agenției Reuters. România era compătimită pentru situația în care a ajuns prin pierderile teritoriale: „Guvernul român a fost pus în fața ultimatumului de a accepta arbitrajul Germaniei și al Italiei. Lăsată fără niciun prieten spre care s-ar fi putut întoarce, România s-a plecat în fața inevitabilului, delegații ei căpătând instrucțiuni pentru a accepta termenii dictați de «arbitri». Aceste condiții dau Ungariei în fapt tot ceea ce ceruse, adică aproximativ 19.000 mile² din teritoriul de ani de zile declarat și în prezent locuit în majoritate de români. Jefuită și de Basarabia, Nordul Bucovinei și Dobrogea de Sud, România este acum aproape în granițele sale din 1912. În schimbul acestor dureroase sacrificii i s-a dat de către Germania și Italia ga-

Ministri de Externe german, Joachim von Ribbentrop, și italian, contele Gian Galeazzo Ciano

ranția independenței și integrității redusului său teritoriu. Cât valorează această garanție, dacă ea nu corespunde cererilor economice germane, este o chestiune pe care mai curând Guvernul român ar putea să o aprecieze.”

La 31 august 1940 agenția DNB, la știrile de la ora 16.00, a transmis o informație... politicoasă. Reprezentanții Ungariei (contele Csaky) și României (Mihail Manoilescu) la Viena au trimis ministrului de Externe german, von Ribbentrop, telegrame de apreciere și mulțumiri. În opinia contelui Csaky, conferința de la Viena „va putea să aducă o contribuție substanțială la ordinea nouă, mai echitabilă, la instalarea căreia aspiră puterile Axei. Conștient de grațitudinea mea pentru eforturile dezinteresate ale Excelenței Voastre, vă păstrez o

prietenie sinceră și respectuoasă”. Ministrul de Externe român a fost ceva mai laconic și, probabil, doar regulile de politețe diplomatice i-au impus să scrie: „Părăsind teritoriul Reichului german, rog pe Excelența Voastră să primească sincerele mele mulțumiri pentru amabila ospitalitate și eforturile desfășurate.”

O reacție la decizia de la Viena a fost transmisă de Radio Londra la ora 22.30, la emisiunea în limba română. Era un protest al românilor din străinătate, care își exprimau astfel nemulțumirea față de pierderile teritoriale și încercau să ridice la luptă sau să mențină viu spiritul de dreptate: „Români! Noi, românii din străinătate, am căutat să păstrăm neîntinat numele de români. Noi, în ceasul deznădejdiei, vă aducem bucuria speranței. Când Italia și Germania au anunțat radioase noua ciopârțire, Anglia a declarat că nu va recunoaște niciuna dintre hotărârile Axei. Un mare ziar american scrie că mai există ceva care va împiedica Axa să împartă lumea. Acest ceva este tenacitatea engleză. Români, puteți nădăjdui! Comunicatul oficial spune că noi am fi cerut arbitrajul Axei, ceea ce nu este adevărat. Comunicatul oficial mai anunță că România a capitulat, deoarece trebuia să aleagă între existența sa și cedarea unei părți din Transilvania. Nici asta nu este adevărat. Români,

pe larg prevederile „Arbitrajului“. Între altele, s-a menționat că „nimeni nu mai poate să conteste că o revizuire era necesară în această regiune a Europei și, mai ales, acest fapt nu poate fi tăgăduit de acela care în mod sincer dorește înfrânarea tuturor neînțelegerilor. Nu se poate nega că statul român, în întinderea care i-a fost dată în 1919, era lipsit de omogenitate internă. Nu este îndoială asupra faptului că garanțiile date de Anglia au agitat mult spiritele cu privire la revizuirea româno-maghiară. Îndreptată numai împotriva Germaniei, politica Angliei față de România era pe punctul de a înșela, prin aparențe false, România, dându-i un eronat sentiment de siguranță. Neținând seama în niciun mod de faptele naturale și de raportul de forțe, această dezvoltare trebuia să ducă la o stare de încordare de nesuportat și să creeze focare periculoase de îngrijorare în spațiul dunărean [...] Datorită arbitrajului, aceste planuri ale Angliei nu au izbutit. În cercurile locale se crede că sentința de arbitraj este cea mai bună soluție posibilă între revendicările teritoriale și necesitățile etnografice. Această sentință reprezintă un exemplu de soluționare între revendicările teritoriale și necesitățile juste și raționale ale stării de lucruri impusă de împreju-

rări. Este de sperat că se vor stabili relații bune între România și Ungaria, care nu vor mai avea niciun fel de revendicări una față de cealaltă“.

În S.U.A., Radio New York, emisiunea informativă în limba franceză, a prezentat situația la ora 22.00, tot pe baza unei corespondențe din Viena. „Sub greutatea argumentelor puterilor Axei, România a cedat cea mai mare parte din Transilvania. Ea nu ascunde că a cedat, de fapt, în urma unui ultimatum. Frontierele României sunt garantate formal nu numai față de Rusia, dar și față de Ungaria și Bulgaria, în

Panica vine din văzduh, de Bogusław Kuczyński.

În ziua de 11 august 1943, baronul Atzel, ministru horthyst responsabil cu maghiarizarea teritoriilor din Ardealul de Nord, a rostit un fulminant discurs împotriva românilor la Șimleul Silvaniei. Ziarul *Ardealul* publica următorul anunț codificat: „ROMĂNI, nu uitați firma BARAȚEL [Baronul Atzel – n.n.], inaugurată în 11 august 1943 [data discursului – n.n.], cu concursul celebrului FRITZ [Germania – n.n.] în Piața din Șimleu. Condițiile de plată urmează. Ele ne vor fi favorabile.“

Ziarele ardelenice prezentau cititorilor știrile cele mai importante, redată în așa fel, încât să treacă de ochii vigilenți ai cenzurii. Astfel, căderea regimului lui Mussolini, în 1943, era prezentată într-un mod foarte ingenios: fotografia liderului italian era înconjurată de citate din opera lui Eminescu – „Ce e rău și ce e bine, tu te-n-treabă și socoate“, „Ce e val, ca valul trece“, „Era pe când nu s-a zărit/Azi o vedem și nu e“ – sau versuri din creația lui G. Coșbuc.

În unele articole, precum cel publicat la Brașov de ziarul *Tribuna*, sub semnătura E.B.M. (E. Boscu-Mălin), la 27 februarie 1943, cuvinte precum CLUJ erau înlocuite cu termeni precum JULC sau chiar CERNĂUȚI. Nume interzise în perioada războiului, precum cele ale lui Iuliu Maniu sau Brătianu, erau strecurate în titluri anodine, precum *O vizită acum 40 de ani (Ardealul, 17 aprilie 1943)*. În ziarul *Curentul* era preluată metoda folosită de *Tribuna*, ziariștii scriind articole despre suferințele românilor din Siberia (Transilvania), cauzate de neamul „RAIHGAM“-ilor și al „NAMREG“-ilor.

In sfârșit, un alt exemplu edificator: Zenovie Păclișanu, cel care în 1918 era secretar al Adunării Naționale de la Alba Iulia, publica în *Universul* articole acide, criticând poziția autorităților de la Budapesta față de populația românească din teritoriile răpite, folosind termeni precum „o țară cu oameni fuduli“ (Ungaria), „o ară cu oameni duri și grei de cap“ (Germania). ■

17

MEMORIA ISTORICĂ ÎN VIZIUNEA MOSCOVEI

La 31 decembrie 2019, la Moscova, a avut loc, în redacția revistei Rusia în politica globală, o masă rotundă consacrată celor 75 de ani care au trecut de la sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial, la care au participat mai mulți istorici și politologi.

Rusia în politica globală este o revistă științifică social-politică, care se ocupă cu problemele politicii externe a Rusiei și ale globalizării și apare din noiembrie 2002. Este editată de Fondul de cercetare a politicii mondiale, cu sprijinul informațional al revistei americane Foreign Affairs, și este finanțată din bani rusești. Reprezintă o parte a proiectului „Rusia și globalizarea”, al asociației nonguvernamentale ruse „Consiliul politicii externe și de apărare”. Publicația apare de șase ori pe an.

La dezbateri au participat Iuri Vasiliev, corespondent special al ziarului Vzgliad, Feodor Gaida, doctor docent al Facultății de Istorie a Universității de Stat din Moscova, Dmitri Efremenko, director adjunct al Institutului de Informație Științifică în domeniul Științelor Sociale din cadrul Academiei de Științe a Rusiei, Aleksandr Lomanov, director adjunct al Institutului Național de Cercetare a Economiei Mondiale și Relațiilor Internaționale „E.M. Primakov” al Academiei de Științe a Rusiei, Aleksei Miller, profesor la Universitatea Europeană din Sankt Petersburg, Andrei Tesla, cercetător științific principal la Institutul de Științe Umane al Universității Federale Baltice „Immanuel Kant”, Aleksandr Filippov, profesor de comunicare și management la Universitatea Națională de Cercetări „Înaltă Școală de Economie”. Moderator a fost Feodor Lukianov, redactorul-șef al revistei.

Așa cum preciza moderatorul, dezbateri a fost organizată și ca o reacție la Rezoluția Parlamentului European din 19 septembrie 2019 referitoare la importanța memoriei istorice europene pentru viitorul Europei (*Magazin istoric*, nr. 6/2020).

Vorbitorii au remarcat modificarea produsă în maniera de abordare a memoriei istorice. S-a trecut de la memoria istorică ce trebuia să ajute la depășirea divergențelor politice și a ostilității dintre popoare la o memorie istorică – spațiu unde se re-

zolvă problemele politice ale prezentului și unde conflictul devine inevitabil.

De ce s-a produs această modificare nu rezultă foarte limpede din dezbateri. În ceea ce privește Federația Rusă, respectiv modul cum este privită participarea U.R.S.S. la

Premierul britanic Winston Churchill

ați acceptat o decizie cinică! Axa, cu promisiunile ei, nu a făcut altceva decât să smulgă inima din voi. Nu se poate ca răul să învingă. Vă aduceți aminte de promisiunile Germanici date Cehoslovaciei? Germania nu și le-a ținut. Germania nu se va mulțumi nici cu această lovitură ce v-a dat. Prin unguri, care sunt uncalta lor, vor să ne ducă la sclavie. Români, tot ce avem mai scump este în joc, onoarea și existența noastră pentru care frații și părinții noștri au murit. Nu vă lăsați români! Deșteptați-vă!” La finalul emisiunii a fost citită poezia *Doina*, de Mihai Eminescu.

Tot la Radio Londra (ora 23.00), la emisiunea în limba franceză, au fost prezentate câteva comentarii ale presei anglo-americane despre „Arbitraj”. „Ungaria va plăti scump serviciul pe care i l-a făcut Axa la Viena. Acest preț va consta în produsele ce

i se vor lua. *Daily Telegraph* scrie că Axa rezervă poporului ungar viitorul unui popor de sclavi. În *New York Herald Tribune* se spune că puterile Axei se sprijină pe tunuri, dar autoritatea lor nu are un caracter permanent, căci victoria n-a fost, încă, câștigată.”

În prima zi din luna septembrie 1940, Agenția italiană Stefani a transmis pe fluxul de știri, la ora 11.30, comentariul directorului ziarului *Telegrapho* privind ceea ce s-a întâmplat la Viena. Acesta a afirmat că deciziile finale „sunt admirabil caracterizate prin aceea că au pus capăt epocii principiului naționalităților absolut, care a cauzat atâtea ravagii în Europa Sud-Estică, atâta timp cât popoarele în această regiune unele contra altora. Deciziile conferinței de la Viena au știut să împace principiul naționalităților cu factorii istorici și economici, care nu sunt mai puțin importanți”.

Un alt comentariu aparține revistei *Corespondență politică și diplomatică germană* și a fost preluat de agenția DNB la ora 15.00. Analiza considera că „rezolvarea problemei românești contribuie în mod esențial la reînnoirea, consolidarea și stabilizarea situației în Europa [...] Pentru a repara in justiția de la Trianon și a satisface cerințele justiției naționale soluția trebuia să țină cont de problemele cardinale și să atenueze asprimitățile. Noua orânduire nu implică numai fixarea unei noi frontiere româno-ungare, ci, tot așa de mult, și angajamentul solemn al ambelor părți de a proteja minoritățile”.

Un ultim punct de vedere asupra pierderilor suferite de România în vara anului 1940 aparține premierului britanic, Winston Churchill, care la începutul lunii septembrie 1940 a susținut un discurs în Camera Comunelor. Acesta a fost comentat și prezentat la 6 septembrie 1940 de Radio Londra, la buletinul informativ de la ora 18.00. Cu privire la România premierul britanic a declarat: „Personal am crezut totdeauna că sudul Dobrogei ar fi trebuit cedat Bulgariei și niciodată nu am fost mulțumit de modul în care a fost tratată Ungaria după războiul mondial. Noi nu propunem recunoașterea niciunui schimb teritorial care ar avea loc în timpul războiului, afară dacă aceste schimburi nu s-au făcut cu liberul consimțământ și buna credință a părților interesate.” ■

de stat să li se interzică să se ocupe cu asta, pentru că în realitate declarațiile lor sunt adresate în primul rând auditoriului intern, iar cel extern le folosește. În ultimă instanță, există Duma, să intre ea în polemică cu Parlamentul European.“

Un aspect esențial, consideră participanții la dezbatere, îl constituie identificarea aliaților. De exemplu, în Germania este în desfășurare o discuție legată de modul în care să fie comemorate victimele războiului de exterminare din Europa de Est. Un proiect prevede un monument închinat tuturor victimelor nazismului din Est, altul un monument separat, dedicat polonezilor. Din păcate, constată profesorul Miller, „la noi pare că nimeni nu-i acordă atenție. Nu se cooperează cu germanii, care susțin o poziție favorabilă Rusiei.“ „Ce facem cu Germania? – se întreabă și moderatorul dezbaterii. Germania este centrul-cheie al întregii abordări. Intră în avanscenă următoarea generație politică. Care trebuie să fie poziția Rusiei? Trebuie să le amintim la nesfârșit nemților ce au făcut? Sau dimpotrivă? În spiritul celor spuse, să le amintim conciliant că a fost o tragedie dură, nu vom uita nimic, totuși...“

Un alt aliat ignorat îl reprezintă cercurile de stânga din Europa. În Parlamentul European au fost deputați de stânga care au votat împotriva rezoluției din 19 septembrie. „Problema noastră – constată profesorul Miller – este că la noi

nu există «persoane» cu convingeri diferite, care să poată comunica cu diferitele grupuri. Să spunem, oameni de-ai noștri de stânga, care să coopereze adecvat cu stânga europeană.“ Dmitri Efrementko crede că trebuie căutați aliați mai ales în țările din sudul Europei, unde forțele de stânga comuniste „au fost și rămân influente“. Este cazul mai ales al Spaniei și Greciei. „Trebuie să cooperăm cu elitele politice respective și să le explicăm către ce duc totul.“ „Cum să punem problema? – se întreabă Andrei Teslia. Într-adevăr, Uniunea Sovietică este o temă tragică, care merită analizată. Dar este un subiect despre o deviere, despre o blocare, și nu o insuficiență de sistem.“ Profesorul Miller simte nevoia unei precizări: „Este important să nu amestecăm stânga cu bolșevicii. Trebuie să vorbim

despre spectrul larg al tradițiilor de stânga din Rusia încercată. Acel bolșevism care se transformă în stalinism nu trebuie apărut. În schimb, tradițiile de stânga, social-democrația pot fi folosite.“

A existat aproape o unanimitate de vedere: Israelul este principalul aliat al Federației Ruse în acest război al memoriei. Un moment esențial era considerat vizita președintelui Putin în Israel și faptul că urma să se dezvelescă (ceea ce s-a și întâmplat) un monument în cinstea victimelor Blocadei Leningradului. „Este un pas foarte important – consideră profesorul Miller –, pentru că victimele Blocadei se așază pe același piedestal cu victimele Holocaustului.“ Și adaugă: Israelul „nu va fi de acord niciodată cu ceea ce fac institutele memoriei naționale din Polonia și în mod deosebit din Ucraina sau cu politica memoriei în Estonia, Letonia, Lituania“. În acest efort trebuie atrasă și

Despre pogromurile contra evreilor organizate în Rusia, niciun cuvânt. Imagine cu victime ale pogromului de la Odessa, din 1905

Trupe japoneze în Manciuria. Problema începutului războiului mondial a fost rezolvată

Al Doilea Război Mondial, modificarea are cel puțin două cauze. Multă vreme, după prăbușirea sistemului comunist, Occidentul a trăit cu speranța că Rusia putea fi convinsă să îmbrățișeze valorile democratice occidentale și principiile economice de piață. De aceea s-a subliniat mereu contribuția U.R.S.S. la război, alianța dintre marile puteri occidentale și puterea comunistă pentru înfrângerea nazismului și a fascismului. Această speranță nu s-a confirmat și o serie de acțiuni agresive ale Federației Ruse (mai ales cele împotriva Georgiei și a Ucrainei, ocuparea Crimeii) au dovedit inutilitatea efortului. Pe de altă parte, a sporit rolul jucat de fostele state satelit ale Moscovei din estul Europei în cadrul Uniunii Europene și ele au determinat aducerea în prim-plan a crimelor comise de regimul stalinist împotriva propriului popor și a popoarelor din aceste țări. Dar să revenim la firul dezbaterii.

Iată ce spunea profesorul Miller despre modificarea de percepție asupra rolului memoriei istorice. „Europenii au înțeles că s-a terminat cu abordarea pe care ei au denumit-o cosmopolită – memoria transnațională, manuale franco-germane, manuale franco-germano-poloneze... Poziția din start a fost «suntem cu toții vinovați de omorârea evreilor, tema noastră o constituie pocăința, să nu se mai întâmple niciodată». Venirea

Președintele Vladimir Putin și premierul Benjamin Netanyahu la inaugurarea monumentului în cinstea victimelor Blocadei Leningradului

europenilor din est a modificat modul de abordare. Vezi Doamne, evreei au sprijinit puterea sovietică, iar cei care sunt acuzați de complicitate la Holocaust au luptat împotriva stalinismului. Au găsit și croul ideal – Witold Pilecki, pe care se pregătesc astăzi să-l cinstească ca pe o întru-chipare a abordării europene. El a fost adept al Guvernului polonez de la Londra pe timpul ocupației. A ajuns intenționat la Auschwitz pentru a culege date despre ceea ce se întâmplă acolo, a fugit de acolo, a participat la insurecția din Varșovia, a fost din nou prizonierul nemților, apoi, în toamna anului 1945, s-a întors ca agent al Guvernului de la Londra, în Polonia comunistă, unde a fost rapid arestat și

împușcat. Figură ideală, polonez, victimă a două totalitarisme, asta se și cere.”

Vorbitorii au analizat greșelile comise de Federația Rusă în abordarea acestor probleme. Profesorul Miller sublinia: „Am intrat în această tendință fără a-i înțelege mecanismele și comițând o serie întreagă de erori. Până la un anumit moment Rusia a făcut apel la Eu-

ropa occidentală, reclamând «răul comportament» al noilor membri est-europeni. Rezoluția Parlamentului European a constituit o surpriză atât de neplăcută pentru că s-a dovedit că tema «celor două totalitarisme» a înlocuit tema Holocaustului și a obținut sprijinul mării majorități.” O altă greșală a fost considerarea Pactului Ribbentrop – Molotov o mare victorie a diplomației sovietice. Inițial, Putin declarase, în 2009, că Rusia regretă semnarea Pactului, care a fost doar unul dintre momentele care au dus la război, dar după 2014 și-a schimbat discursul, considerându-l o decizie corectă. „Nu așa se câștigă războaiele memoriei”, precizează profesorul Miller. „Trebuie făcută o delimitare

între organele de stat și «societatea civilă», capabilă de orice. La noi există organizația «Memoria istorică», să pornească de la ea dezvăluirile «esenței abjecte» a unuia sau altuia dintre conducători sau țări. Printre altele, ea face asta, cu bune rezultate. Iar organelor

Principalul țap ispășitor, Polonia. Morții de la Katyn să se odihnească în pace

...în vreme ce în fostele țări socialiste statuile ce aminteau de Armata Roșie „eliberatoare” au picat pe rând. Statuia mareșalului Konev dezafectată la Praga, în această primăvară

noașterea faptului că datorită Chinei, în 1941, după atacul german, U.R.S.S. nu a fost obligată să lupte și cu Japonia în Extremul Orient. În contrapartidă noi putem conta pe recunoașterea de către chinezi a rolului U.R.S.S. drept «principal câmp de bătălie din Occident în războiul mondial antifascist». O asemenea abordare va fi o contragreutate puternică pentru actualele încercări ale europenilor de a revizui istoria războiului.”

Există și probleme în această colaborare cu China, subliniate de Aleksandr Lomanov. „China este interesată în dezvoltarea relațiilor cu țările Europei Centrale și de Est și de aceea e greu de crezut că va participa la polemica despre colaboraționism și Holocaustul de partea Rusiei.” Pe ansamblu însă, colaborarea nu poate fi decât benefică. „Colegii chinezi pot demonstra convingător că nu Stalin a declanșat războiul, ci militaristii japonezi. Folosirea potențialului abordării chineze a istoriei, sprijinit de un puternic aparat propagandistic și de stat, se poate face și în cadrul unor conferințe comune, și în intervenții comune în platformele de dezbatere occidentale, și în producerea unor filme de război care să cucerească inimile.”

A fost stabilit și principalul inamic. „Pentru noi – spune Feodor Gaida – principalul țap ispășitor devine Polonia. Dacă nouă și birocraților europeni ne revine să găsim un inamic comun, probabil Polonia va fi primul candidat.

După părerea mea, rolul Poloniei trebuie mai bine conturat, ceea ce se și face astăzi.”

Cum trebuie să își schimbe Federația Rusă tactica? „Trebuie să acționăm pe contraste (să evidențiem partea luminoasă și cea întunecată), concepțiile străine să le aducem la absurd (nici măcar nu ne trebuie eforturi deosebite)”, crede Feodor Gaida. La rândul său, profesorul Miller consideră că „ne trebuie o agendă pozitivă, o abordare pozitivă. Să lăsăm negativul ONG-urilor. Avem suficiente astfel de structuri, trebuie să le folosim eficient”.

Este foarte important ca problema debutului celui de Al Doilea Război Mondial să fie pusă „cât mai larg în timp și spațiu”, potrivit lui Gaida. „Dacă este să vorbim despre august-septembrie 1939, haideți să ne amintim că pe atunci Uniunea Sovietică era în război cu Japonia. Noi încheiem pactul cu Germania luptând împotriva japonezilor, care sunt aliații Germaniei și care sunt și ei responsabili de declanșarea celui de Al Doilea Război Mondial [...] Să ne amintim de origini: triviala Pace de la Versailles, cu al său triumf al naționalismului («granițele naționale», despre care toți și întotdeauna au propriile raționamente),

Germania, proscrisul umilit, izolarea Rusiei, ca eroare strategică a Occidentului, consecința – regimurile autoritare din Europa Centrală și de Est... Dictaturile mici nu sunt cu nimic mai bune decât cele mari. Pur și simplu, sunt mai slabe. Dar rolul lor în destabilizarea hărții generale deseori este chiar mai puternic. Cu ce este Pilsudski mai bun decât Mussolini? Și în Țările Baltice și România au existat regimuri deloc sub nivelul fasciștilor italieni.”

S Stalin – crede Feodor Gaida – trebuie întotdeauna asociat cu cei cu care a purtat ca aliat Al Doilea Război Mondial [...] Dacă vorbim despre el, imediat va

„Bolșaiia troika”

trebui să apară «bolșaiia troika». Intervine profesorul Miller: „Mișcarea că noi trebuie să îl apărăm în vreun fel pe Stalin este din start păguboasă. În general nu trebuie să ne atingem de el.” „Eu nu spun că trebuie să-l apărăm pe Stalin. Spun că dacă trebuie să-l călcăm în picioare pe Stalin, atunci să-i călcăm și pe Roosevelt, Churchill, De Gaulle și pe toți creatorii O.N.U.”, se apără Gaida.

Ideea este întărită de Andrei Tesla: „N-are importanță ce s-a întâmplat înainte, important este că, în momentul adevărului, tu ai fost de partea luminoasă.” ■

comunitatea evreiască mondială, consideră Dmitri Efremenko. „Este important să insistăm asupra deosebirii ideologice nazismului de comunism. Cel puțin la acesta din urmă nu există antisemitism și prevederi referitoare la genocid după principiul rasial, etnic sau al apartenenței religioase. O importanță de principiu are rolul Armatei Roșii în salvarea acelei părți a evreilor europeni care nu a fost exterminată de naziști până în primăvara anului 1945, dar care, fără îndoială, s-ar fi aflat în pericol de moarte dacă Al Doilea Război Mondial s-ar fi prelungit în Europa alte câteva luni. Este inacceptabilă perspectiva diminuării unicității Holocaustului. Aici putem ocupa o poziție forte.“

Un bemol pune profesorul Aleksandr Filippov: „Bine, solidarizați-vă cu toți evreii care au rămas în lume. Este, în primul rând, un lucru nobil, în al doilea, poate aduce unele succese tactice. Dar antisemitismul european (și nu numai) în ascendență se va intensifica în continuare, alimentat din diferite surse [...] Trendul în evoluția, chiar dacă prudentă, a naționalismului intern, care la noi există, se va ciocni cu abordarea: chipurile, suntem jucăriile dintotdeauna ale lobby-ului evreiesc, care se manifestă fie sub forma bolșevismului, fie sub forma liberalismului, fie a sionismului, dar rămâne

Piloți voluntari sovietici în China...

întotdeauna același, chitit să facă rău Marii Rusii. Din multe motive, evidente, va fi dificil să te solidarizezi cu așa ceva.“

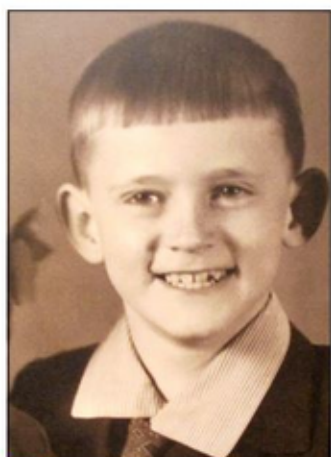
Ițară căreia trebuie să i se acorde toată atenția este China, „mai ales pe fondul virajului Rusiei către Orient“, consideră Aleksandr Lomanov. În contextul unei „înstrăinări accentuate între Rusia și Europa, care nu va dispărea curând [și al unei] noi epoci a relațiilor dintre Rusia și China, declarată la nivel oficial, relații a căror caracteristică este nivelul fără precedent al încrederii reciproce“, coordonarea cu partea chineză devine esențială. În China are loc un proces de reconsiderare a memoriei istorice. Dacă în vremea refor-

melor lui Deng Xiaoping, din nevoia de a obține investiții și tehnologie din Japonia s-a încercat atenuarea controverselor istorice, în „2015, în cursul pregătirilor pentru sărbătorirea celei de a 70-a aniversări a victoriei, conducerea chineză a declarat că Războiul de rezistență împotriva Japoniei a fost

o «componentă importantă a războiului mondial antifascist». Xi Jinping a dat sarcină istoricilor să se ocupe de studierea profundă a celor 14 ani ai războiului de rezistență, începând cu anexarea Manciuriei de Japonia, în anul 1931. S-a lărgit cadrul anterior de opt ani, din 1937 până în 1945. Un asemenea punct de vedere înseamnă că «războiul mondial antifascist» a început nu în Europa și nu în 1939. Războiul a fost declanșat de Japonia și de aceea toate acuzațiile la adresa U.R.S.S. devin un nonsens – crede Lomanov. „În China s-a păstrat, chiar și în perioadele celor mai tensionate relații dintre cele două țări, o amintire pozitivă a rolului piloților voluntari sovietici care au participat la rezistența contra japonezilor și a rolului Armatei Roșii în eliberarea nord-estului Chinei în 1945. Este un contrast evident cu Europa, unde în permanență trebuie să purtăm discuții despre misiunea eliberatoare a soldatului sovietic.“ „Dinspre partea chineză, se percep așteptări că modul nostru de abordare a istoriei va fi completat cu recu-

... și monumentul ridicat în cinstea lor în Wuhan...

... și tot el, la nouă ani

să aibă activitate obștească, să țină cursuri în fața țăranilor, mare parte dintre ei analfabeți, lecții de agronomie.

A primit o distincție din partea autorităților și pentru acest lucru. Există mărturii că în acea perioadă Pilecki a colaborat și cu contraspionajul polonez, evident, împotriva agenților serviciilor secrete sovietice. Aceste cunoștințe și această experiență îi vor fi de folos, îi vor crea deprinderi pentru activitatea clandestină și conspirativă.

Chemat în armată în august 1939, rotmistrul (căpitan de cavalerie) Pilecki a luat conducerea unui pluton de cavalerie din cadrul Diviziei 19 Infanterie „Prusacii”, a participat la luptele contra hitle-

riștilor și nu a depus armele nici după zdrobirea armatei poloneze și nici după ce Stalin și Hitler au semnat Tratatul de prietenie și graniță din 28 septembrie 1939. În opinia lui, Polonia era ștearsă de pe harta politică a lumii. Numai atunci când controlul armat nazist, executat cu cunoscuta pedanterie a germanilor, s-a înțepit, a fost obligat, la 17 octombrie, să-și dizolve unitatea (care vreme de două săptămâni duse lupte de partizani) și să treacă în clandestinitate.

După ce s-a mutat în capitala poloneză, încă din toamna lui 1939, s-a numărat printre fondatorii unciă dintre

În 1917, cu un grup de camarazi (primul din dreapta)

primele organizații ilegale din Polonia ocupată, Armata Poloneză Secretă, intrată apoi în componența Uniunii Luptei Armate, baza Armatei Naționale, Armia Krajowa (AK), subordonată guvernului din emigrație de la Londra.

În lagăr, nesilit

Curând mișcarea ilegală a primit informații despre faptul că în raionul Oswiecim (Auschwitz) nemții au construit un lagăr enorm unde aduc oameni, dar nimeni nu-i știe exact destinația, pentru că există o pază deosebit de vigilentă și multă secretomanie. Era o închisoare unde sunt trimiși oamenii pentru triere, un punct de redistribuire a deținuților? Un lagăr de concentrare „obișnuit”, un loc de izolare a potențialilor adversari? O mare uzină unde robii evrei și slavi lucrează pentru victoria Marelui Reich german?

Până astăzi nu e clar dacă Pilecki personal a propus planul îndrăzneț de pătrundere în spatele sârmei ghimpate sau dacă ideea a încolțit în grupul lui de tovarăși apropiați. Cert este că, fără să șovăie, el a hotărât – sau măcar a fost de acord – să devină cel care îndeplinește acel plan. După ce și-a procurat acte false, în timpul unei

razii germane pe stradă s-a predat și a nimerit la... Oswiecim.

Sabia ofițerului (care pe tăiș poartă inscripția „Pentru cauza patriei mele, la nevoie, nu-mi voi cruța sângele și viața”), expusă în expoziția de la Berlin (foto Al. Gogun); în dreapta – posesorul ei

MISIUNE ÎN INFERN. WITOLD PILECKI, UN DETINUT VOLUNTAR LA OSWIECIM

Exclusivitate

Profilul – repetat până la dispariție – al ofițerului polonez, o deschidere simbolică a expoziției (foto Al. Gogun)

ALEKSANDR GOGUN
(Berlin)

La Berlin poate fi vizitată, până la 30 noiembrie, o expoziție dedicată unui om despre a cărui istorie autoritățile comuniste ale Republicii Populare Polone au ales să tacă vreme de patru decenii. În parte de aceea, Witold Pilecki este puțin cunoscut în Occident și aproape necunoscut în România, comparativ cu contemporanul lui Aleksandr Pecerski („Sașko“), care a evadat din lagărul de la Sobibor. Kremlinul are și el o atitudine destul de rece față de Pilecki. El reprezintă un simbol al rezistenței față de nazism și, deopotrivă, față de comunism.

Acest răzvrătit „creditar“ s-a născut în 1901 în orașul Oloneț, acum în Karelia, unde bunicul fusese deportat de autoritățile țariste, ca participant la insurecția antițaristă poloneză din 1863. Din 1910 a trăit la Vilnius, a cărui populație era, la acel moment, majoritar poloneză și, încă adolescent fiind, în timpul studiilor, a intrat într-o mișcare interzisă, care lupta pentru independența Poloniei. În 1918, după recrearea statului polonez independent, Pilecki a participat la dezarmarea unităților germane care au părăsit spațiul baltic și a intrat imediat în armata poloneză. A

Witold Pilecki, la vârsta de patru ani, cu mama și sora mai mare...

luptat contra bolșevicilor în 1920, în bătălia pentru Varșovia, apoi a luat parte la cucerirea Vilniusului, orașul adolescenței sale. De două ori a fost decorat pentru vitejie.

Luciditate și dârzenie

După ce și-a încheiat anii de militarie, și-a continuat studiile, iar în perioada interbelică s-a ocupat cu agricultura, locuind în cătunul Sukurcze (azi în Belarus), nu departe de Grodno, zonă ce intra atunci în componența Poloniei. S-a căsătorit, i s-au născut doi copii, ceea ce nu l-a împiedicat

fie întâmpinată nu de eliberări, ci de stăpâni, de autoritatea poloneză. Dar nu numai radicalii de dreapta din Forțele Ilegale Naționale Înarmate (NSZ) au demonstrat colegilor lor partizani cât este de absurd acest plan. Comandamentul districtului Białostok al Armiei Krajowa a refuzat să îndeplinească ordinul guvernului din emigrație, de la Londra, încălcând litera, nu și spiritul jurământului militar, și nu și-a lăsat soldații din subordine să intre sub compresorul Armatei Roșii și NKGB.

Nu întâmplător, operațiunea „Furtuna”, din august 1944, a provocat o reacție dură din partea generalului Władysław Anders (1892 – 1970), comandant al unei divizii poloneze de pe frontul de vest: „Proclamarea unei răscoale în Varșovia... a fost nu numai o ineptie, ci un lucru sinonim cu crima.”

Deși avea suficientă artilerie și suficientă aviație, Stalin a decis să nu transforme capitala poloneză într-un morman de dărâmături, ci, ca și cu cinci ani în urmă, a preferat să scoată castanele din foc cu mâna nemților. În mintea organizatorilor de la Londra, operațiunea „Furtuna” trebuia să preîntâmpine instalarea puterii lui Stalin în Polonia.

În cursul răscoalei, Pilecki a luptat în detașamentul „Varșaviana”, iar când nemții au

Witold Pilecki la procesul ce i s-a intentat, în 1948, și...

reprimat-o, a nimerit din nou în spatele sârmei ghimpată, la început în lagărul nr. 344, lângă Łamśdorf, în Silezia, apoi într-un lagăr pentru prizonieri ofițeri, Murnau – VII, în Bavaria. A fost eliberat de Aliți, iar în ziua victoriei, 8 mai, lagărul a fost vizitat de comandantul AK, generalul Tadeusz Komorowski (1895 – 1966). Pilecki a fost trimis înapoi în patrie, să organizeze o rețea de spionaj într-o Polonie deja stalinistă.

Întors în Varșovia, ofițerul a încercat să-și găsească vechile legături din timpul ocupației naziste, reușind parțial. Gruparea lui s-a ocupat cu colectarea de informații politice, a stabilit contacte și cu partizanii anticomuniști, a spionat împotriva Ministerului Securității Statului, Ministerului Apărării și Ministerului de Externe. A reușit chiar să susțină documente din aceste ministere.

În iunie 1946, Witold Pilecki a primit ordin să abandoneze Polonia și să plece în Occident, dar nu s-a conformat. Soția și copiii s-au împotrivit ca el să părăsească țara.

În mai 1947 a fost reținut într-un apartament conspirativ, al cărui proprietar fusese arestat cu o zi înainte. Asupra lui s-au găsit un bloc-notes cu adresele a sute de oameni, care colaborau cu el, și cifrul. Au urmat torturi fe-

roce. Soția, căreia i s-a permis să-l vadă, a mărturisit că el i-ar fi spus: „Oświęcim a fost o jucărie.”

La proces i s-au adus o serie de acuzații: organizarea unei rețele de spionaj în folosul guvernului din emigrație al generalului Anders; pregătirea unui atentat împotriva unor colaboratori ai Securității statului; primirea de recompense materiale de la persoane care acționau în interesul unui guvern străin; deținere ilegală de armă de foc, folosirea unor documente false și... încălcarea regimului de evidență.

Pilecki a recunoscut majoritatea acestor acuzații, declarând că și-a îndeplinit datoria de militar în slujba guvernului pe care îl considera singurul legitim, dar a respins-o pe aceea de a fi pus la cale un atentat contra unor cekiști. La 15 martie 1948 a fost condamnat la pedeapsa capitală. Rămășițele pământești nu i s-au găsit până în ziua de azi, în ciuda multor eforturi.

La 19 septembrie 2019, Parlamentul European a adoptat o rezoluție (*Magazin istoric*, nr. 6/2020) în care propune ca ziua de 25 mai, data când Pilecki a fost împușcat, să devină zi internațională a eroilor în lupta împotriva totalitarismului. Ministerul de Externe al Federației Ruse și Putin personal au protestat contra declarației.

Există și polonezi care consideră că a aniversa o execuție înscamnă a aduce în memorie mai degrabă acțiunea ucigașilor, nu pe cel ucis: subiectul evenimentului este călăul, victima este obiectul. Dacă vrem să marcăm o zi legată de el, aceasta poate fi data lui de naștere sau ziua când a evadat din lagărul de concentrare. ■

...placa memorială dedicată lui, la Varșovia

Expoziția de la Berlin – găzduită la subsolul clădirii Institutului care îi poartă numele, în Piața Paris nr. 4, chiar vizavi de Porțile Brandenburg, la doi pași de Reichstag – se concentrează pe perioada anilor 1940 – 1943 ai viciei lui Pilecki. Dar prin numeroase texte și fotografii este prezentată, în germană și engleză, Polonia medievală, ca stat pluralist, multietnic, unde trăia majoritatea populației evreiești de pe planeta noastră. În anii dintre Primul și cel de Al Doilea Război Mondial nu se poate spune că relațiile dintre polonezi și evrei au fost calde, dar atunci nu s-a pus problema unor violențe în masă. Genocidul a venit adus de naziști, care au știut să înfrângă repede și să își subordoneze vecinul slav de la răsărit. Sunt expuse mașina germană de criptat „Enigma”, încălțăminte a deținuților plecați din această lume, pietre din ruinele Teatrului Național din Varșovia, sabia personală a lui Witold Pilecki, ofițerul devenit legendă.

„Principalul autor al expoziției, spune directorul Biroului din Berlin al Institutului

Pilecki, este ziaristul britanic Jack Fairweather, fost corespondent de război în Afganistan și Irak pentru *Daily Telegraph* și *Washington Post*, cel care la sfârșitul a șapte ani de documentare a semnat cartea *Voluntarul*, publicată în 2019 în S.U.A. și încă netradusă în R.F.G. Volumul este dedicat perioadei petrecute de Pilecki în lagărul de concentrare, cu misiune de la Armia Krajowa. Fairweather a lucrat cu o echipă internațională de specialiști din Germania și Marea Britanie.

Occidentul a aflat pentru prima oară de la acest om despre atrocitățile petrecute la Auschwitz, despre otrăvirea prin gaze a prizonierilor din Armata Roșie. El este cel care a tras semnalul de alarmă la Londra despre uciderile în masă. Din rapoartele lui Pilecki reiese compătimirea sa, spre deosebire de tonul informațiilor birocrăției naziste, care menționează doar morții, chiar atunci când nu aveau loc asasinat, când un prizonier de război murea la fiecare cinci minute de foame sau de tifos. Pilecki a cerut comandamentului britanic să bombardeze

căile ferate care duceau spre Auschwitz, dacă nu chiar lagărul, dar pasul a fost socotit mult prea riscant, iar rapoartele lui Pilecki despre uciderile în masă exagerate“ (*Magazin istoric*, nr. 9/2005).

În lagăr, Pilecki a organizat o rețea clandestină, a supraviețuit unei pneumonii, iar la sfârșitul lunii aprilie 1943 a evadat din acel iad. A elaborat și propus comandamentului Armiei

În 1934, o familie fericită: Witold Pilecki cu soția și cei doi copii

Krajowa un plan de eliberare armată a Auschwitzului numai cu forțele partizanilor. Armia Krajowa nu a marșat, temându-se că fără sprijin din aer operațiunea devenea o aventură înecată în sânge. Numai paza lagărului avea 8.000 de SS-ști înarmați până în dinți. Amintim că răscoala din ghetoul de la Varșovia s-a încheiat cu mii de victime și că s-au salvat câteva sute de deținuți; evadării de la Sobibor i-au supraviețuit câteva zeci de oameni, iar pentru sute de întemnițați acele zile ale revoltei au fost ultimele.

Mereu la datorie, mereu răzvrătit

Vreme de un an Pilecki a activat în clandestinitate în cadrul Armiei Krajowa, unde, ca majoritatea tovarășilor lui, s-a ocupat în primul rând cu spionajul. În acea perioadă partizanii polonezi organizau acțiuni restrânse, de mică amploare, împotriva ocupanților, concentrându-se pe pregătirea operațiunii „Furtuna”. Conform aceluiași plan, Armia Krajowa urma să organizeze o răscoală pe măsura apropierei Armatei Roșii, exact înainte de sosirea ei, pentru ca ea să

Jucării ce serveau curierilor din cadrul Armiei Krajowa pentru a ascunde mesaje clandestine; încălțăminte predată de prizonieri la intrarea în lagăr; resturi din Teatrul Național din Varșovia bombardat (foto Al. Gogun)

Dărâmarea statuii regelui britanic George al III-lea la câteva zile după proclamarea independenței S.U.A., tablou de Johannes Adam Simon Oertel, de la jumătatea secolului al XIX-lea

menit a-l scoate din anonimat și a-l face parte din istorie pe vecie. Era anul 356 î.H. și una dintre cele șapte minuni ale lumii cădea pradă focului devastator.

Peste ani, instrucțiunile papei Grigore cel Mare (590 – 604) încredințate misionarilor trimiși în spațiul englez vorbesc despre o strategie menită a avea succes. „Trebuie să vă feriți să distrugeți efectiv templele acestui neam; să puneți la pământ doar pe acci idoli care sunt adăpostiți înăuntrul lor; să stropiți lăcașurile cu apă sfințită, pentru a le demoniza, să puneți în locul zeilor lor, altarele și moaștele sfinților noștri. Este necesar ca aceste temple, atât de bine construite, să rămână în picioare, trecând însă de la închinarea la idoli păgâni la cea a adevăratului Dumnezeu. Pentru asta nu trebuie să șocăm oamenii. Este inutil să o facem!”

Iconoclasmul, doctrina oficială a Bisericii ortodoxe bizantine între 726 – 843, a impus distrugerea icoanelor, „pentru că, înainte de a fi conservat, Biserica a distrus. Într-un avânt al nimicirii nemaivăzut până atunci – fapt care i-a impresionat pe mulți necreștini care i-au fost martori –, Biserica creștină a demolat, a vandalizat și a distrus complet o uluitoare cantitate de lucrări artistice. Statuile vechi au fost dărâmate de pe socluri, desfigurate, pângărite și sfărâmate bucată cu bucată. Templele au fost nimicite până la temelii și incendiate [...] Multe dintre sculpturile Partenonului au fost atacate, chipurile le-au fost mutilate, membrele tăiate, zcii decapitați.

Unele dintre cele mai rafinate statui au fost făcute fărâme, iar din resturile acestora s-au clădit biserici”, scria Catherine Nixey.

Împotriva monumentelor păgâne, ridicate de neamuri „vrednice de osândă”, s-au ridicat și unele dintre cele mai importante figuri ale Bisericii catolice, adaugă tot ea.

Sfântul Augustin a declarat unei comunități din Cartagina că „toate superstițiile păgânilor și necredincioșilor trebuie nimicite”. Martin din Tours (316/317 – 397), cu toate că a fost recunoscut pentru milostenia sa, nu i-a cruțat pe păgânii locuitori ai satelor din Galia, distrugându-le templele și idolii. Teofil al Alexandriei, cel de-al 23-lea papă și patriarh al Bisericii ortodoxe copte, s-ar fi aflat printre inițiatorii distrugerii de temple în Egipt. Potrivit unui contemporan, istoricul Socrates Scholasticus (380 – 450), „a ordonat golirea templului lui Mithra... Apoi a distrus templul lui Serapis și a purtat falusul lui Priapus prin mijlocul forumului... templele păgâne... au fost rase de pe fața pământului, iar reprezentările zeităților lor au fost topite și transformate în vase și în alte ustensile folosite de biserică alexandrină” (*Istoria ecleziastică*). Întemeietorul ordinului călugărilor benedictini, patronul tinerilor studioși și al Europei, Benedict din Nursia (480 – 543) se pare că a ridicat o mănăstire, distrugând un antic lăcaș închinat lui Apollo.

La rândul lor, revoluțiile au încercat să smulgă din rădăcini orice legătură cu trecutul. Printr-un decret din 14 august 1792, nou-instaurata putere a poporului francez adopta distrugerea simbolurilor Vechiului regim: „Adunarea Națională, considerând că principiile sacre ale Libertății și Egalității nu mai

Capul statuii țarului Aleksandr al III-lea, Moscova, după victoria revoluției bolșevice

BATE-UN VÂNT DE DEMOLARE...

ANA DARIE

În Statele Unite ale Americii, în Marea Britanie, în Belgia, în Germania, seară de seară, jurnalele de știri prezintă noi și noi scene de vandalism, bătăi de stradă, demolări de statui. Un val de revoltă atât împotriva statului considerat trădător și vinovat, cât și împotriva unui trecut greu de înțeles, dacă e judecat după normele contemporane. Moartea afro-americanului George Floyd, de la sfârșitul lunii mai, din cauza intervenției brutale a poliției, a declanșat o adevărată avalanșă.

În ochii multor mulțimi dezlănțuite, sclavia și rasismul au devenit păcate mortale. „La pământ cu ea!”, „Dați-o jos!” – mesaje clare, seci, fără dubii.

Expediția lui Cristofor Columb în Americi a contribuit la colonizarea și decimarea amerindienilor – statuile sale trebuie dărâmate! Regelui Leopold al II-lea al Belgiei (1865 – 1909) i se reproșează masacrarea a peste 10 milioane de africani în Congo și scandaloase metode de exploatare (în special, fildes și cauciuc) – urmările au fost previzibile: la Anvers și la Gent, manifestanții i-au vandalizat statuile. Pe moșiile din Virginia, ale generalului confederat Robert E. Lee (1807 – 1870) au lucrat mereu sclavi, chiar dacă el a fost unul dintre cele mai respectate personaje din istoria militară americană, nici statuia sa nu a avut cum să scape. Winston Churchill, considerat de mulți unul dintre cei mai importanți lideri ai secolului trecut, nu s-a prea ferit să își mărturisească opiniile rasiste și statuia sa de la Londra a fost vandalizată.

Atacul asupra imaginii personajelor care, deodată, au devenit odioase nu este însă un lucru nou în istorie. După cum explică și Jean-Philippe Schreiber, profesor la Universitatea Liberă din Bruxelles, cel care a condus o vreme Centrul interdisciplinar de studii religioase și laice, „trecutul națiunilor europene s-a confruntat nu de puține ori cu martelarea statuiilor, deoarece gestul în sine

Distrușarea icoanelor în timpul mișcării iconoclaste

facilita trecerea de la o cră la alta. Atunci când a căzut comunismul, nu numai că am dărâmat zidul Berlinului, ci am pus la pământ numeroase statui ale lui Lenin sau ale altor fi-

guri marcante ale moștenirii comuniste. Căci astfel se manifesta o tradiție ce semnifică tocmai trecerea într-o nouă epocă.

Pentru arheologul și specialistul în protoistorie europeană Jean-Paul Demoule,

explicația merge și mai departe. „Dacă reprezentările, monumentele dedicate zeilor sau diversilor conducători laici se presupune a fi ridicate tocmai pentru a întruhipa acele personaje/a le invoca, într-un mod magic, atunci când ele sunt absente, și distrugerea lor, opusul primului proces, în aceeași notă de magism, își propune ștergerea lor totală din memoria umană.”

În opinia multora, unul dintre primele accese de acest gen poate fi considerat incendierea templului zeiței Artemis din Efes, gestul extrem al ambițiosului Herostratus

Statui din biserici distruse la Zürich în timpul Reformei

LITORALUL STRĂBUNICILOR

THEO STĂNESCU-STANCIU

În anii '30 ai secolului trecut, românii erau ademeniți la malul mării nu cu „all inclusive” ci cu oferte specifice epocii. Am desprins din publicația Revista băilor, care apărea de două ori pe săptămână, câteva dintre distracțiile litoralului românesc de atunci.

Iar albumul istoric din acest număr vă prezintă imagini din secolul trecut, surprinse pe plajele lumii.

● **Perla Mării Negre: Constanța. Deschiderea Cazinoului comunal.** Mari atracțiuni artistice – Cabaret – Dancing – Teatru în fiecare seară – Două orchestre – Jazz – Toate jocurile autorizate de stat: Baccara, Chemin de fer, ruleta etc. – Terasa minunată – cu perspectivă pitorească. Hotel *Palace* – 250 camere cu tot confortul – Plaja și băile *Mamaia* – cea mai frumoasă plajă din lume. Cel mai splendid loc de recreere și reconfortare din țară. Viață foarte ieftină la Constanța. Șapte trenuri pe zi București – Constanța. Trenuri de plăcere.

● **Marele Hotel C. Popovici în stațiunea Carmen Sylva.** Cel mai confortabil – Apă curentă în toate camerele – Băi la toate etajele – Poziție unică – Parc splendid – În absoluta apropiere a mării

● **La Carmen Sylva vizitați noua vilă *Alexi*.** Pe șoseaua principală vizavi de Băile Calde. Camere mobilate cu tot confortul nou și modern. Prețurile modeste. La parterul vilei *Alexi* se află instalată renumita Plăcintărie „*Alexi Mitru*” unde se servește cea mai delicioasă plăcintă cu carne, brânză și mere. Dejunuri naționale – Brânzeturi – Iaurt.

● **Vizitați renumitul restaurant „La Anagnosti”.** Antreprenori: Nicolae și Roza Ionescu. Vizavi de Sanatoriul Muncii (Clement Popescu) în stațiunea Techirghiol Băi. Bucătărie națională și orientală. Grătar renumit – Pescărie proaspătă. Mâncările fiind preparate chiar de către doamna antreprenoare, se mănâncă ca la mama acasă. Curățenie exemplară. Diferite vinuri speciale aduse direct de la sursă. Tot felul de ape minerale. Se servește delicioasa bere Azuga. Orchestră clasică sub conducerea maestrului Moldoveanu.

● **Casa de schimb Agentură, Comision și Filatelie.** Agenție Wagon-Lits și C.F.R. „Nestor N. Pencof”. Organizează excursiuni cu vapoare și automobile. Bilete de tren pentru orice direcție în Europa cu legături de vapoare spre America de Nord și de Sud. Vize de pașapoarte. Constanța – Piața Independenței nr. 10. Telefon nr. 691.

● **Marca Fabrică de brânzeturi la Cazinoul Comunal.** În centrul stațiunii Techirghiol Băi. Tot felul de brânzeturi fabricație proprie. Diferite mezeluri. Magazin asortat cu coloniale și delicatese. Tot felul de ape minerale. Articole de menaj. Se servește (sic!) dejunuri naționale și vegetale à la minut. Specialitate de iaurt. Bufet bine asortat cu tot felul de băuturi. Vinuri indigene și străine. Bere „Luther”, „Vichy”, „Borvis”.

● **Marele restaurant „Zori de Zi”.** S-a redeschis pe ziua de 30 iunie a.c. Complet renovat. Bucătărie de primul rang. Sub conducerea d-lor Gh. Cristescu și Gh. Peristeri. Jazz Band sub conducerea maestrului Gănescu și a profesorului de dans Willy. N.B. Parchet special pentru dans de la orele 9 seara. Joia și Duminică – matineuri dansante.

● **Concesiunea Băilor Reci. Direcțiunea: C.M. Georgescu.** Din stațiunea balneară Techirghiol Băi. Două instalațiuni de băi cu nomol reci în partea de nord și est a stațiunii. Plaje special amenajate pentru băi de soare. Costul unei băi cu nomol, duș cu apă dulce și cearșaf: 20 lei de persoană. Copii sub 15 ani – jumătate de preț. La ambele plaje, bufet bine asortat cu tot felul de băuturi răcoritoare. Serviciul prompt și conștiincios. ■

În 1962 la Praga se aruncă în aer o statuie din granit a lui Stalin, înaltă de 15 m

permit existența monumentelor ridicate din orgoliu, prejudecăți și tiranic. Având în vedere că bronzul acestor monumente, transformat în tunuri, va fi mult mai util apărării Patriei, decreteză: Articolul unu: toate statuile, basoreliefurile și toate altele monumente din bronz, ridicate în piețe și locuri publice vor fi ridicate, prin grija reprezentanților comunali și tot ei vor veghea la conservarea lor provizorie. Articolul doi: autoritățile vor converti toate obiectele enumerate în articolul anterior, fără zăbavă, în arme de foc.“

Nici impresionanta Catedrală Notre-Dame din Paris nu scapă tăvălugului. În octombrie 1793, ajutându-se de frânghii, o masă furioasă târăște în Piața Catedralei toate statuile ce credeau a reprezenta figuri de monarhi și le ghilotinează. Cad victime și 28 de monumente ce immortalizau regi ai Iudeei și ai Israelului. Procurorul Chaumette nota sec, fără nicio urmă de remușcare: „Nu încapă îndoială,

Statuia lui Lenin din Seattle nu a avut de suferit

nu trebuie să uităm să îi decapităm pur și simplu pe toți acești regi de piatră care atârnă greu pe frontonul Bisericii metropolitane.“

La aproape un veac distanță, la 16 mai 1871, un alt val de teroare va pune la pământ unul dintre cele mai reprezentative monumente napolconiene. După proclamarea celei de-a Treia Republici, pictorul

Gustave Courbet se adresează guvernului, la 14 septembrie 1870, cerând distrugerea coloanei Vendôme, pentru a obține material atât de necesar pentru monetăria statului. Nicio reacție – cel puțin într-o primă etapă. Câteva luni mai târziu, motivația devine din ce în ce mai radicală: „Comuna din Paris, considerând că această coloană imperială din piața Vendôme este un monument al barbariei, simbol al forței brute și al unei glorii prefăcute, o afirmație a militarismului, o negare a dreptului internațional, o insultă permanentă a învingătorilor față de cei învinși, un atentat perpetuu la unul dintre cele trei principii ale Republicii franceze, fraternitatea, decreteză: Articol unic: Coloana Vendôme va fi demolată.“

Prevăzută inițial pentru 5 mai 1871, ziua în care se comemora moartea lui Napoleon, data punerii în practică a decretului a trebuit să fie amânată din cauza situației militare incerte. Până la urmă, a avut loc la 16 mai. La ora 17.30, în fața unei mulțimi ce aclama, extaziată, uriașa coloană a fost pusă la pământ fără nicio problemă. Plăcile de bronz au fost recuperate, în schimb, globul victoriei, ce data din 1810, a fost pierdut.

Când pe mare parte din Glob, unii rebeli încearcă să distrugă vestigii ale trecutului, căutând și inventariind posibile victime (conform unor site-uri web, numai pe teritoriul Marii Britanii nemulțumiții ar fi identificat 78 de monumente comemorative celebratoare, într-o formă sau alta, a rasismului și a sclaviei), ironia istoriei face ca altele, reprezentând personaje mult mai controversate, să fie ridicate. Este cazul statuii lui Lenin din Gelsenkirchen (oraș din Renania de Nord-Westfalia), un monument de 2,15 m, turnat în Cehoslovacia în 1957 și achiziționat de Partidul Marxist-Leninist, o formațiune politică cu abia 1.000 de membri. Ziarul titlând stângii intelectuale *Tageszeitung* totuși ironic: *Un Jurassic Park al monumentelor...* Iar cele șase statui ale lui Lenin din S.U.A. rămân nesmintite la locul lor. ■

Statuia regelui Wladislaw al II-lea, în Varșovia ocupată de germani

*Amendă pentru port de bikini
pe o plajă din Italia, 1957*

*O polițistă verifică
dacă costumul de baie
respectă prevederile
legii americane din 1922*

*Americance arestate la Chicago, în 1922,
pentru că se afixau în costume de baie dintr-o singură piesă*

ALBUM ISTORIC

Proba costumelor de baie la concursul Miss America 1933

Costume de baie din 1954

*Costume de baie
pentru bărbați...*

*... și pentru femei
de la începutul secolului trecut...*

... și din 1950

*Actrița sovietică
Natalia Igorevna Selezniova*

Costum de baie din 1931

Modele din perioada interbelică

Actrița americană Ava Gardner

fost în scurtă vreme, ianuarie 1942, transferat la o divizie de transport de la complexul Marinei Militare Hampton Roads, Virginia, după care a fost retrimis în Anglia, la Londra, ca șef de stat major al amiralului Stark. În februarie 1943 Kirk revenea la Hampton Roads pentru a lua locul amiralului Hewitt, în funcția de comandant al forțelor amfibii din Atlantic. Kirk a rămas angajat în operațiunile de război ale forțelor amfibii până la sfârșitul carierei sale în Marina Militară. Când își prelua el noua funcție, pregătirile pentru invazia Siciliei erau în curs. Debarcarea în Africa de Nord avusese loc și oferea o experiență utilă pentru ce era de făcut – și, mai important, ce era de evitat – în desfășurarea unei operațiuni amfibii de asemenea proporții.

Când se afla în Anglia, în 1942, Kirk a angajat în staful său un locotenent în rezervă, John Mason Brown, care în viața civilă era un cunoscut critic teatral la *New York Evening Post*. Este în natura lucrurilor, când e vorba de bătălii navale, ca majoritatea echipajului navei să stea sub puncte și să nu-și dea seama ce se întâmplă decât după zgomote. Pentru a corecta acest lucru, Kirk l-a plasat pe Brown la următoarele invazii deasupra punții, aproape de centrul acțiunii. Datoria lui Brown era să dea pas cu pas echipajelor din forțele de invazie informații asupra evenimentelor. După invazia din Sicilia, Brown și-a adunat transmisiunile într-o carte, *To All Hands* (Pentru între-

gul echipaj), publicată în 1943. Nu este de mirare că volumul a fost un *best-seller* de război. După un an, în 1944, Brown publica și impresiile de la invazia Normandiei, *Many a Watchful Night* (Multe nopți de veghe). Este o relatare mai literară, mai filosofică și merită să-și păstreze locul între cărțile navale clasice.

În ziua de 30 mai 1943, Kirk pornea pe mare pe nava sa amiral USS „Ancon”, cu Divizia 45; trecând prin Strâmtoarea Gibraltar, au acostat la Oran, unde au îmbarcat trupe suplimentare, astfel că au ajuns la 25.000 de militari. S-au întâlnit cu forțele britanice venind din Malta, Egipt și Anglia și s-au îndreptat, pe vreme de furtună, spre sudul Siciliei, pentru invazia cu numele de cod Operațiunea „Husky” (*Magazin istoric*, nr. 1/1968). Forțele britanice și americane venite pe calca aerului au fost parașutate în noaptea de 9 spre 10 iulie, iar debarcarea de pe mare a început în 10 iulie, la ora 03.00. Debarcările s-au întins pe 170 km de coastă, cea mai lungă linie combinată de război de acest fel. A fost totodată și cea

mai amplă invazie a războiului, ca număr de divizii debarcate în prima zi. Forțele aliate ale Americii și Commonwealthului Britanic au pierdut în această campanie 5.532 de oameni, iar forțele Axei, Italia și Germania, 9.003. Aliații sperau că invazia Italiei va duce la căderea guvernului fascist al lui Mussolini. Ceca ce s-a și întâmplat. Guvernul fascist a căzut când Marele Consiliu Italian din 24 iulie i-a dat lui Mussolini un vot de neîncredere și a doua zi regele Victor Emmanuel i-a cerut demisia. Aliații au sperat și că vor putea avansa rapid pe insulă, ajungând la Strâmtoarea Messina suficient de repede, încât să taie retragerea trupelor inamice înainte ca acestea să treacă în peninsulă. În privința aceasta n-au avut succes, armata germană a reușit să ajungă în Italia continentală cu mare parte a echipamentului militar, așa că a avut mijloacele de a continua lupta. După încheierea acestei faze a debarcării, Kirk s-a întors la Oran, a părăsit USS „Ancon” și a navigat spre Virginia cu 600 de ofițeri germani prizonieri de război.

De la stânga: viceamiralul Kirk, amiralul Harold Stark și amiralul Sir Bertram Ramsay

Operațiunea „Overlord”

Ajuns la Hampton Roads, Kirk se aștepta să rămână acolo, concentrându-se asupra planului pentru invadarea Normandiei, nume de cod Operațiunea „Overlord”, care avea să se petreacă la mai puțin de un an. Dar a primit îndată ordin să plece la Pearl Harbor, în Hawaii, ca să

Exclusivitate

Povestea începută în numărul trecut continuă cu anii războiului și rolul amiralului în debarcarea din Normandia.

CARIERA NAVALĂ A AMIRALULUI ALAN G. KIRK

ERNEST H. LATHAM Jr.
(S.U.A.)

După atâta timp, este greu de spus cu exactitate ce a creat distanțarea dintre Kirk și Turner, dincolo de diferența evidentă de personalitate. Kirk a încercat, se pare, să introducă la Oficiul de Informații al Marinei unele inovații ale Marinei Regale, observate de el în Anglia, și Turner probabil nu le-a considerat acceptabile. Mai mult, de parcă Turner nu era o problemă suficientă în sine, pe fondul războiului, Kirk s-a trezit și în conflict cu FBI, la nivel de jurisdicție, privind distribuția mesajelor japoneze descifrate și responsabilitatea pentru siguranța portuară.

Spre sfârșitul verii, un prieten l-a sfătuit pe Kirk să se întoarcă pe mare, dacă vrea să ajungă amiral. Lui Kirk i-a plăcut ideea, astfel că l-a abordat pe secretarul adjunct al Marinei Militare Forrestal, înaintându-i o cerere de transfer imediat. În octombrie, Kirk primea comanda unei escadre de distrugătoare în flota din Atlantic, escortând în

Atlanticul de Nord convoaiele ce urma să facă joncțiunea cu forțele Marinei Militare Regale în zona Islandei. Transferul a venit la timp, fiindcă două luni mai târziu, luni, 8 decembrie 1941, a doua zi după atacul japonez dezastruos de la Pearl Harbor, nu exista un post mai inconfortabil în America decât acela de director al Oficiului

de Informații al Marinei Militare.

Operațiunea „Husky”

La scurt timp după izbucnirea războiului, Marina Militară a hotărât că la comanda distrugătoarelor trebuia puși ofițeri tineri. Kirk, la 55 de ani, cu rangul de contraamiral, a

Un afiș oficial al Marinei S.U.A. despre debarcarea din Normandia

fanionul de amiral pe un distrugător american. La 4 iulie, după-amiaza, Kirk ajungea în Anglia. Acolo i-a predat comanda amiralului John Wilkes, și-a prezentat rapoartele finale și a zburat înapoi la Washington. În august, la recomandarea generalului Eisenhower, comandantul suprem al Aliților, secretarul de la Război, Stimson, i-a înmănat personal medalia militară „Distinguished Service”.

Drumul lui Kirk se despărțea de fluxul navelor militare și al armatei care se îndreptau spre teatrul de război din Pacific, în războiul cu Japonia. El pleca spre est, unde Eisenhower avea nevoie de o autoritate portuară și de un comandor, în grad de viceamiral cu trei stele, pentru unitățile navale americane din cadrul Forței Expediționare Aliate. În această calitate, Kirk și-a stabilit cartierul general la Lucien, lângă Paris, unde a rămas până la capitularea Germaniei. După aceea, la cererea conducerii forțelor armate și a Departamentului de Război, a zburat înapoi la Washington, pentru a se implica în planificarea invaziei insulelor Japoniei, care n-a mai avut loc.

La încheierea războiului, Kirk a participat la paradele victoriei de la Washington și New York City. S-a dus și la Academia militară din West Point, pentru trecerea în revistă a corpului de cadeți. După cei aproximativ 40 de

Ambasadorul S.U.A. în Franța, Jefferson Caffery, și Kirk, octombrie 1944

ani petrecuți în uniformă, el s-a pensionat din Marina Militară Americană în anul 1946, cu gradul de amiral cu patru stele. Dar vremea pensiei i-a fost extrem de scurtă. În același an, 1946, președintele Truman, aducându-și probabil aminte de prestația lui Kirk ca diplomat în Marcea Britanie înainte de război, de profesionalismul și succesul lui în acțiunile navale internaționale din Sicilia și Normandia, l-a numit ambasador al Statelor Unite în Belgia și trimis special în Luxemburg. Kirk a părăsit postul de la Bruxelles în 1949, când a fost numit ambasador în Uniunea Sovietică. În 1951 a revenit în America, pentru a doua fază a pensiei. A colaborat, în anii următori, cu diverse oficii implicate în Războiul Rece, iar în 1962 a revenit în diplomatie, ca ambasador în China. A funcționat

pentru o scurtă vreme ca ambasador în Taiwan, dar probleme de sănătate l-au silit să se retragă de la post în ianuarie anul următor. Activitatea și succesele obținute ca diplomat ar fi teme pentru alte eventuale articole.

Amiralul Kirk a murit la 15 octombrie 1963, la un spital din New York. Serviciul funerar a avut loc la Biserica St. John din Piața Lafayette, la Washington. El a fost înmormântat, cu onoruri militare, la Cimitirul Național Arlington, unde cea care i-a fost soție timp de

45 de ani l-a urmat în 1984. A lăsat în urmă o familie iubitoare și mulți prieteni, colegi, camarazi de pe navele militare, care l-au păstrat în memorie, cu adâncă admirație, pe ofițerul de marină militară de înalt profesionalism, pe cel care, în Al Doilea Război Mondial, a organizat și comandat forțele navale americane în Sicilia și Normandia, pe diplomatul care a condus relațiile cu Marina Militară Regală britanică astfel încât aprehensiunile să nu devină resentimente – pe acest desăvârșit gentleman în toate etapele vieții sale. Nu în ultimul rând, după el a rămas fiul său Roger, care i-a urmat cariera diplomatică în Foreign Service; între anii 1985 și 1989, Roger Kirk a fost ambasadorul Statelor Unite în România. ■

**În românește de
Ioana IERONIM**

împărtășescă amiralului Nimitz și echipei sale experiența recentă și învățămintele de reținut după invazia reușită a Siciliei. Aceștia planificau campaniile amfibii în Pacific, spre insulele Japoniei. La întoarcere, în drum spre Hampton Roads, Kirk s-a oprit la Corpus Christi, în Texas, să o vadă pe fiica cea mică, Deborah, aflată aici la datorie ca operator radio clasa II, în organizația WAVES (Femei angajate în serviciul voluntar de urgență). Kirk a rămas apoi la Hampton Roads până la începutul lunii noiembrie 1943, când a plecat în Anglia, unde a stat până la invazia propriuzisă a Normandiei.

În Anglia îl așteptau o serie de probleme imediate, legate de reunirea navelor, oamenilor și cantităților enorme de echipament necesare pentru organizarea unei invazii de proporție, care să aibă sorti de izbândă. Era, în plus, problema de fond a coordonării cu Marina Militară Regală, care își avea propriile tradiții, nomenclatură și sisteme de comandă, complet diferite, în multe privințe, de cele ale Marinei Militare a Statelor Unite. Trebuia luat în considerare și faptul că invazia urma să se petreacă în Canalul Mânecii, adică în apele Marinei Militare Regale, dominate de britanici secole de-a rândul, fără să se coordoneze ori să se discute operațiunile cu alții. Astfel că, organizând noua structură de comandă internațională, era permanent nevoie de tact și diplomatie. Decizia finală a fost aceea de

a pune înaltul comandament bipartizan sub autoritatea amiralului Sir Bertram Ramsay (1883 – 1945), având un ofițer britanic și un ofițer american la comanda directă a respectivelor forțe militare naționale – anume amiralii Sir Philip Vian și, respectiv, Alan Kirk.

Problemele navale majore erau: în primul rând, adunarea, cu o zi înainte de invazie, a unei flote de 289 vase de escortă, 277 dragoare și aproape 5.000 ambarcațiuni de debarcare; în al doilea rând, transportul în siguranță al oamenilor și echipamentelor la plajele stabilite; și, în al treilea rând, lovirea precisă a forțelor inamice cu tunurile, de pe mare. Obiectivul era să extindă punctele inițiale de debarcare, formând cât mai rapid pe plajă capete de pod sigure. Problema forțelor aeriene era acuratețea: mai întâi, parașutarea militarilor în zona corectă (două treimi, probabil, din trupele parașutate nu au ajuns în zonele desemnate); în al doilea rând, acuratețea bombardamentelor pentru momentul când lupta cu

inamicul ajungea corp la corp (vizibilitatea scăzută a dus de prea multe ori la căderea bombelor Aliaților pe pozițiile aliate). În fine, era necesar, mai presus de toate, să se păstreze cât mai mult timp o formă eficientă de disimulare, fiindcă orice minut de confuzie a inamicului însemna, pentru Aliați, mai multe vieți salvate.

Ambasador în Uniunea Sovietică

Componenta navală a invaziei în Normandia avea numele de cod Operațiunea „Neptun”. Forțele navale britanice și canadiene, sub amiralul Vian, aveau responsabilitatea a trei capete de pod în est: „Sword”, „Juno” și „Gold”. Amiralul Kirk, pe nava amiral USS „Augusta”, comanda forțele navale americane de pe plajele de vest: „Omaha” și „Utah”. La sfârșitul lunii august, Operațiunea „Overlord” luase sfârșit. În ciuda celor 124.394 de victime americane, însemnând răniți, dispăruți și 20.668 morți, invazia Normandiei

este considerată una dintre marile victorii armate ale Americii, fiindcă a fost baza de la care s-a realizat pătrunderea Aliaților prin Franța și Țările de Jos, în Germania, ajungându-se, cu mai puțin de un an după aceea, la capitularea necondiționată a celui de Al Treilea Reich.

Kirk și-a trimis nava USS „Augusta” să se alimenteze cu combustibil și să revină în Statele Unite, iar el și-a mutat

Alan Kirk și generalul Omar Bradley urmăresc desfășurarea operațiunilor de debarcare din Normandia

Urmașii lui Claudine și ai lui Alexander:
fiul Francis, nepoata Victoria Maria de Teck și stră-strănepoata Elisabeta a II-a

O epopee pornită din Ardeal

Căsătoria morganatică, cum a fost și cea a celor doi îndrăgostiți, era realizată între persoane cu un rang social inegal și împiedica transmiterea titlurilor, privilegiilor sau a averii soțului cu rang superior celui al alt, dar și copiilor rezultați din mariaj. În general, este vorba despre o căsătorie între un bărbat provenit dintr-o dinastie regală și o femeie născută fie într-o familie nobilă de rang inferior, fie chiar provenită dintr-o familie obișnuită. Ea își are originea în regulile popoarelor germanice din Evul Mediu, unde erau stabilite clar clasele sociale: nobilimea superioară (domnitoare), nobilimea inferioară, breslele și țăranii. Fiecare avea obligația de a se căsători în interiorul propriei clase.

„Morganatic” provine din termenul german *morgengabe* care la rândul lui derivă din sintagma latină *matrimonium ad morgana-*

ticam, care se referă la darul făcut de soț miresei în dimineața de după nuntă. Astfel, soția și copiii rezultați din căsătorie nu aveau alt drept asupra bunurilor soțului în afara acestui „dar de dimineață”, nici nu puteau moșteni altceva. Întrucât legea feudală presupunea împărțirea în mod egal a averii între copiii de sex masculin, căsătoria morganatică reducea fragmentarea moșiilor.

Scopul era ca prin căsătorii averea să fie multiplicată, de aceea, acest tip de mariaj nu era încurajat. Căsătoriile morganatice au permis căsătoria nobililor cu persoane provenite din categorii inferioare, aceste relații fiind legal recunoscute atât în zona socială, cât și de biserică. De multe ori dotele „de dimineață” erau deosebit de consistente, soția fiind astfel protejată în cazul în care rămânea văduvă.

Fiul Claudinei, Francis, s-a căsătorit cu prințesa Mary Adelaide de Cambridge, iar unicul copil rezultat din acest mariaj, o fată (Victoria Maria de Teck) a devenit în 1893

Biserica Reformată și castelul Rhédey,
în 1909 (stânga) și castelul în prezent

MOSTENIREA CONTESEI CLAUDINE RHÉDEY

Dr. ANCUȚA-LĂCRIMIOARA CHIȘ

Claudine Rhédey este personajul care leagă Casa domnitoare Windsor, a Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, de Transilvania. Povestea de dragoste dintre contesa Claudine Rhédey, una dintre cele mai frumoase femei ale epocii, și ducele Alexander de Württemberg, scurta lor căsătorie morganatică și surprinzătoarea ascensiune a descendenților lor transformă istoria unui cuplu dintr-un mariaj greu de acceptat pentru ambele familii, într-un basm cu final neașteptat.

Fiica lui László Rhédey, conte de Kis-Rhéde, și a baronesei Ágnes Inczédy de Nagy-Várad, contesa Claudine Rhédey s-a născut la 21 septembrie 1812 în Sângeorgiu de Pădure (maghiară – Erdőszentgyörgy, germană – Sankt Georgen auf der Heide), numele de botez fiind Klaudia Zsuzsanna Rhédey de Kis-Rhéde. Copilăria și adolescența le-a petrecut în frumosul castel al familiei de la Sângeorgiu de Pădure și la Cluj, în Palatul Rhédey, aflat în centrul orașului (*Magazin istoric*, nr. 3/2020).

❶ căsătorie din dragoste

Claudine Rhédey era una dintre cele mai frumoase femei ale epocii. În 1830, la 18 ani, prezența la un bal la Curtea Vienei a făcut ca viața acesteia să se transforme într-un mod neașteptat. Ducele Alexander de Württemberg (1804 – 1885), din familia domnitoare, fiul ducelui Louis de Württemberg și nepot al regelui Frederik I de Württemberg, s-a îndrăgostit nebunește de ea. Iubirea a fost reciprocă, fiind dragoste la prima vedere.

Cele două familii s-au opus acestei căsătorii, cea a ducelui pe considerentul că mireasa era sub rangul unci familiei domnitoare, iar tatăl Claudinei, deoarece dorea ca fiica să rămână în Transilvania alături de un nobil local. Dacă familia domnitoare s-a lăsat înduplecată să accepte o căsătorie morganatică, László Rhédey a rămas neclintit în decizia lui de a împiedica mariajul. În ciuda faptului că

Claudine Rhédey
și ducele Alexander de Württemberg

Alexander a învățat limba maghiară pentru a și-l apropia pe conte, acesta nu a acceptat căsătoria.

După cinci ani, în 1835, contele Rhédey moare, iar cei doi îndrăgostiți se căsătoresc. Diferența de vârstă dintre ei era de opt ani. Conform regulilor căsătoriei morganatice, cei trei copii (două fete, Claudine Henriette și Amelie Josephine, și un băiat, Francisc Alexander) au moștenit doar titlurile mamei. Acestea nu i s-a acordat titlul de ducesă, dar, mai târziu, a fost gratificată cu titlul de contesă de Hohenstein, pentru ca apoi copiii ei să primească în anul 1863 titlurile de duci de Teck, din partea regelui Wilhelm de Württemberg.

Claudine moare prematur în anul 1841, la numai 29 de ani, însărcinată cu cel de-al patrulea copil, în urma unui accident cu trăsura în drum spre Graz (Austria), unde urma să-și viziteze soțul. Trăsura în care se aflau Claudine și cei trei copii s-a răsturnat, ea alegând să-și continue drumul călare, în ciuda leziunilor pe care le suferise. La opt zile de la accident, contesa a murit. Devastat de durere, Alexander a condus călare cortegiul care a purtat corpul soției spre Transilvania, ultima dorință a contesei fiind aceea de a fi îngropată în locurile natale. Legenda spune că Alexander a conservat și a purtat cu el peste tot inima soției.

UN DOCUMENT CU VIAȚĂ SCURTĂ: TRATATUL DE LA SÈVRES

ALIN-VICTOR MATEI

La începutul toamnei lui 1918, situația Imperiului Otoman era dezastruoasă. Controlul asupra unei mari părți a teritoriilor arabe fusese deja pierdut și doar succesele germane din primăvara aceluși an împiedicaseră o ofensivă britanică majoră în Orient. Inflația afecta întreaga economie și regiuni întregi erau lovite de foamete. Imaginea Imperiului fusese iremediabil afectată de genocidul armean. Imperiul era extrem de expus din punct de vedere strategic și acest lucru devenise vizibil încă din 1915. În cele din urmă, în pofida remarcabilei anduranțe dovedite, fragmentarea efortului militar și accentul pus din 1917 pe frontul caucazian au epuizat resursele otomane deja suprasolicitate. Prăbușirea frontului din Macedonia expunea capitala otomană unui atac aliat într-un moment în care orice forță disponibilă fusese concentrată în Transcaucazia ca parte a eforturilor turcești de a profita de colapsul Rusiei. Armistițiul semnat la 31 octombrie cu comandantul flotei britanice din Mediterana, amiralul Calthorpe, prefigura evoluțiile ulterioare: era vorba în primul rând de o capitulare necondiționată, întregul teritoriu otoman fiind practic deschis ocupației militare a Antantei dacă aceasta ar fi crezut de cuviință. Două săptămâni mai târziu, o flotă aliată ajungea în Bosfor.

Marele vizir al Imperiului Otoman, Damad Ferid Pașa, semnează Tratatul de Pace de la Sèvres

Tratatul de Pace cu Turcia avea să se dovedească din anumite puncte de vedere mai dificil și mai fragil decât toate celelalte tratate de pace semnate la finalul Marelui Război. Pe de-o parte, viitorul Asiei Mici ridica un set de probleme diferite, dar profund interconectate cu aspecte mai largi ale păcii. Avea să supraviețuiască un stat turc victoriei Antantei și care aveau să-i fie granițele? Urma armenii să aibă propriul stat? Dar kurzii? Care avea să fie

viitorul regim al Strâmtorilor sau al Istanbulului? Pe de altă parte, teritoriile arabe ale Imperiului Otoman au făcut obiectul unor negocieri și acorduri cu rezultate contradictorii.

Un răspuns la nevoi imediate

La un moment dat, unul din principalii responsabili pentru situația creată, britanicul Mark Sykes, afirma: „Se poate spune fără a greși că, poate cu

excepția vechii Constituții a Poloniei, este greu să găsești un precedent pentru un aranjament politic atât de complicat și nefuncțional precum sistemul britanic care s-a dezvoltat în Orientul Mijlociu după izbucnirea războiului în august 1914.”

Aici se află, poate, și un soi de avertisment pentru cititor. Suntem obișnuiți să înțelegem momente precum cele pe care le vom discuta în termenii politicii britanice sau politicii franceze sau ai conflictului

soția ducelui de York, încoronat în 1910 drept regele George al V-lea (1910 – 1936). Astfel, nepoata contesei ardelenae a devenit regină a Regatului Unit, Claudine fiind astfel și stră-străbunica actualiei regine Elisabeta a II-a.

Istoria are preferații ei

Castelul de la Sângeorgiu de Pădure (județul Mureș), refăcut de tatăl Claudinei în perioada 1807 – 1809 în stilul barocului târziu, era înconjurat de o grădină în stil francez, cu alei, sere și aranjamente florale, în mijlocul căreia era amplasată o fântână.

Familia Rhédey a vândut în 1885 castelul bogatului întreprinzător Rudolf Schuller, pentru ca apoi proprietarii să devină frații Scheel din Brașov. Din 1935, statul român a folosit castelul în diverse scopuri administrative, pentru ca din 1948 până în 2010 în castel să funcționeze o școală.

Din 2011, castelul a trecut printr-un amplu proiect de restaurare pentru a fi cinstită așa cum se cuvine memoria celei care este o personalitate reprezentativă pentru patru națiuni: română, maghiară, germană și engleză. Castelul adăpostește acum o expoziție permanentă, împărțită în cinci încăperi, în prima dintre ele fiind prezentată istoria familiei Rhédey; a doua este dedicată contesei Claudine; enorma sală de bal poziționată pe două niveluri este cea de-a treia; în a patra încăpere este prezentat Alexander de Württemberg, soțul Claudinei, pentru ca în ultima dintre ele să fie etalată istoria localității și a castelului.

Copia jurnalului contesei Claudine (ținut în perioada 1833 – 1839), descoperită într-un muzeu din Germania, este de asemenea expusă,

Bustul lui Claudine Rhédey și plăcile puse în 1905 și 1935

urmând ca documentul să fie tradus pentru ca viața personală a contesei, desprinsă din aceste file, să aducă mai multe informații despre evenimentele petrecute în scurta sa existență.

Locul de veci al contesei Claudine a fost, potrivit propriei dorințe, Sângeorgiu de Pădure. Cripa Bisericii Reformate (inițial romano-catolică, atestată pentru prima dată în 1333) a fost deschisă pentru ca trupul celei mai cunoscute personalități a locului să-și găsească aici odihna. Cripa bisericii fusese închisă după epidemia de ciumă din 1614.

În anul 1935, la restaurarea bisericii și a criptei adăpostite sub dușumeaua locașului de

cult, trupul acesteia a fost identificat după colierul primit în dar de la nașii de botez.

Nepoata Claudinei, principesa Victoria Maria, a amplasat în 1905, deasupra criptei unde este depus trupul bunicii, o placă din marmură neagră în limbile maghiară și engleză: „În memoria Claudinei, contesă Rhédey, contesă de Hohenstein, soția Alteței Sale Regale Ducele Alexander de Württemberg. Decedată în anul 1841. Realizată [placă] de nepoata sa, Victoria Maria, Prințesă de Wales“. În anul 1935, devenită între timp regină, Victoria Maria a depus o nouă placă.

Mariajul dintre Claudine și Alexander pare cea mai neinspirată alegere pentru ca descendenții lor să moștenească privilegiul de a ajunge pe tronul vreunui stat, dar istoria are preferații ei. Nepoata lor, Victoria Maria, ajunge regină consoartă, iar Elisabeta a II-a, de fapt stră-strănepoata lor, este regina a 16 state suverane, care, alături de Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, intră în componența Commonwealthului, și nu în ultimul rând este capul Bisericii Anglicane. ■

**Radio
România
București fm [98,3 FM]**

Sirii erau mai degrabă nebulose. Între puterile Antantei, singură Marea Britanie era capabilă pentru moment să desfășoare forțe semnificative în regiune și, după cum aveau să o dovedească evenimentele, nici acestea nu erau suficiente.

În cele din urmă, cererile repetate ale Rusiei de a-i fi recunoscute formal pretențiile în Strâmtoarea și în Estul Anatólic au pus concret problema unei împărțiri precise a prăzii. În toamna lui 1915, la Londra au fost luate două decizii importante: acordarea de sprijin lui Hussein, șeriful Meccăi, și negocierea unei împărțiri a teritoriilor arabe cu Franța (acordul Sykes – Picot).

Pe primul front, rezultatul a fost un acord neclar cu Hussein, un acord asupra căruia la Londra nu exista un consens. Simplul fapt că a fost luată decizia de a negocia ne arată cât de limitate erau resursele pe care Anglia le putea dedica Orientului Mijlociu. Încercarea de a manipula actori locali în sprijinul propriilor interese a însemnat că restructurarea Orientului Mijlociu la finalul războiului nu avea să fie doar rezultatul interacțiunii dintre Marile Puteri învingătoare, ci și al contribuției și acțiunilor unor

actori precum Hașemiții sau mișcarea sionistă. Promisiunile făcute lui Hussein, în octombrie 1915, în schimbul declanșării unei revolte anti-otomane, lăsau mult loc de interpretare în ceea ce privește limitele geografice și politice ale independenței arabilor.

Pe al doilea front, britanicii au reușit să limiteze aria de control direct francez la zonele de coastă ale Beirutului, Siriei și S-E Anatólic. Zona de control indirect francez se suprapunea însă clar peste teritoriile promise lui Hussein. Englezii au obținut Mesopotamia și în plus internaționalizarea Palestinei, precum și controlul direct asupra porturilor Haifa și Accra, aici urmând să fie punctul terminus al unei căi ferate dinspre Bagdad. Existau câteva zone de tensiune în acordul Sykes – Picot: statutul sângelui Ierusalimului, în condițiile în care Franța nu se împăcase cu pierderea Palestinei și obținuse promisiunea rusă de sprijin pentru a renegocia acest punct; zona Mosul, unde britanicii acceptaseră o zonă de control francez în nordul de azi al Irakului, pentru că asta crea o zonă tampon între sferile britanică și rusă. Prăbușirea Rusiei în 1917 elimina această nevoie. În al doilea

Conducătorul
politicii externe britanice
(1916 – 1919),
Arthur Balfour

rând, a devenit clar în anii războiului că în regiune se aflau însemnate resurse de petrol și controlul regiunii Mosul căpăta astfel noi semnificații.

Cea mai rea soluție

În noiembrie 1917, Declarația Balfour (*Magazin istoric*, nr. 4/2018) a adăugat un nivel suplimentar de complexitate problemelor Orientului Mijlociu, introducând un nou actor în regiune și o nouă sursă de tensiune. Între politica britanică și cauza sionistă, dincolo de sprijinul unor lideri politici, exista un mariaj de circumstanță: pe de-o parte, Marea Britanie vedea în sio-

O parte din flota engleză în Bosfor și trupe britanice trecând podul Galata

Britanicul Mark Sykes,
unul dintre artizanii împărțirii
Imperiului Otoman

dintre cele două. E adevărat că se poate argumenta că istoria aranjamentului de pace din Orientul Mijlociu este în primul rând istoria tensiunilor anglo-franceze. Dar, chiar dacă ne-am focaliza doar asupra politicilor anglo-franceze, imaginea e una încărcată de nuanțe. Unul dintre principalii actori ai istoriei care va urma, șeriful Meccăi, Hussein, se plângea unui ofițer englez, Cyril Wilson, un personaj uitat, dar cu o contribuție poate la fel de importantă ca a faimosului T.E. Lawrence: „Îmi vorbești tot timpul despre guvernul britanic și politica britanică. Dar văd cinci guverne acolo unde tu vezi unul și tot atâtea politici. Avem mai întâi o politică a Foreign Office-ului vostru; o a doua, a Armatei, o a treia, a Marinei; a patra a Protectoratului vostru din Egipt; a cincea, a Guvernului vostru din India.”

În spatele frustrării lui Hussein se afla realitatea unor politici ale Marilor Puteri care, privite în detaliu, seamănă foarte puțin cu imaginea tradițională pe care o avem despre acestea, fiind caracterizate prin inconsecvență, fiind

influențate profund de schimbările de guvern, de conflictele birocratice, de grupuri de interese concurente, de o înțelegere imperfectă a situațiilor cu care se confruntau.

La finalul conflictului, multe dintre clauzele teritoriale ale păcii fuseseră teoretic deja creionate printr-o serie de acorduri între puterile Antantei. Nu trebuie să uităm însă un alt aspect: multe dintre deciziile luate în anii războiului privind Orientul Apropiat și Mijlociu fuseseră un răspuns *ad-hoc* la nevoile imediate ale politicii de alianță sau la oportunitățile care păreau să se deschidă, un răspuns care avea logică privit în contextul practicilor imperialismului antebelic, dar era complet neadaplat contextului postbelic. La bază se afla, din nou, neînțelegerea transformărilor pe care le aduseseră războiul și incapacitatea de a împăca realitatea acestor noi factori cu ceea ce era în esență o viziune tradiționalistă a sistemului internațional, a rolului Marilor Puteri în acesta.

Un nou actor: petrolul

Înainte de 1914, preocuparea unor mari state pentru supraviețuirea Imperiului Otoman fusese legată de încercarea de a împiedica revărsarea Rusiei spre Mediterana Orientală, dar și de teama că o eventuală dezintegrare a Imperiului avea să aducă o confruntare între Marile Puteri. Intrarea în război a Imperiului Otoman a transformat radical această situație și a aliniat, pentru a da un singur exemplu, nevoile alianței anglo-ruse și presiunea unor grupuri de interese din Marea

Șeriful Meccăi, Hussein,
în 1916

Britanic, care presau în direcția expansiunii în Orientul Mijlociu. După noiembrie 1914, puterea care istoric fusese asociată cu principiul apărării Înaltei Porți, Anglia, acceptase deja că Bosforul și Dardanelele aveau să revină aliatului rus și că ansamblul teritoriului Imperiului devenea teatrul unui nou puseu expansionist care trebuia gestionat în cadrul Antantei. Politica britanică a fost inițial una mai degrabă modestă în ambițiile sale, lucru explicabil prin faptul că interesele ei strategice erau deja deservite de influența pe care o exercita în Egipt și zona Golfului Persic. Două aspecte au jucat un rol important în schimbarea rapidă a acestei atitudini. În primul rând, o Rusie sau o Franță prea puternice în Orientul Mijlociu ar fi amenințat securitatea Imperiului. În al doilea rând, războiul nu a făcut decât să confirme rapid extraordinara importanță a unei resurse – petrolul.

În vreme ce Rusia privea, evident, spre Strămtori, dar și spre Nord-Estul Anatoliei, privirile Franței erau ațintite spre Siria, deși limitele acestei

Mustafa Kemal Atatürk
(așezat), 1918

nințat existențial de termenii unei păci dure. Aceștia au început să se cristalizeze în timpul Conferinței de la Londra din februarie – martie 1920 și au fost definitivați la San Remo, în aprilie. Deblocarea situației devenise posibilă abia după septembrie 1919, când Londra a transmis Parisului că trupele britanice aveau să se retragă din Siria. Deși autoritatea revenea arabilor în teritoriile evacuate, Faysal fusese *de facto* abandonat.

În Asia Mică, zona Strâmtoarelor era internaționalizată, Smirna intra sub control grec, iar în sud, pe coasta mediteraneană, erau create două zone de interes special pentru Franța și Italia. În Est era înființat un stat armean și era creată perspectiva unui stat kurd. Zonele arabe erau împărțite între Marea Britanie și Franța. Unele aspecte ale tratatului deveniseră însă deja inaplicabile în condițiile în care, spre exemplu, se pusese deja bazele unei cooperări turco-sovietice îndreptate împotriva Armeniei, în particular, și a aliaților, în general.

O fundație foarte fragilă

În fața ascensiunii forțelor naționaliste, s-au conturat două alternative: moderarea clauzelor proiectului de tratat sau o operațiune militară îndreptată împotriva kemaliștilor. În condițiile în care decidenții englezi nu vedeau cum ar putea mobiliza forțele necesare, Grecia și premierul acesteia, Venizelos, au apărut, din nou, drept candidații ideali pentru rezolvarea dilemelor. Ofensiva greacă din vara lui 1920, încununată de succese, părea să justifice în întregime așteptările premierului Lloyd George care, asemenea altor oficiali de la Londra, a continuat să supraestimeze forța Greciei și să minimalizeze importanța naționalismului turcesc.

Pacea semnată la Sèvres în august 1920 era construită însă pe fundații foarte fragile. Era un tratat a cărui implementare ar fi necesitat ample resurse și unitate între învingători. În schimb, tratatul a adus ruptura definitivă dintre sultan și forțele kemaliste. Instrumentele aflate la dispoziție împotriva acestora s-au dovedit foarte rapid iluzorii și învingătorii erau departe de a fi uniți în reacțiile lor în fața ascensiunii lui Kemal. Franța, dependentă de Marea Britanie în Europa, s-a văzut rapid prinsă într-o dilemă foarte gravă, deoarece interesele sale în Anatolia și Orientul Mijlociu au făcut-o mai favorabilă unui tratament moderat aplicabil Turciei și ulterior mai dornică să găsească un compromis cu forțele kemaliste. Italia, marginalizată în Asia Mică, nu a avut mari dificultăți în a se disocia de un tratat la scrierea căruia avusesse o contribuție nesemnifi-

Delegația otomană la Conferința de Pace. De la stânga la dreapta: Rıza Tevfik Bölükbaşı, marele vizir Damat Ferid Paşa, ministrul otoman al Educației, Mehmed Hâdî Paşa, și ambasadorul Reşad Halis

cativă și s-a profilat ca prima susținătoare între statele occidentale a reafirmării statului turc. Marea Britanie, izolată în raport cu foștii săi aliați, era dependentă de succesele militare ale Greciei. Aceasta din urmă traversa o perioadă complicată politic și în niciun caz nu avea resursele pentru a putea purta un război victorios departe, în interiorul Peninsulei Anadolice.

În teritoriile arabe, situația a rămas de asemenea instabilă. Tensiunile anglo-franceze din 1918 – 1920 au lăsat urme adânci care nu s-au șters până în 1939. Mai mult, abia semnate documentele de la San Remo și Sèvres, cele două puteri s-au văzut confruntate cu mișcări de contestare a autorității lor venite din interiorul regiunii. Siria și Irakul au fost zguduite de mișcări violente, tensiunile dintre arabi și evrei au erupt în Palestina, iar Peninsula Arabă a devenit teatru primelor confruntări dintre dinastiile Hașemită și Saudită. ■

nism un instrument care îi permitea să limiteze influența franceză și să justifice extinderea propriei sfere, în vreme ce mulți dintre liderii sioniști vedeau în Marca Britanică cea mai bună garanță a realizării propriilor obiective. În cele din urmă, cei doi actori încercau să se manipuleze reciproc. Londra utiliza naționalismul arab și pe cel evreu în sprijinul propriilor politici imperiale.

Ultimele luni ale războiului nu au făcut decât să amplifice fluiditatea situației. Prezența tot mai semnificativă a trupelor imperiale britanice, care ajunseseră în octombrie 1918 la peste un milion de soldați, precum și revolta arabă, care părea să dea în cele din urmă rezultate, intrarea în scenă a unor actori secundari (dar a căror contribuție nu poate fi neglijată), precum Italia sau Grecia, au dat naștere unor fricțiuni constante. Problema în special era soarta Siriei interioare odată cu ocuparea Damascului de către britanici și instalarea lui Faysal, fiul lui Hussein, inițial în postura de guvernator militar. Era, în ochii unor oficiali britanici,

Fiul lui Hussein, Faysal, viitorul rege al Irakului (centru, în față), în timpul Conferinței de Pace; al doilea din dreapta este colonelul T.E. Lawrence

doar primul pas spre așa-numita „Sharifian Solution”, respectiv instalarea a trei dintre fiii lui Hussein pe tronurile Irakului, Mesopotamiei Superioare și Siriei, soluție menită să limiteze drastic influența franceză.

Cu toate acestea, sperând să-și asigure sprijinul britanic în apropiatele negocieri legate de Germania, Clemenceau se arătase conciliator și acceptase la 1 decembrie 1918 să cedeze britanicilor regiunea Mosul. Faptul că a uitat să transmită acordul verbal la care se ajunsese și propriului Minister de Externe a devenit o altă sursă de fricțiuni la Conferința de Pace.

Din perspectiva intereselor aliate, tergiversarea tra-

sau Armenia, politica greacă și disputele cu Italia, toate au avut o contribuție în acest sens.

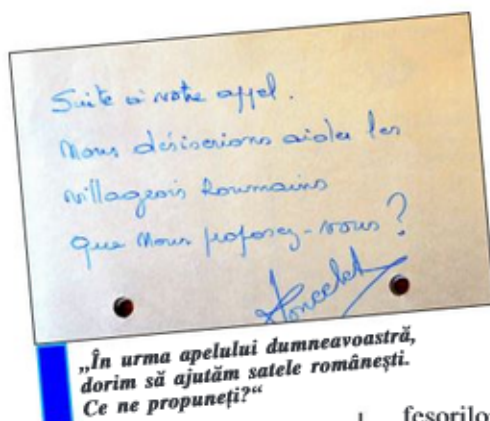
O delegație otomană a ajuns la Paris abia în iunie 1919. Tratatul cu Germania, pe care să fie semnat, era un avertisment privind condițiile ce aveau să fie impuse Turcilor. Mai mult decât atât, în Tratat era inclus și Pactul Ligii Națiunilor, document care făcea tri-

mitere explicit la „anumite comunități care au aparținut în trecut Imperiului Otoman”. Era anunțată astfel, cu mult înainte de semnarea unui tratat, detașarea teritoriilor non-turce de fostul Imperiu. Cum aveau să fie împărțite era o discuție mult mai dificilă. Viitorul teritoriilor turce ridica la rândul său semne de întrebare. Supraviețuirea unui stat turc în interiorul Anadoliei, eventual condus de un sultan, era considerat un scenariu dezirabil. În contextul prăbușirii Rusiei și a Turciei și al refuzului S.U.A. de a se implica în regiune, una dintre provocările pentru politica britanică era aceea de a limita câștigurile franceze sau italiene. Instrumentul identificat a fost implicarea Greciei (mai 1919) prin alocarea unei zone în vestul Asiei Mici, centrată pe orașul Smirna, dar consecința a fost o reacție în lanț care a căpătat tot mai multă forță și coerență sub ghidajul lui Mustafa Kemal Atatürk. Cel din urmă a păstrat o relație ambiguă cu guvernul sultanului, care se găsea practic într-o situație imposibilă: era dependent de învingători pentru a supraviețui, dar și ame-

Trupe grecești în ofensivă în Anatolia

tatului era cea mai rea soluție, dar exact asta s-a întâmplat. Conflictul anglo-francez legat de Siria, refuzul american de a se implica pentru a prelua un mandat în Strâmători

tul principal al succesului Operațiunii rezidă în însăși concepția mișcării: de a se adresa cu prioritate unor categorii de cetățeni care nu sunt de obicei solicitate în acest tip de acțiuni și care doreau să se angajeze, dar nu știau cum să procedeze. OVR a oferit oamenilor cadrul unei acțiuni eminamente politice: cu toții descopereau că pot face ceva la nivelul lor.

Imediat după ce au fost puse la punct aspectele metodologice ale Operațiunii, a fost structurată Coordonarea profesorilor (*Coordination enseignants*) în februarie 1989, iar primarii comunelor urma să difuzeze informația în școlile din localitatea lor. Ea reunea copii și profesori ce fuseseră „sensibilizați față de nerespectarea drepturilor omului în România și în special de planul de sistematizare”. Copiii li se explica la școală despre Operațiune, iar aceștia povesteau mai departe familiilor. Emoția care reiese din implicarea copiilor este realmente impresionantă. Proiectul cel mai îndrăgit de copii a fost acela de a construi

împreună 25.000 de căsuțe din hârtie, carton sau din lut, până la jumătatea lunii octombrie 1989.

Expoziția era deopotrivă o modalitate de a promova operațiunea la scară largă. Coordonarea pro-

fesorilor contactase școlile din Belgia pentru a organiza o zi din luna septembrie de sensibilizare a școlilor la această propunere, care a fost rapid acceptată. Se estima că s-ar fi strâns ușor 25.000 de căsuțe.

Căsuțele au fost construite de copiii mai multor școli (Chimay, Dinant, Perwez, Ottignies etc.), urmând a fi finalizate în ziua de 14 octombrie. După expoziție, căsuțele urma a fi trimise în turneu în școli din Europa, ca mesageri ai Operațiunii. Școlile din Chimay, Perwez, Court-Saint-Etienne s-au mobilizat printre primele. Școala din Ixelles scria Coordonă-

rii întrebând ce fel de căsuțe aveau în proiect, în ce dimensiuni trebuia să se încadreze și ce materiale să folosească, respectiv cum vor fi adunate aceste căsuțe și cum vor fi transportate și căsuțele și elevii în ziua vernisajului. Coordonarea sugera ca aceste căsuțe să fie realizate în cadrul orelor de morală, de geometrie sau de calcul, de istorie sau chiar de geografie, în timpul unui curs de desen... sau chiar în cadrul familiei, în timpul zilelor ploioase. La întrebarea ce fel de căsuțe ar trebui construite, Coordonarea lansa un model tip, ce putea fi confecționat din hârtie, carton sau plastic. Ele urma a fi doar decupate și colorate. Planul nu era decât o propunere, alte modele puteau fi imaginate, desigur.

Pentru a permite susținerea financiară a proiectului, se apela la un sistem de ajutor reciproc: când un copil termina macheta, acesta găsea pe cineva (unchi, vecin, frate etc.) care

Așa ar fi trebuit să arate satele românești la sfârșitul programului de sistematizare

„CEL MAI MARE SAT DIN LUME“

NICOLETA ȘERBAN

În anul 1989 izbucnea un scandal internațional provocat de proiectul de sistematizare rurală din România, intrat într-o nouă fază începând din martie 1988. Proiectul prevedea demolarea a 7 – 8.000 de sate dintre cele 13.123 existente și comasarea lor în centre agro-industriale. Ar fi fost ca și cum aceste sate nu ar fi existat niciodată, ele urmând a fi rase de pe suprafața pământului. Populația rezultată în urma demolărilor trebuia mutată în blocuri sătești (blocuri P+1 sau P+2, cu anexe pentru păsări și animale, toate acestea pe o parcelă de 250 m²). Pe termen lung, efectul avea să fie devastator: era vorba de dezrădăcinarea unei populații din mediul său ancestral și mutarea ei forțată, de distrugerea patrimoniului arhitectural și cultural, a relațiilor tradiționale din cadrul comunităților sătești și de uniformizarea populației. De remarcat că între timp contextul se schimbase: imaginea regimului se deteriorase considerabil în Occident, din cauza abuzurilor și a penuriei generale la care era supusă populația, dar și a izolării pe plan extern, pe care o practica liderul român. Ceaușescu nu mai era copilul rebel al blocului estic de până atunci, ci dintr-o dată devenise ultimul stalinist al Europei.

Privită din Occident, sistematizarea – așa cum era gândită de Ceaușescu – era considerată o adevărată tragedie. În februarie 1989, se lansa oficial în Belgia „Opération Villages Roumains“ (OVR), mișcare de protest contra politicii de distrugere a satelor românești. OVR și-a propus salvarea satelor românești de la distrugere, printr-o metodă inedită: fiecare sat românesc era „adoptat“ de o comună occidentală. Belgienii erau conștienți că Ceaușescu nu ar risca un scandal internațional și deci nu se va atinge de satele protejate astfel, simbolic desigur, din exterior.

Mișcarea a pornit din Belgia în februarie 1989, grație unui grup de tineri cu inițiativă, extinzându-se în lunile următoare în celelalte țări europene. Ea s-a bucurat de un succes atât de mare, încât la momentul căderii regimului comunist, aproximativ 2.200 de comune, ceea ce însemna respectiv 30 de milioane de cetățeni europeni, erau implicate în operațiune.

Era prima oară când milioane de cetățeni europeni se solidarizau pentru o cauză, europeană într-adevăr, dar de dincolo de Cortina de Fier.

Succesul operațiunii nu se datorcă doar asociațiilor și organismelor internaționale care au sprijinit-o, ci mai ales persoanelor particulare care au fost realmente

mișcate de chestiunea satelor românești și au dorit să facă ceva la nivelul personal. Oricine putea acționa, fie că era primar, profesor, arhitect, artist, simplu locuitor al co-

munei sau chiar șomer! Prin efortul unit ei au pus presiune asupra guvernelor. Partidele politice, guvernele și instanțele europene nu puteau rămâne insensibile. Elemen-

...și cea din foaietul Sălii Palatului

Liberă, BBC și Radio France Internationale, Sabine Misistrano (președintă a Ligii pentru Drepturile Omului din Belgia), reprezentanți ai Coordonării. Belgieni care vizitaseră România își expuneau experiența personală într-o țară situată dincolo de Cortina de Fier, primari și responsabili ai comitetelor locale OVR făceau un bilanț al evoluției activităților lor și a ceea ce urma să fie realizat.

Pe lângă expoziția de căsuțe, mai erau și alte săli în care se prezenta o expoziție cu imagini din satele românești, standuri de informare, filme și înregistrări video, o expoziție de carte românească cu volume traduse în limba franceză, spre vânzare, emisiuni de radio

despre România erau difuzate în direct. Mai era și un spectacol pentru copii. Cultura românească era deopotrivă reprezentată prin muzică și dansuri și prin cântecele tenorului român Vlad Apostol. Toate aceste activități se desfășurau în interiorul clădirilor abației. Guvernatorii provinciilor Brabant și Namur pusese la dispoziție camioane pentru transportarea căsuțelor și a altor materiale tehnice. Totul s-a realizat pe bază de voluntariat.

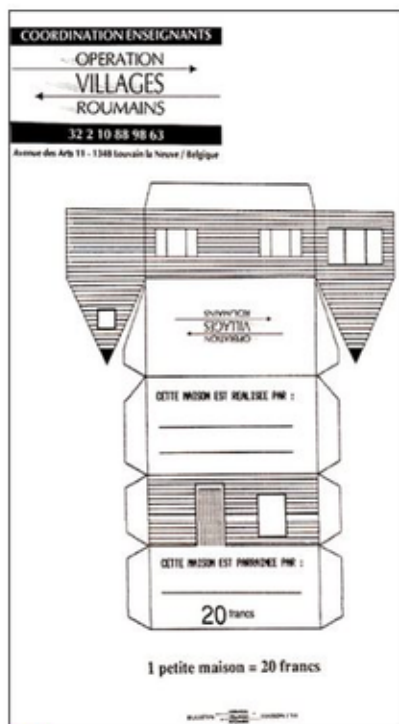
La vernisajul expoziției a fost prezentă și Ariadna Combes (fiica Doinei Cornea), care a vorbit publicului despre situația din țară. Ea se deplasase din Franța, unde locuia, pentru a ține un discurs celor ce doreau să afle mai mult despre România. Despre sistematizare a spus că era de fapt o politică pentru a face cetățenii manevrabili, dependenți de stat, înregistrați, depersonalizați. Ea le-a explicat celor prezenți că era vorba de o transformare brutală a unui stil de viață, de schimbarea unei mentalități, a tradiției și a spiritualității unei categorii sociale. În realitate, spunea ea, Ceaușescu se găsea în imposibilitatea de a redresa economia țării, astfel că singurul mijloc de conservare a puterii rămânea

represiunea de tip stalinist și promovarea mediocrității, gata să sprijine orice decizie a sa și să întrețină, pe măsură ce situația devenea tot mai critică, cultul personalității, minciuna, dezinformarea. Cu o seară înainte, Ariadna Combes fusese la Fléron (în apropiere de Liège), unde fusese invitată la o amplă dezbateră dedicată situației din țară.

Zia de 14 octombrie a fost plină de emoție. Micuțele construcții colorau frumos abația de la Floreffe. Peste 1.000 de persoane au fost prezente la această zi dedicată României, printre care numeroase personalități (primari, miniștri, guvernatori de provincie, consilieri locali, membri ai consiliului comunal). Expoziția a rămas deschisă și pe 15 octombrie, zi în care a mai fost vizitată de încă 200 de persoane. La colochiu s-a discutat despre ce era de făcut în continuare: să se trimită casete la Radio Europa Liberă, să se trimită scrisori lui Gorbaciov, să se retragă lui Ceaușescu titlul de cetățean de onoare al provinciei Hainaut, să se telefoneze disidenților cât mai des posibil etc.

Seara s-a încheiat printr-un spectacol pentru toți cei prezenți. Toată după-amiaza s-au derulat cântece, dansuri și povești românești pentru copii și pentru publicul prezent. Acțiunea de la Floreffe rămâne memorabilă.

(Continuare în p. 57)

Modelul unei căsuțe

să îi ofere 10 franci pentru a sprijini cauza pentru care făcuse căsuța. Apoi, căsuța și banii ajungeau la cel mai apropiat depozit (Coordonarea punea la dispoziție comunele liste cu astfel de depozite). Realizările copiilor, împreună cu cele ale comunelor (afișe, autocolante) urma a fi expuse în ziua de 14 octombrie, cu participarea unor animatori (povestitori români, muzică...).

In săptămâna de dinaintea de 14 octombrie a fost mare agitație în comuna Floreffe. Pentru ca proiectul să devină cât mai cunoscut, lucrările erau prevăzute a fi ulterior expuse la Strasbourg, la Consiliul Europei și peste tot în Europa. Rămăncea de găsit locația pentru expunere, fiind nevoie de un spațiu vast.

Total s-a făcut pe bază de voluntariat: afișe, asistență video-audio, panouri. Numărul enorm de căsuțe – belgienii l-au numit „le projet fou” – a adus și mai mult operațiunea în atenția publicului occidental.

Echipa de coordonare a fost mișcată de faptul că Floreffe le-a pus la dispoziție infrastructura sa. Comitetul local OVR de la Floreffe a propus ca locație abația din localitate. Timp de două luni, Coordnarea profesorilor a lucrat împreună cu responsabilii abației, autoritățile locale și comitetul local al Operațiunii pentru proiect. Fiecare căsuță ce urma a fi expusă avea un spațiu în care era scris numele „arhitectului” care o realizase, al instituției și localității acestuia, numele satului adoptat de comuna lui de proveniență. Erau prevăzute pentru aceeași zi întâlniri între primari, între cei care fuseseră recent în România, o conferință cu scriitori și disidenți români, animații pentru copii.

Expoziția de la Floreffe a fost un eveniment cu adevărat emoționant. Cele 25.000 de căsuțe de carton care s-au strâns au ocupat parterul și scările clădirii care le-a găzduit. Abația de la Floreffe avea avantajul de a oferi un spațiu generos, fiind cel de-al doilea edificiu religios din Belgia

ca mărime după cel al catedralei din Anvers. Amploarea evenimentului i-a surprins chiar și pe organizatori, iar profesorii de școală erau uimiți de cât de departe putea ajunge un astfel de proiect.

Expoziția era denumită „Cel mai mare sat din lume”. A fost organizat și un colocvii. Printre participanți au fost: Mihnea Berindei (vicepreședinte al Ligii pentru Drepturile Omului din România cu sediul la Paris), Marie-France Ionesco (fiica lui Eugen Ionesco), Josy Dubié (jurnalista de la RTBF; *Magazin istoric*, nr. 12/2016 – 1/2017), Dinu Flămând, Oana Orlea, Rodica Iulian (toți trei scriitori români în exil), Edith Lhomel (documentarist la Centre d'Études et de Recherches Internationales Paris), reprezentanți ai emisiunilor în limba română de la Radio Europa

Expoziția organizată la sediul abației din Floreffe...

loc imediat după izbucnirea ei în anii 541 – 542, continuând să afecteze Europa până în secolul al VIII-lea.

„A început de la egiptenii care locuiesc în Pelusium...”

Ciuma bubonică a fost atestată încă înainte de acest moment. Bacteria a fost descoperită într-un trup aflat într-un mormânt din Suedia, în 2018, datat acum 5.000 de ani. Anumiți cercetători consideră de asemenea că populația neolitică din actualele insule britanice a intrat în colaps din cauza acestei boli. În secolul al II-lea î.H., nomazii Xi-ongnu – posibil a fi mai târziu hunii sosiți în Europa –, aflați în război cu China, au contaminat intenționat proviziile armatei adversare cu hoituri de vite infectate. Anumiți autori romani, precum Aretacus din Cappadocia (secolul I d.H.) sau Oribasius (secolul IV d.H.), au consemnat detalii despre boală în operele lor, însă era mereu descrisă drept o chestiune distantă, despre care ar fi auzit că exista prin Egipt, Libia, sau, mai rar, Siria.

Împăratul Iustinian, reprezentat în mozaicul bazilicii de la San Vitale

Epidemia din 541 – 542 a izbucnit, probabil, fie în India, fie în Etiopia, înainte cu câțiva ani. În 536, avusese loc un eveniment catastrofal – se consideră că ar fi vorba fie de erupția puternică a unui vulcan, posibil Krakatoa din Indonezia (*Magazin istoric*, nr. 9/1971), fie de impactul unei comete – din cauza căruia a fost parțial acoperită lumina soarelui vreme de 12 – 18 luni. În regiunea Mării Mediterane cel puțin, o mare parte a semănăturilor nu au rodit. Din cauza aceasta, atât oamenii, cât și rozătoarele – care se

hrăneau cu grâncle și resturile lăsate de oameni – au început să se deplaseze în căutare de hrană.

Posibil din pricina acestor migrații, ciuma a ajuns, prin intermediul rutelor comerciale din Marca Roșie, în orașul Pelusium, aflat în extremitatea estică a Deltei Nilului din Egipt, în 541. Din acel focar s-a întins în Alexandria spre vest și în Palestina spre est, iar apoi în restul Imperiului Roman de Răsărit. Precum Moartea Neagră din secolul al XIV-lea (*Magazin istoric*, nr. 9/1993, 4/2020), ciuma lui Iustinian se răspândește prin intermediul puricilor de pe șobolani și de la aceștia la om.

În general, molimele descrise de autorii antici sunt dificil de identificat cu bolile cunoscute astăzi; febra amintită de aceștia, de exemplu, este un simptom comun multor afecțiuni. Ciuma bubonică este însă inconfundabilă: începe în mod asemănător cu o gripă gravă, iar peste câteva zile apar buboni negri pe corpul bolnavului. Procopius descrie apoi cum fiecare persoană dezvoltă simptome diferite: fie o comă profundă, suferindul uitând și de cei mai apropiați; fie delir, bolnavul atacându-i, strigând pe toți cei din jur; fie dezvoltă buboni atât de severi, încât murea de durere. Le era dificil să mănânce și încercau să se arunce în apă, în fântâni sau în mare, înecându-se.

Ruinele unei bazilici neterminate din Philippi, în nordul Greciei. Construcția a fost oprită probabil din cauza unui cutremur și a epidemiei

Ruinele orașului Pelusium

PRIMA PANDEMIE DE CIUMĂ ÎN EUROPA

Pictură de Nicolas Poussin (1594 – 1665), intitulată „Ciuma din Așdod“, ce ilustrează o scenă din Vechiul Testament

ANDREI OPREA

„În aceste vremuri a avut loc o molimă, din cauza căreia aproape a fost nimicită întreaga rasă omenească. Acum, în cazul tuturor plăgilor trimise din cer, oamenii îndrăzneți mai vin cu câte vreo explicație a cauzei [...] Dar pentru această calamitate este aproape imposibil să exprimi în cuvinte sau să concepi în gând vreo pricină, în afară, într-adevăr, de a o atribui lui Dumnezeu. Căci nu a venit într-o singură parte a lumii sau asupra unor anumiți oameni și nici nu s-a restrâns la vreun anotimp al anului, astfel încât am putea să deslușim subtil vreo cauză, ci a îmbrățișat în schimb întreaga lume și a ruinat viețile tuturor oamenilor, [...] nerespectând nici sexul, nici vârsta.“

Astfel își începe cronicarul bizantin Procopius din Ceza-reca capitolul despre ciuma lui Iustinian în opera sa *De Bellis (Despre războaie)*. Iustinian, împăratul Imperiului Roman de Răsărit (Bizantin), este

cunoscut pentru încercarea de recucerire a teritoriilor romane apusene pierdute, pentru codul juridic și pentru realizările edilitare, între care și Sfânta Sofia. În epoca sa însă a izbuc-nit una dintre cele mai grave

molime din istoria Europei. Epidemia, care a ucis între o optime și un sfert din popula-ția lumii din acel moment, este considerată a fi prima pandemie de pe continent. Impactul cel mai mare a avut

Belizarie – care fusese autorul recucerii Africii de Nord și a Italiei – ar fi fost cel mai bun succesor. Acesta, în momentul îmbolnăvirii împăratului, a și sistat temporar campania militară pe care o conducea, în eventualitatea în care Iustinian nu s-ar fi însănătoșit.

În timpul acesta, conducerea imperiului a fost asigurată de împărăteasa Teodora. În ciuda descrierii pe care i-a făcut-o în *Istoria secretă* Procopius (*Magazin istoric*, nr. 2/1971) – în care autorul îi înfățișea pe ea și pe soțul ei drept demoni întrupeți și, în orice caz, slabi conducători –, a contribuit major la supraviețuirea imperiului în perioada bolii lui Iustinian. De asemenea, a reușit să își impună autoritatea în fața generalilor și, aflând de aspirațiile lui Belizarie, l-a demis din dregătorie.

Ciuma a pus în pericol de asemenea teritoriile recucerite în perioada domniei lui Iustinian. În Africa de Nord, mola a afectat orașele și taberele militare, însă nu s-a răspândit în rândurile triburilor berbere. Acestea s-au răsculat în 543, ucigându-l în luptă inclusiv pe guvernatorul militar al regiunii și au fost învinse doar în 547. Italia a fost grav afectată, îngreunând operațiunile militare atât ale romanilor, cât și ale adversarilor goți.

„S-a coborât și în țara perșilor și i-a vizitat pe toți barbarii.”

În momentul izbucnirii epidemiei, Imperiul Roman de Răsărit se afla în război cu Imperiul Persan al dinastiei Sasanide. Iranienii erau în-

Miniatură din secolul al XIV-lea ce înfățișează un cleric care dă ultima împărtășanie unor victime ale ciumei

tr-un clar avantaj – cuceriseră și prădaseră multe orașe din Siria și Armenia –, însă ciuma le-a paralizat armata și i-a silit să se retragă. Romanii nu au contraatacat imediat, fiind la rândul lor afectați de molimă și de ezitarea motivată politic a generalului Belizarie.

Precum Iustinian, și împăratul persan Hosroe I (531 – 579) s-a îmbolnăvit de ciumă, însănătoșindu-se peste un timp. Aflat în campanie cu armata în Siria, unul dintre fiii săi, Anușzad, a încercat să profite de slăbiciunea tatălui și s-a răsculat pentru a dobândi tronul. Revolta a fost înfrântă de guvernatorul împăratului din capitala Ctesifon, iar pretendentul a fost orbit. Molima s-a răspândit în lunile următoare în Imperiul Persan, afectând grav și acest spațiu. Războiul cu Bizanțul a fost oprit din pricina ciumei în câteva rânduri, însă a continuat apoi până în 562.

Molima s-a răspândit și în restul Europei prin intermediul porturilor din Marea Mediterană. În Spania, impactul pare să fi fost mai mic din pricina populației reduse, dar trebuie luată în calcul și lipsa de surse scrise. Cu toate acestea, există dovezi indirecte referitoare la impactul bolii: istoricii au constatat creșterea tendințelor de tezaurizare a averilor în perioada res-

pectivă, înăsprirea legislației privitoare la dreptul de deplasare al lucrătorilor și sclavilor, precum și creșterea numărului de cimitire.

În Franța, a apărut probabil din Marsilia, în anul 543, existând și o epidemie majoră în 588. Episcopul și cronicarul Grigore din Tours (538 – 594) a dat vina pentru cea din ur-

mă pe încărcătura contaminată a unei nave sosite din Spania. În timpul molimei din Paris, capitala Regatului Franc, populația panicată și-a distrus în masă idolii păgâni – cu precădere statuetele lui Asklepios, zeul greco-roman al medicinei, și ale tatălui său, Apollo.

Ciuma a ajuns și în insulele britanice în 544 sau 545, unde a avut un impact devastator. Cele mai mari epidemii au avut loc în 664 – cca. 666 și în cca. 684 – cca. 687. Din pricina faptului că majoritatea cronicarilor erau călugări, deținem cele mai multe informații despre impactul bolii în mănăstiri și în mediul ecleziastic, unde a ucis între 25 și 50% dintre episcopi.

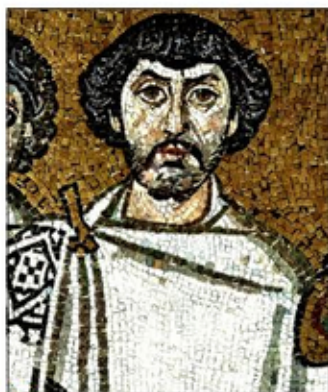
După prima epidemie, boala a continuat să apară până la mijlocul secolului al VIII-lea. A înregistrat inclusiv victime de frunte, precum papa Pelagius al II-lea (579 – 590), în timpul epidemiei din Roma, din 590. Nu a mai existat însă o izbucnire de durată, ciuma afectând în schimb în mod trecător și întâmplător orașele Europei și Orientului Apropiat. A dispărut după o ultimă epidemie majoră în spațiul musulman și bizantin între 743 – 750, cu o posibilă re izbucnire în Sicilia în 767, reîntorcându-se în secolul al XIV-lea. ■

**S-a răspândit
„de parcă
se temea
că i-ar scăpa
vreun colt
al lumii...”**

Ciuma s-a întins până în primăvara anului 542 în majoritatea orașelor-port din Marea Mediterană, urmărind cu precădere traseul rutelor comerciale și al armatelor. A atins și Constantinopolul, capitala imperiului și probabil cel mai mare oraș din lume în acel moment, bătându-l vreme de trei-patru luni. Cetatea avea aproximativ 500.000 de locuitori, iar autorii din epocă au consemnat că în timpul morminei erau îngropați între 5.000 și 16.000 de morți pe zi. Conform lui Ioan din Efes (cca. 507 – cca. 588), după ce au ajuns la 230.000 de trupuri, autoritățile nu s-au mai oboșit să le numere.

Necexistând un leac sau tratament, autoritățile au depus eforturi mai degrabă de a se debarasa de trupurile victimelor. Iustinian l-a însărcinat pe *referendarul* (administrator la Curtea bizantină, adesea responsabil de transmiterea petițiilor cetățenilor către împărat) Theodorus cu strângerea și îngroparea cadavrelor, acordându-i bani și personal din rândul gărzilor de la palat. Magistratul a ajuns inclusiv să cheltuiască din propria avere în încercarea de a asigura înmormântări creștinești și pentru trupurile abandonate.

Din pricina numărului imens de victime, cimitirele din Constantinopol s-au umplut rapid. Au fost create cimitire noi, însă nici acestea nu au mai putut face față. Autoritățile au fost nevoite să arunce trupurile victimelor în interiorul turnurilor de apărare – golate și apoi zidite la loc în

Generalul Belizarie

acest scop – ale zidurilor cartierului Sycac (actuala Galata din Istanbul). Din această cauză, capitala imperială a fost afectată de un miros îngrozitor, care i-a panicat și mai mult pe locuitori. În acel moment, autoritățile nu mai aveau cum să se ocupe de riturile de înmormântare corespunzătoare.

Ciuma a continuat să se răspândească, depopulând multe orașe. A afectat centrele de populație din Siria și Asia Mică, unde a influențat inclusiv rezultatele campaniilor militare, dar și Balcanii și Italia. Epidemia, alături de factori politici, militari și culturali, a contribuit la transformarea societății urbane romane târzii într-o societate rurală.

Împărăteasa Teodora

**„... dar apoi
confuzia
și dezordinea
de peste tot
au devenit
desăvârșite”**

Epidemia a avut consecințe economice și politice majore. Pe termen scurt, a fost periclitată aprovizionarea cu grâne din Egipt a Imperiului Roman de Răsărit, foametea agravând pierderile umane. În urma morminei, după cum a avut loc și în cazul Morții Negre din secolul al XIV-lea, a existat o lipsă majoră de forță de muncă și de potențiali recruți pentru armată. Faptul s-a resimțit în aspectele banale ale vieții – în Constantinopol a crescut semnificativ prețul spălării hainelor, de exemplu, moda devenind mai simplă drept urmare; dar a existat și o lipsă acută de mâncare –, precum și în politica de stat. Pentru mulți ani, imperiul, deja împovărat din pricina războaielor lui Iustinian, a suferit financiar din cauza scăderii numărului de plătitori de taxe. De asemenea, foarte mulți oficiali guvernamentali s-au îmbolnăvit și au murit, trebuind să fie înlocuiți. Deficitul a fost acoperit în anii următori în parte prin vânzarea de funcții, ceea ce a favorizat, în schimb, corupția, dar și prin întârzierea sau chiar anularea plății oștenilor, provocând dificultăți majore pe plan militar.

Pentru o perioadă de timp, a fost afectat de ciumă inclusiv împăratul Iustinian, care a intrat în comă, în cele din urmă însănătoșindu-se. Situația politică a devenit tensionată; era un moment în care un eventual general oportunist ar fi putut să revendice tronul. Iustinian nu avea copii, iar un număr important dintre militari considera că generalul

mâne, circa 100.000 de persoane din teritoriile cedate U.R.S.S. doreau să se repatrieze în România. Din păcate, sovieticii au tergiversat permanent clarificarea acestei probleme, folosind-o adesea ca șantaj pentru a obține alte avantaje de la partea română. Ceea ce nu s-a întâmplat în cazul celor circa 50.000 de etnici ger-

mani din Bucovina, care au fost tratați de sovietici cu prudență. În baza unui acord semnat între Moscova și Berlin, la 5 septembrie 1940, aceștia au fost strămutați din regiune, în condiții legale, procesul încheindu-se la 17 noiembrie același an. În schimb, românii au fost declarați cetățeni sovietici, iar orice solicitare de a părăsi locurile natale a fost catalogată ca atitudine antisovietică sau chiar trădare de patrie – pentru cei care au reușit să se refugieze – ori încercare de trădare de patrie – pentru sârmanii oameni care au fost arestați și trimiși în vreun fel sau altul la moarte.

Un nou caz de mare dramatism s-a petrecut în noaptea de 6/7 februarie 1941, în localitatea Lunca, situată pe cotul Prutului, în apropiere de Herța și de linia de frontieră cu România. Atunci, circa 400 de tineri din comuna Mahala și sate precum Buda, Ostrița, Cotenii, Boian, Horecea Mănăstirii, Plaiul Cosminului, Ceahor, Corovia ș.a. au căzut în capcana întinsă de grănicerii sovietici, care i-au mi-

În vreme ce germanilor din Basarabia li s-a asigurat posibilitatea să plece fără probleme din teritoriul ocupat de U.R.S.S.,...

traliat și ucis în cea mai mare parte. Doar 57 de tineri au reușit să scape și să ajungă în România, la Dorohoi și Rădăuți. Ceilalți au fost împușcați și aruncați în gropi comune, iar supraviețuitorii arestați și executați câteva luni mai târziu. Rudele martirilor de la Lunca au ajuns în curând în gulagurile siberiene.

Valul celor care doreau să plece în România creștea necontenit, iar la finele lunii martie 1941 alte câteva mii de țărani români (bărbați, femei și copii), din diverse sate bucovinene, s-au adunat în fața reședinței raionale din orașelul Storojineț pentru a solicita aprobarea și

a pleca legal în România. Înșelați de autoritățile sovietice cu promisiuni deșarte, oamenii au mai așteptat un timp, dar la 1 aprilie 1941 s-au adunat din nou, din mai multe localități, și au pornit în coloană, mărșăluind circa 12,5 km către Fântâna Albă, punctul cel mai apropiat de noua frontieră sovieto-română. După

numeroase mărturii, numărul celor care s-au alăturat coloanei a ajuns în final la 2.000 – 2.500 de persoane. La 3,5 km de punctul de trecere de la Fântâna Albă, efective motorizate ale trupelor de grăniceri și NKVD au organizat o ambuscadă în pădure, într-o poiană cunoscută sub numele de Varnița Camencei. La căderea nopții, sub protecția întunericului, militarii sovietici au dezlănțuit măcelul, încercuindu-i pe pașnicii mărșăluitori și mitraliindu-i fără milă. Morții și răniții au rămas în poiană, fiind aruncați în gropi comune săpate pe loc, iar cei care au supraviețuit au fost arestați și supuși anchetelor (*Magazin istoric*, nr. 6/2011).

Crimele de la Fântâna Albă erau atât de grave, încât N. Hrușciov, liderul comuniștilor din Ucraina, l-a informat în aceeași zi pe Stalin printr-o telegramă care camufla grosolan adevărul, încercând să minimizeze amploarea evenimentului. „Astăzi, 1 aprilie, o parte a țăranilor din satele cele mai apropiate din raionul Hliboca/Adâncata,

...doar o mică parte a românilor care au vrut să se refugieze au reușit acest lucru

Iunie 1940 – iunie 1941

Represiunea bolșevică
în Basarabia și Bucovina

de Nord s-a declanșat – așa cum am văzut în prima parte a acestui articol – imediat după ocuparea celor două teritorii românești, la sfârșitul lunii iunie 1940. Ea a continuat pe toată durata acestei prime ocupații sovietice, cunoscând un punct de vârf cu puțin timp înainte de iunie 1941.

„GENEROZITATEA“ ELIBERATORILOR

IOAN POPA

● Călăuze plătite și provocatori NKVD ● Morții de la Fântâna Albă
● Hrușciiov „cosmetizează“ situația ● Stalin îi reproșează că nu se desfășoară
o muncă politică corespunzătoare ● Lichidarea elitei politice și intelectuale, la
fel ca în Polonia ● Sfârșitul lumii vine în noaptea de 12/13 iunie 1941
● Deportarea românilor și colonizarea slavilor

În linii generale, represiunile staliniste din Basarabia sunt asemănătoare cu cele din nordul Bucovinei și Ținutul Herța. În vara anului 1940, în fața pericolului bolșevizării, în rândul populației bucovinene s-a creat rapid o amplă mișcare în favoarea refugierii în România, cu riscul părăsirii locuințelor și al pierderii agoniseli de o viață.

Inițial, sub protecția nopții, numeroase grupuri de persoane au pornit spre noua graniță cu România. Au apărut și s-au înmulțit călăuzele plătite, dar și provocatorii infiltrați de organele NKVD, îngrijorate de amploarea fenomenului. Un caz dramatic s-a petrecut în noaptea de 15 noiembrie 1940, când 40 de familii (106 persoane, inclusiv bătrâni și copii mici), din satele Suceveni, Carapciu, Prisăcăreni și Petriceanca, au încercat să treacă linia de graniță cu România. Acolo însă îi așteptau grănicerii sovietici, care

au deschis focul. Doar puțini dintre membrii grupului au reușit să ajungă la Rădăuți. Cei mai mulți au fost împușcați pe loc, iar cei răniți și rude sau prieteni ai lor au ajuns peste câteva luni în Siberia.

Târgul Lipcani transformat în ruine
de sovietici înainte de retragerea din 1941

În pofida întăririi măsurilor de pază și a represiunilor salbatice, românii bucovineni, în majoritatea lor țărani, au continuat să-și caute drumul spre libertate, adresându-se inclusiv organelor puterii sovietice pentru a li se rezolva solicitările în mod pașnic și civilizat. De altfel, chestiunea repatrierii în România a cetățenilor din teritoriile cedate, la libera alegere a acestora, s-a aflat permanent pe lista negocierilor comisiei româno-sovietice pentru reglementarea litigiilor rămase după retragere. Potrivit estimărilor autorităților ro-

nărilor a fost dată de Moscova abia la 17 octombrie 1942, în timp ce 19 dintre condamnați muriseră deja în primul an de deportare, în lagărul de la Sverdlovsk, din Uralul de Nord.

Dar ororile nu s-au oprit aici, iar amploarea lor a căpătat noi dimensiuni în perioada care a urmat după evenimentele ce au însănăgerat satele bucovinene la 1 aprilie 1941: arestări, anchete, silurii, condamnări pe bandă rulantă. În fiecare localitate din teritoriile românești anexate, organele puterii sovietice au întocmit în secret liste cu persoanele catalogate de la început cu poziții antisovietice și care trebuia eliminate din comunitățile de baștină, de regulă prin deportare și deposedare de avere. În nordul Bucovinei, listele îi includeau, fără excepție, pe membrii familiilor care formulară cereri de plecare în România, dar și persoanele care îndepliniseră diverse atribuții în timpul administrației românești (primari, ajutoari de primari, jandarmi, rude ale acestora, membri ai fostelor partide

Anița Nandriș-Cudla

politice, deținătorii unor gospodării înstărite declarați chiaburi, negustori, comercianți, cadre didactice, preoți etc.).

Pe baza unor astfel de liste amănunțite s-a efectuat și operațiunea de deportare din noaptea de 12/13 iunie 1941, desfășurată concomitent în nordul Bucovinei, Ținutul Herța și Basarabia. Totul s-a derulat noaptea, între orele 22.00 – 06.00, după planuri operative concepute în termeni militari, în care erau prevăzute, pe zile și ore, sarcini și instrucțiuni precise privitoare la deportarea elemen-

telor antisovietice. Jalea și vacarmul produse de agresiunea grupurilor înarmate de bolșevici, care au năvălit în miez de noapte în case, erau atât de înspăimântătoare, încât părea că e sfârșitul lumii, după cum își amintea mai târziu Anița Nandriș-Cudla, o țărăncuță din comuna Mahala, raionul Noua Suliță (fostul județ Cernăuți), deportată cu întreaga familie, alături de alți 600 de consăteni ai săi.

Întrucât cele trei teritorii ocupate erau locuite de o majoritate covârșitoare românească, Moscova a decis la 2 august 1940 o reorganizare administrativă, care a însemnat practic sfărțecarea vechiului teritoriu al Moldovei prin trecerea sudului și nordului Basarabiei, împreună cu nordul Bucovinei și Ținutul Herța în componența R.S.S. Ucrainene. Tot atunci a fost înființată Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (R.S.S.M.), care cuprindea șase județe basarabene și șase raioane (din 11) ale fostei Republici Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești (R.A.S.S.M.) din stânga

La revenirea autorităților române, în 1941, s-au găsit numeroase dovezi ale măsurilor adoptate de autoritățile sovietice contra Bisericii: incinte pângărite, icoane scrijelite, veșminte preoțești transformate în costume pentru actori

din regiunea Cernăuți, au pornit spre centrul raional al satului Hliboca cu solicitarea de a fi trimiși în România. Mulțimea număra cam o mie de oameni [...] În satul Hliboca, amplasat la 15 – 16 km de graniță, se află deja primul secretar al comitetului regional al partidului, președintele comitetului executiv regional, șeful UGB și alți lucrători regionali.

Din orașul Cernăuți au fost trimiși acolo oameni fideli nouă din populația locală, care cunosc limba română. Șeful UGB a dat indicația să fie arestați instigatorii, lucru care s-a și întâmplat în noaptea aceasta.

Acum două zile câteva grupuri de țărani cu aceleași cereri au venit la comitetul executiv raional din raionul de graniță Storoișneț. Instigatorii găsiți în raionul Storoișneț au fost arestați [...] Pe la orele 19.00, pe 1 aprilie, o mulțime de 500 – 600 de oameni din raionul Hliboca a încercat să pătrundă în România. Grănicerii au deschis focul. Ca urmare, din datele preliminare, au fost omorâți și răniți cam 50 de oameni, restul s-au împrăștiat. Nimeni nu a forțat granița.

Secretar al CC al PC(b) al Ucrainei, Hrușciiov.

Stalin și-a dat seama că nu era vorba despre „instigatori”, ci de un fenomen de masă, care punea sub semnul întrebării așa-zisa clibereare produsă de venirea sovieticilor, dar și pretinsa preponderență

Pentru cei mai mulți lucrurile s-au încheiat tragic, așa cum s-a întâmplat la Fântâna Albă, unde s-a ridicat nu de mult un monument în amintirea celor care și-au pierdut viața

în regiune a elementului ucrainean invocată de notele ultimative ale Moscovei de la sfârșitul lunii iunie 1940. Ca urmare, a solicitat imediat detalii.

„2 aprilie 1941, Kiev
Lui Hrușciiov

Din informarea dumneavoastră nu se vede care este apartenența națională a țăranilor care doreau să plece în România, sunt printre ei și ucraineni, care este procentul? De fapt, din informarea dumneavoastră se vede că la dumneavoastră, în regiunile de graniță, lucrul merge extrem de prost; să trageți în oameni, desigur, se poate, dar împușcăturile nu sunt metoda principală a muncii noastre [...] Aștept răspuns.

Stalin.”

„Dojana” lui Stalin pentru Hrușciiov nu se referea la uti-

lizarea armelor și împușcarea unor oameni ca la o vânătoare de animale sălbatice, ci în primul rând la faptul că munca politică „merge extrem de prost”, adică nu s-a reușit convingerea țăranilor bucovineni de binefacerile patriei sovietice. Răspunsul lui Hrușciiov este, desigur, pe măsura „muștrării” primite.

„3 aprilie 1941, Moscova
CC al PC(b)US, tovarășului Stalin

Vă informez că țăranii care doreau să plece în România sunt de naționalitate română, printre ei nu sunt ucraineni [...] Observația dumneavoastră referitoare la slăbiciunea muncii noastre în raioanele de lângă graniță e corectă [...]

Secretar al CC al PC(b) al Ucrainei, Hrușciiov.”

In pagină tragică din istoria românilor bucovineni după venirea sovieticilor în regiune era astfel închisă printr-un simplu schimb de telegrame între Hrușciiov și Stalin. Sentința dată de un Tribunal Militar pentru 22 de persoane implicate în tragedia de la Fântâna Albă, etichetate ca „instigatori”, a cuprins o condamnare la moarte și 21 de

condamnări la muncă silnică pe perioade de opt – zece ani. Toți condamnații au fost acuzați de anti-sovietism și încercare de trădare de patrie, infracțiuni incluse de Codul penal sovietic, încă din 1934, la capitolul crime împotriva statului (art. 58-1a). Ca o ironie a sorții, confirmarea condam-

Nikita Hrușciiov în vizită în noua cucerire sovietică

JURNAL DIN VREME DE RĂZBOI

PIERRE D. DE ROMA

Continuăm cu noi însemnări (Magazin istoric, nr. 6, 7/2020), ce acoperă perioada septembrie-decembrie 1941.

Vineri 12 septembrie 1941

Patru sute de răniți recent au fost aduși la Brăila. Pierderile române par în realitate a fi foarte mari la Odessa.

Duminică 14 septembrie

Românii au aici pierderi foarte mari. Toate spitalele din Moldova, Basarabia și Muntenia și poate din Transilvania sunt pline de răniți, în timp ce noi regimente pleacă întruna spre front. De aici, două regimente ce trebuia să plece pe Dunăre au primit ordin, după ce s-au ambarcat, de a debarca pentru a pleca cu trenul. Acest contraordin este datorat aviației ruse care pare bine înștiințată prin serviciul ei de spionaj și bombardează cu regularitate bacurile umplute cu trupe ce se îndreaptă spre Dunăre. Un comunicat al guvernului prevede sancțiuni riguroase împotriva sabotajului. Se afirmă (în urma întreprinderii trenurilor Galați – București prin Buzău) că a fost distrusă de către sabotori calea ferată. De abia astăzi (după trei zile)

se presupune că trenurile își vor relua rutele obișnuite.

Ascară vorbind cu un ofițer venit direct de pe frontul din Odessa am aflat că într-adevăr rușii se bat cu un curaj și un fanatism extraordinar, că posedă un excelent armament, se camuflează cu o artă necunoscută încă până în prezent

și hărțuiesc dușmanul în spate cu o vigoare deconcertantă. Generațiile tinere sunt aproape în întregime bolșevizate și fanatice, iar cele mai vechi sunt apatice.

Luni 29 septembrie

Astfel, V., în urma unei discuții cu un comandant de stat-major, îmi afirma la 21 sept. că în trei zile Odessa va cădea fără doar și poate, fiindcă fiecare metru de teren advers este în acest moment bombardat cu înverșunare, ca și cum rușii ar sta între timp cu brațele încrucișate și ar aștepta liniștiți distrugerea completă a fortificațiilor lor cu singurul scop de a face

Convoaie de nave britanice protejate de Marina S.U.A. în Atlantic, înainte de intrarea Americii în război

Nistrului. Totodată, în 1940 – 1941, noua republică unională a fost administrată direct de Moscova, printr-un împuternicit al C.C. al P.C(b). al Uniunii Sovietice și al Consiliului Comisarilor Poporului.

S-a recurs pe scară largă la arestări, anchete, execuții sau deportări, concomitent cu „sterilizarea spiritului” (Mircea Eliade), care viza anihilarea identității românești a populației majoritare. Potrivit documentelor de arhivă, în 1940, după ocuparea Basarabiei, circa 90.000 de oameni au devenit victime ale execuțiilor și deportărilor; în 12/13 iunie 1941, circa 22.600 de persoane au fost declarate „elemente antisovietice” sau „periculoase social” și deportate în Siberia, fără judecată.

În iunie 1941, cu puțin înainte de intrarea României în război, s-a declanșat al doilea val de deportări în rândul populației române

Planurile de deportare erau concepute pentru circa 85.000 de basarabeni, dar izbucnirea războiului a împiedicat ducerea lor la îndeplinire.

Potrivit mai multor surse, în perioada 28 iunie 1940 – 22 iunie 1941, din Basarabia au fost deportați peste 300.000 de români, în Kuzbas, Karaganda, Kazahstan și Asia Centrală. După

ocuparea Basarabiei, nordului Bucovinei și Ținutului Herța, atât în anul premergător războiului, cât și după sfârșitul acestuia sovieticii se comportau „ca niște cotropitori pe un teritoriu cucerit”, după cum scrie istoricul Valeriu Pasat. Tot atunci au început pe scară largă colonizările cu locuitori slavi, urmărindu-se programatic schimbarea compoziției demografice în regiunile respective.

Atrocitățile în masă menționate, comise în timp de pace de un regim străin de neam și de țară împotriva unei populații civile, fără nicio justificare de ordin militar, reprezintă una dintre numeroasele crime imprescriptibile împotriva umanității. ■

„CEL MAI MARE SAT DIN LUME“

(Urmare din p. 48)

Ironia istoriei a făcut ca în octombrie 1990, Operațiunea împreună cu partenerii români să organizeze din nou vernisarea expoziției celor 25.000 de căsuțe aduse din Belgia în București. Horvath Andor, secretar de Stat la Ministerul Culturii, amintea în discursul său de la vernisajul expoziției, de efortul belgienilor de a salva satele românești. Fiecare căsuță purta numele celui care o realizase, de aceea Horvath Andor și-a încheiat discursul cu speranța ca acei copii care

le realizaseră să poată veni cât de curând să vadă satele românești adoptate de comuna lor și să se împrietească cu copiii români de aici. Au mai ținut atunci discursuri și George Arion, redactor șef la *Flacăra*, iar un membru al Coordonării explica celor prezenți la vernisaj valoarea simbolică a acestor căsuțe. La inaugurarea „românească” au participat 250 de persoane, printre care artiști, arhitecți, jurnaliști (Octavian Paler), scriitori (Dan Petrescu), ambasadori etc. Evenimentul a avut loc la Sala Mare a Palatului, acolo unde se țineau

înainte adunările partidului și unde mergeau copiii pentru a-i aduce un omagiu lui Nicolae Ceaușescu cu diverse ocazii. „Puteam oare să ne imaginăm un rezultat mai bun al acestei expoziții?” – își spuneau belgienii, uimiți de turnura pe care o luaseră evenimentele. Fondatorii unei mișcări care fusese declanșată ca o reacție spontană, pornită din indignare contra totalitarismului, se aflau acum tocmai pe locul care întruchipase grandoarea fostului regim: ce răsplată mai bună pentru eforturile lor, decât prezența lor aici? ■

tuturor atrocităților pe care le comiteau în numele unei ideologii de justiție socială. Găseam nedrept ca Germania să aibă abia cu ce să trăiască, când Anglia și Franța posedau bogății incalculabile. Găseam nedrept de a împiedica populații germanice ce se aflau sub jugul altor țări de a se uni cu patria lor mamă. Când după Munchen germanii au luat Boemia unde se găseau sudeții îmi spuneam că poate va fi sfârșitul pretențiilor germane, deși în acel moment era deja vizibil că Germania nu se mai poate opri acolo și că va încerca de a exploata la maximum starea mai curând lamentabilă a Franței, dar și a Angliei.

Luni 6 octombrie

Comunicatul român de astăzi declară că de la începutul războiului pierderile armatei române se cifrează la 15.000 dispăruți, 20.000 morți și 76.000 răniți. El afirmă și că trupele de la Odessa, primind întărituri de pe mare, au încercat de a trece de frontul român, dar că ele au fost respinse.

Luni 13 octombrie

Ieri a apărut legea prin care toți evreii sunt expropriați de casele lor la Sf. Dumitru, putând însă fi, în anumite cazuri, locatari în propriile lor case timp de șase luni. Tratatul se impune evreilor,

Blietzkriegul declanșat de Hitler în iunie 1941...

gratie influenței germane, este dintre cele mai inumane și barbare. Atunci când toate țările civilizate posedă legi de protejarea animalelor contra bestialității stăpânilor brutali și fără inimă, te întrebi cum tot aceste țări pot fi absolut fără milă față de oameni care, după toate și chiar dacă ar fi culpabili de multe delict, sunt totuși oameni.

Scopul este exterminarea completă a rasei evreiești prin mijloace ce nu sunt, în aparență, criminale. Astfel la Vădeni sunt 4.000 care lucrează fără a avea adăpost și nici veșminte bune. Barbarie pe care istoria nu va lipsi să o stigmatizeze, folosind termeni foarte duri la adresa celor ce au practicat-o. Faptul că rușii au comis aceleași atrocități, poate la instigarea evreilor, împotriva aristocraților și bur-

ghezilor nu poate fi o scuză pentru a acționa în același fel, fiindcă aceasta ar dovedi că nu valorăm mai mult decât ei. După umila mea părere, toate aceste infamii sunt conse-

cințele ateismului care a cuprins, *helas*, subconștientul de circa 20 de ani.

Grava avertizare a iernii rusești a sosit și guvernării Axei să nu-și facă iluzii asupra gravității, căci frontul rusec există și asemeni armata sa.

Joi 16 octombrie

Astă seară București anunță ocuparea Odesei. Este un fapt dintre cele mai fericite, fiindcă astfel este probabil ca sfârșitul campaniei române să se apropie și că mulți oameni vor putea să se întoarcă la vetrele lor și să-și reia munca sau ocupațiile. De asemenea, cheltuielile statului vor fi mult diminuate. Nu va mai fi decât un corp expediționar ce va continua războiul alături de Germania. Este cel puțin ce se pretinde.

Luni 20 octombrie

România, după ce a decretat că Odessa va fi capitala Transnistriei, și-a anexat acest teritoriu, numind un guvernator și autorități civile.

A presupune că guvernul român este absolut convins de victoria Axei, că el nu poate subestima într-atât puterile coalizate ale Angliei, Ru-

...s-a împotmolit la venirea iernii

pe plac româno-germanilor.

Acastă ușurință în gândire este aproape generală la români, care sunt convinși de foarte apropiata decădere totală a Rusiei. Nu vor să țină seama nici de rezistența încrâncenată a rușilor de trei luni, nici de vitejia lor în orice situație, nici de ajutorul efectiv pe care-l trimite Anglia, nici de atitudinea zilnică tot mai amenințătoare a Statelor Unite, nici de apropierea rapidă a iernii (de ieri sunt abia 5° dimineața și la prânz abia 16° sau 17° la soare).

Toate aceste considerații nu-i frământă deloc, ba chiar au aerul de a nu presupune gravitatea lor. Pseudo-intelectualii ignoră chiar Bătălia Atlanticului, care poate fi considerată de pe acum ca irevocabil pierdută, de când America protejează convoaiele până în Islanda, fără ca Hitler (atât de tipic altfel, cu ocazia micii Iugoslavii) să fi răspuns la nepăsarea ce i-a aruncat-o Roosevelt în plină figură. Cel mai mare necaz al acestor viteji oameni este, la ora actuală, de a-i deposeda cât se poate de mult pe nenorociții de evrei pentru a-și împărți averea lor. Poporul, în schimb, în simplitatea sa și probabil pentru că nu citește și nici nu prea aude argumentele propagandei, își dă seama mult mai bine de rea-

Piesă de artilerie sovietică în apărarea Odesei

litate. El vede că toate spitalele sunt umplute cu mii de răniți, că zilnic în *Universon* se citește de la zece la 15 anunțuri cu ofițeri uciși pe front. Vede cu cât viața se scumpește și că zilnic problema ce i se impune, de a se hrăni și încălzi, este tot mai gravă și insolubilă, că acest faimos oraș Odessa, situat la doar 50 km de vechile granițe, se află, o sută de zile după atacarea U.R.S.S., în mâinile rușilor și asta îi este suficient pentru a trage logicele consecințe ce se desprind. De cealaltă parte a baricadei fanaticii sau optimiștii, văzând războiul deja sfârșit, Germania învinsă. De asemenea este ridicol de a afirma că Germania este la capătul puterilor sau a afirma că Rusia este virtualmente învinsă, fiindcă

și-a pierdut o parte din teritoriul său, inclusiv Kiev, și în curând, poate, Leningrad, Cherson, Odessa sau Crimeea. Este vizibil de acum încolo că războiul fulger (*Blitzkrieg*) s-a transformat într-unul de uzură.

Într-adevăr, este logic de a concluziona pentru asta că Germania a pierdut războiul, fiindcă este vorba de durată și Axa cu siguranță nu va putea ține tot atâtă cât formidabila coaliție Anglia, Rusia, America. Singura chestiune ce se pune este deci de a aprecia rezistența Germaniei. Neavând nicio posibilitate de a mă documenta despre asta și nefiind profet, nu voi ști cu certitudine să dau un răspuns serios acestei probleme neliniștitoare. Impresia mea este că Germania va putea încă ține doi ani grație organizării sale, avantajului armamentului ce-l are față de adversari, propagandei sale, minciunilor pe care le va delibera de acum încolo ascultătorilor și terorismului ce-l va exercita tot mai aprig zilnic.

Militari români în Odessa

Joi 2 octombrie

Este curios de semnalat schimbările de opinii privind simpatia ce s-au produs la diverși indivizi în timpul acestui război. Astfel eu însumi eram, la începutul acestui război, mai curând simpatizant al Germaniei și dușman declarat al bolșevismului din cauza

tor, îl invită duminică la un plebiscit ce are drept scop de a i se acorda sau nu încrederea din partea românilor

Duminică 9 noiembrie

Pseudo-plebiscitul are loc astăzi în România. Ieri a fost paradă în București. Mareșalul Keitel a reprezentat armata germană la această trecere în revistă a Armatei 4 Române reînțoarsă de la Odessa.

Luni 17 noiembrie

De la 15 al acestei luni circulația în București este liberă toată noaptea și localurile sunt deschise până la ora unu. La Brăila de astă seară magazinele nu mai sunt camuflate, dar străzile continuă a fi complet obscure. La cercul local s-a afișat un aviz prin care se spune că nu se mai poate vorbi decât în românește. Cred că aceeași măsură a fost luată pentru cafenele, cofetării etc. Aceasta îi vizează în special pe evrei și mă felicit o dată în plus de a nu mai frecventa acest așa-zis Club, care nu mai este decât un infect tripou rău famat și dezgustător.

Sâmbătă 6 decembrie

Londra anunță că Anglia a remis note ce par ultimative Finlandei, României și Ungariei, cerându-le să-și retragă trupele de pe frontul rusesc, fără de care Anglia se consideră în stare de război cu aceste țări din această noapte la miezul

7 decembrie 1941: Japonia atacă S.U.A., la Pearl Harbor

noptii și un minut. Acestei note, remisă de o săptămână, doar Finlanda a răspuns de o manieră nesatisfăcătoare.

Aflând aceste știri, opinia publică română s-a emoționat puternic, căci ea spera că țara s-ar putea fofila fără un conflict direct cu Anglia, dar englezii, fie pentru a-i satisface pe ruși și a se solidariza cu ei, fie pentru a pune în lumină o situație hibridă, au preferat să pună acestor state o întrebare netă, care i-ar angaja definitiv pentru sfârșitul acestui război, cu sau contra democrațiilor. În urma acestei acțiuni sau mai curând a acestei stări de fapt o recrudescență a camuflajului, care pare, pentru prezent, absolut ridicolă, a fost anunțată în toată țara. Semn de nebunie.

În interior situația este destul de gravă. Prețurile cresc zilnic; începând de astăzi nu se va mai tăia carne până de sărbători și aproape că nu se mai găsesc lemne, nici petrol pentru a se încălzi (la Galați de la 5 la 8 lei kg de lemne și la Constanța nu se mai găsesc deloc). Noi măsuri draconice

contra legionarilor au fost luate.

Luni 8 decembrie

În timp ce vânam liniștiți la Suțesti, evenimente de o încontestabilă importanță se petreceau în Extremul Orient, unde Japonia atacă simultan Anglia și Statele Unite.

România a comunicat ieri la radio răspunsul său la nota engleză. Cunoșc conținutul său pe spuse. Guvernul român declară că având în vedere veșnicul pericol de invazie cu care era amenințat din partea Rusiei (fapt pe care Anglia îl ignoră de secole) nu putea să acționeze în alt fel decât cerând ajutor și protecție Germaniei și solidaritatea sa la războiul acesteia, pentru a se debarasa de acest pericol de toate orele.

Marți 9 decembrie

De ieri toate produsele Regiei române s-au scumpit cu 50%, cel puțin. Asta promite.

Miercuri 10 decembrie

Mulți legionari au fost iarăși arestați. Li s-au găsit și arme, se pretinde. În toate cazurile, nu se poate spune că domnește calmul în țară. Aceste bande de asasini speculează nemulțumirile existente pentru a încerca a pune mâna pe putere, asta ar fi și mai și decât venirea comuniștilor.

(Va urma)

**Prezentare și selecție
George TROHANI**

sicii, Americii și ale Chinei pentru a nu le acorda, să spunem, o șansă din o sută de a câștiga acest război. Or, o astfel de victorie cu gesturi și imprudențe precum cel al anexării unui teritoriu ce fuse și este completamente străin României ar putea aduce represalii și pedepse pe care această țară nu le merită. Guvernul ar fi avut tot timpul de a anexa această faimoasă Transnistria în momentul când ursul ar fi fost cu siguranță omorât; odată, când va dori să facă imperialism după exemplul marilor și rapacilor săi aliați.

Miercuri 22 octombrie

Evreii din România au fost supuși la o nouă contribuție. Este vorba că urmând ceea ce plăteau ca impozit ei dau statului batiste, cămăși, cearșafuri, ciorapi, halate, păături etc. Asta va urca la mai multe zeci de milioane și la sărăcirea sistematică a acestui element, care nu mai are dreptul de a-și câștiga viața pentru a supraviețui.

Vineri 24 octombrie

Noi măsuri vexatorii și arbitrare au fost luate contra evreilor de aici. De data asta este vorba de femei. Vor trebui, între 16 și 36 ani, să muncească.

Tensiunea între România și Ungaria, acești dușmani ireconciliabili care însă se află în aceeași tabără, are aerul de a se ascuți. Un comunicat român

răspunde radioului din Budapesta (care a declarat că armata intrase fără luptă în Odessa) că bătăliile nu se câștigă cu vorbe, nici cu tratative. Marii aliați ai României, se spune, știu foarte bine cu ce mijloace Odessa a fost luată. Pe de altă parte presa română anunță că bisericile românești ortodoxe din Gheorghieni și Ciuc au fost transformate în magazine de cereale.

Sâmbătă 25 octombrie

Versiunea care a circulat ieri că generalul Glogojeanu, comandantul militar al Odesei, precum și alte multe persoane oficiale au fost omorâte de o bombă se confirmă. Se pare că era la sediul Ghepeu [G.P.U. a fost denumirea purtată între 1922 și 1923 de viitorul K.G.B.], că-și făcuse reședința comandantul și că în momentul când se ținea un consiliu, o bombă, probabil cu întârziere, a explodat, îngropându-i sub ruinele clădirii pe toți cei ce se aflau (*Magazin istoric*, nr. 3/1995).

Duminică 2 noiembrie

Se află de la București că 60 de gardiști au fost executați

la Otopeni. De ce? Nu mai sunt germanofili?

Marti 4 noiembrie

Noi măsuri restrictive au fost luate contra nenorociților de evrei, care nu mai au dreptul, de mâine, de a merge fie la piață, fie la brutar, înaintea oricărei nouă dimineață. Te întrebi cum un guvern poate lua măsuri atât de inumane. Este evident că vrea să scape de elementul evreiesc prin asasinat mascat și în masă, or astfel de decizii sunt în orice caz revoltătoare și reprobabile, în primul rând fiindcă este urât să dai unui popor astfel de exemple de ură și de barbarie. În al doilea rând, fiindcă dacă soarta armelor decide altfel decât își imaginează, riscă de a suferi la rândul lor consecințe și mai aspre. În al treilea rând, fiindcă dezorganizează toată structura economică a țării. Nu se pot înlocui de azi pe mâine negustori, ceasornicari, dentiști, angajați de valoare etc. cu români complet incapabili pentru moment a moșteni toate aceste locuri libere. Este o problemă mult prea complexă pentru a fi rezolvată prin decrete și ordonanțe. Presupun că însuși Corneliu Codreanu nu ar fi acționat atât de imprudent.

Joi 6 noiembrie

Ieri mareșalul Antonescu a adresat poporului român un mesaj în care, după enumerarea a ceea ce socotește a fi realizat de un an și ceea ce socotește a realiza în vii-

Feldmareșalul Keitel în tribuna de onoare la defilarea armatei române din București, după cucerirea Odesei

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

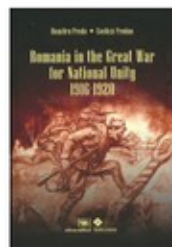
● **Vitalie Văratie** – **ȘASE ZILE DIN ISTORIA BUCOVINEI** (28 Iunie – 3 Iulie 1940). INVAZIA ȘI ANEXAREA NORDULUI BUCOVINEI DE CĂTRE U.R.S.S. (prefață: Dr. Florin Constantin, Membru corespondent al Academiei Române)

Editura Institutului Bucovina – Basarabia, Rădăuți, 2001, 556 pp.

● **Marius Diaconescu (coord.), Andrei Florin Sora (coord.)** – **ZIARELE ROMÂNEȘTI DESPRE UNIREA BASARABIEI, BUCOVINEI ȘI TRANSILVANIEI. VOL. VII. UNIREA BUCOVINEI ȘI TRANSILVANIEI. 28 NOIEMBRIE 1918 – 17 IANUARIE 1919**

Editura Ars Historica, București, 2018, 1008 pp.

● **Dumitru Preda, Costică Prodan** – **ROMANIA IN THE GREAT WAR FOR NATIONAL UNITY 1916 – 1920** (cuvânt înainte de Ambasadorul Paul Brummell și prefață de Prof. Emeritus Bernard Cook)

Editura Militară, București, 2020, 266 pp.

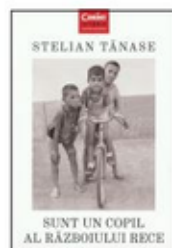
● **1989 – 2019. REVOLUȚIA. 30 DE ANI ȘI-O ZI**

Administrația Prezidențială Muzeul Național Cotroceni, București, 2019, 104 pp.

● **Silvia Colfescu, Cristian Bădiliță** – **ET IN GOLANIA EGO. 30 DE ANI DE LA MANIFESTAȚIA MARATON DIN PIAȚA UNIVERSITĂȚII 1990**

Editura Vremea, Planeta București, București, 2020, 189 pp.

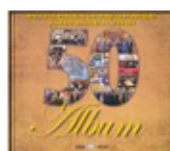
● **Stelian Tănase** – **SUNT UN COPIL AL RĂZBOIULUI RECE**

Editura Corint Books, București, 2020, 251 pp.

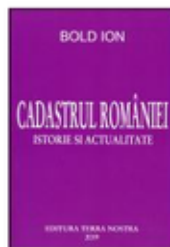
● **Constantin Aioanei, Cristian Troncotă** – **TRĂDAREA SE CUBĂRISE DEMULT ÎN D.S.S.**

Editura Elion, București, 2019, 336 pp.

● **General-major (rtr.) Mihail E. Ionescu (coord.)** – **INSTITUTUL PENTRU STUDII POLITICE DE APĂRARE ȘI ISTORIE MILITARĂ LA 50 DE ANI. ALBUM**

Editura Militară, București, 2020, 263 pp.

● **Bold Ion** – **CADASTRUL ROMÂNIEI. ISTORIE ȘI ACTUALITATE**

Editura Terra Nostra, Iași, 2020, 223 pp.

● **OLIVER STONE & PETER KUZNICK** – **ISTORIA NESPUȘĂ A STATELOR UNITE ALE AMERICII** (traducere din limba engleză de Mariana Alexandru; prefață de Octavian Roske)

Editura Corint Books, București, 2020, 379 pp.

● **Hugo N. Gerstl** – **SKORZENY. DANSĂNCU DIAVOLUL** (traducere din limba engleză de Mihai-Dan Pavelescu)

Editura METEOR PRESS, București, 2020, 382 pp.

● **DOCUMENT. BULETINUL ARHIVELOR MILITARE ROMÂNE**

Anul XXIII, nr. 1(87)/2020, 100 pp.

CLIO ANUNȚĂ

PREMIILE ASOCIAȚIEI NAȚIONALE CULTUL EROILOR „REGINA MARIA“, EDIȚIA 2019

Într-un cadru restrâns, impus de situația specială în care ne aflăm, a avut loc Gala Premiilor Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria“, ediția a VI-a, joi, 11 iunie 2020, la sediul central din București.

La această ediție au fost înscrise 15 lucrări. Juriul – format din prof.univ.dr. Ioan Scurtu, general maior (r) prof.univ.dr. Visarion Neagoe (președintele A.N.C.E.R.M. și președintele juriului), prof.univ.dr. Petre Otu, prof.univ.dr. Alexandru

Oșca și general de brigadă (r) Grigore Buciu – a acordat următoarele premii.

Marele Premiu „Comandor Virgil Alexandru Dragalina“, în valoare de 1.000 dolari S.U.A. a revenit lui Dumitru Preda, pentru volumul *Sub semnul Marii Uniri. Campaniile Armatei Române pentru Întregirea Țării 1916-1920*, Editura Academiei Române, Editura Militară, București, 2019.

Premiul „Sublocotenent Ioan R. Marinescu“, în valoare de 500 dolari S.U.A.: Valeriu Nicolescu, Marius-Adrian Nicoară, Alexandru Tudose, Luminița Giurgiu, *Biserica și Cimitirul Eroilor din Buzău. Monografia unui lăcaș al identității naționale a românilor*, Editura Alpha MDN, Buzău, 2019.

Premiul „Căpitan Alexandru Manoliu“, în valoare de 500 dolari S.U.A.: Viorel Domenico, *Generalul Cinema*, Editura Noi Media Print, București, 2019.

Pentru prima dată, la această ediție a fost acordată și câte o medalie cu efigia celui care a dat numele premiului. Se cuvin adresate mulțumiri sponsorilor concursului – doamnelor Oprită Popa Dragalina, Irina Nelson, familiei dr. Cornel și Nina Dumitriu, din Statele Unite, și familiei Radu Manoliu, din Olanda, pentru sprijinul generos și eforturile financiare.

Ediția a VII-a, 2020, a Premiilor A.N.C.E.R.M. a fost lansată de la începutul anului în curs. Pentru cele mai bune lucrări având ca domeniu de cercetare participarea armatei române pe câmpurile de luptă ale războaielor din 1877 – 1878; 1913; 1916 – 1919; 1941 – 1945 (analize ale unor bătălii; memorialistică de război, biografii ale unor personalități militare; soarta prizonierilor de război; militari dispăruți pe front; monografii ale unor opere comemorative de război sau ale unor unități combatante) vor fi acordate trei premii: Marele Premiu „Comandor Virgil Alexandru Dragalina“, în valoare de 1.000 de dolari S.U.A.; premiul „Sublocotenent Ioan R. Marinescu“, în valoare de 500 de dolari S.U.A.; premiul „Căpitan aviator Alexandru Manoliu“, în valoare de 500 de dolari S.U.A.

Sunt considerate eligibile pentru a fi premiate lucrările de autor (colectiv) în limba română editate în anul 2020. În evaluarea volumelor propuse, membrii juriului vor ține seama de următoarele criterii: valoarea științifică; noutatea temei; originalitatea conținutului, analizei și interpretării datelor de arhivă; stilul de redactare; aparatul critic; prezentarea grafică. Nu vor fi luate în considerație lucrările reeditate sau cele de ficțiune.

Volumele câștigătoare vor fi stabilite de un juriu a cărui componență va fi aprobată prin decizia Biroului Executiv Central al Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria“. În cazul în care vor fi mai multe lucrări cu același număr de puncte, departajarea se va face în funcție de punctajul obținut la criteriul valoare științifică.

Lucrările (cel puțin două exemplare) propuse pentru concurs se trimit prin poștă sau curier, în plic închis, cu mențiunea Premiile A.N.C.E.R.M., pe adresa: Asociația Națională Cultul Eroilor „Regina Maria“, Bd. Ion Mihalache nr. 124 – 126, Sector 1, București, Cod poștal: 011203. Autorii care doresc să se înscrie la concurs pot trimite lucrările editate până la 31 decembrie 2020.

Colonel (r.) Dumitru ROMAN

UN SECOL DE ARHIVISTICĂ MILITARĂ ROMÂNEASCĂ

LUCIAN DRĂGHICI

În urmă cu 100 de ani, prin înființarea, în cadrul Marelui Stat Major, a Secției a VI-a Istoric, la 1 aprilie 1920, și a Depozitului de Arhivă Istorică al acestei secții, la 26 iulie 1920, s-au pus bazele arhivisticii militare românești. Constituirea, conservarea și valorificarea patrimoniului arhivistic al armatei României au presupus eforturi considerabile și de lungă durată, cel mai adesea în împrejurări neprielnice sau chiar ostile, generate de istoria zbuciumată a țării din ultima sută de ani.

La 1 aprilie 1920, în urma aprobării de către șeful Marelui Stat Major a Referatului nr. 224 din 28 martie 1920, a fost înființată Secția a VI-a Istoric a Marelui Stat Major (precursoarea Arhivelor Militare Naționale Române din prezent), care avea ca principală misiune elaborarea unei ample lucrări dedicate acțiunilor de luptă ale armatei române în Războiul de Întregire a Neamului din 1916 – 1919. Prima etapă a acestui ambițios proiect consta în adunarea arhivelor operative ale comandamentelor, unităților și formațiunilor combatante, activitate care revenea tot Secției a VI-a Istoric. La 26 iulie 1920, pe lângă Secția a VI-a Istoric din Marele Stat Major a fost constituit Depozitul de Arhivă Istorică (premergătorul actualului Depozit Central de Arhivă de la Pitești), unde, inițial, au fost adunate și conservate documentele create de structurile militare în timpul războiului din 1916 – 1919. În amintirea acestui eveniment, la data de

26 iulie este aniversată Ziua Arhivelor Militare.

Primele inițiative privind crearea unei structuri dedicate constituirii unei arhive istorice a armatei române, precum și consemnării faptelor de arme ale militarilor români apar în anul 1867 când, în ziua de 17 martie, este înființat Depozitul General al Războiului, structură din cadrul administrației centrale a Ministerului de Război. Depozitul General al Războiului era for-

mat din Secția Harta României – Lucrări topografice interioare și Secția Lucrări istorice, statistică militară și lucrări regimentare. Data de 17 martie a fost aleasă ca zi de aniversare a Arhivelor Militare Naționale Române, structura din compunerea Statului Major al Apărării desemnată să conducă și să controleze activitatea arhivistică din cadrul Ministerului Apărării Naționale.

Depozitul General al Războiului a avut o existență efemeră, fiind desființat prin Înaltul Decret nr. 1.163 din 11 august 1867. După câțiva ani, în februarie 1870, a fost reînființat, sub denumirea de Depozitul de Război, ca direcție independentă în cadrul Ministerului de Război. Secția a II-a Lucrări istorice, statistică militară și lucrări regimentare, din componența Depozitului de Război, avea ca atribuții: „Clasarea și conservarea arhivelor privitoare la operații de război. Redactarea oricărei operații militare. Istoricul regimentelor de la crearea lor și,

**Ordinul de zi nr. 36
din 1 mai 1918
prin care se înființează
Biroul Istoric în cadrul
Secției a II-a a
Marelui Stat Major**

GUSTAR

4

1897. Dimineață devreme Manuel Campello Esclapez, un adolescent de 17 ani, se îndreaptă spre o proprietate a familiei din locul numit Alcudia, de la periferia orașului Elche (sud-estul Spaniei), unde tatăl lui conduce o echipă de muncitori care construiesc ziduri și terase. „Manolillo” și-a propus să îi ajute. În principal, le aduce apă, pentru că afară este arșiță. Profitând de o pauză, ia un hârleț ce era sprijinit de un zid și sapă și el la întâmplare pe un taluz. Simte că lovește o piatră, încearcă de mai multe ori, ca să vadă ce poate fi, dar piatra nu se sparge, nu se mișcă. Degajează locul de pământ cu mâinile și se simte privit de doi ochi mari, care îl scrutează din adăpostul lor subteran. Manuel tocmai a descoperit o capodoperă a artei iberice, bustul Doamnei din Elche, datând din secolul al IV-lea î.H.

10

1519. Fernando Magellan, navigator portughez experimentat, sprijinit de suveranul Spaniei, pleacă din Sevilla cu cinci caravele („San Antonio”, „Victoria”, „Concepcion”, „Santiago” și „Trinidad”, nava amiral) și 240 de oameni la bordul lor, să caute o trecere mai scurtă spre Indii prin vest. Se știa deja atunci că America era un nou continent și că el are undeva, la sud, o trecere mai departe către o altă mare întinsă. În martie 1520 Magellan ajunge în Brazilia, iar în octombrie descoperă o trecere între Țara de Foc (denumire provenită de la coloanele de fum ale băștinașilor pe care le zărește) și Patagonia, respectiv exact strâmtoarea ce-i va purta numele. Într-o luptă cu triburile locale din arhipelagul Sainte-Lazare, azi Filipine, exploratorul este ucis de o săgeată otrăvită, dar expediția sa reușește întâiul înconjur al lumii. Numai 18 oameni și o singură corabie, din întreaga expediție, vor reveni în Spania, în septembrie 1522.

12

1951. În această zi de duminică, la Orléans, Yvonne, o femeie jignită, de 39 de ani, trage două gloanțe în soțul ei, Pierre Chevallier, primarul orașului și ministru al Învățământului Tehnic. Cu mult calm, tânăra își duce fiul la portarul locuinței, pe care îl roagă să-l aibă puțin în grija lui, apoi urcă în apartament, ca să se ocupe de soț. La proces, Yvonne se plânge de umilințele pe care a trebuit să le suporte de la bărbatul ei, ceea ce a făcut-o să procedeze atât de crud. Jurații îi sorb cuvintele... și o achită. În stradă aproape 3.000 de persoane aplaudă verdictul.

20

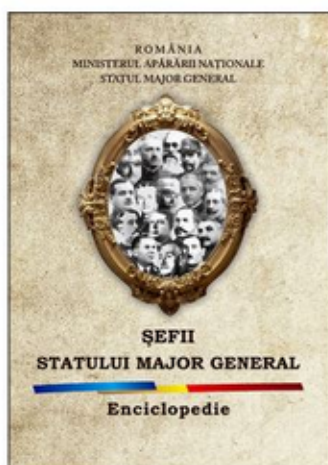
1191. Richard Inimă de Leu, de numai doi ani regele Angliei, după moartea tatălui, Henric al II-lea Plantagenet, săvârșește în această zi o cruzime. În drum spre Ierusalim, în cadrul Cruciadei a treia, împreună cu Filip August al Franței, aparent prieten al său (Richard se ceartă cu francezul deja de când ajung în Sicilia), Plantagenetul, un irascibil și un insolent, își pierde răbdarea. I se pare că e tras pe sfoară la Saint-Jean-d'Acre, oraș pe care îl cuceresc împreună cei doi monarhi. Pentru că tratativele cu Saladin, sultanul Egiptului și Siriei, privind soarta a 3.000 de prizonieri musulmani stagnează, Saladin refuzând să-i răscumpere, Richard poruncește să fie sugrumată „toată această haită de câini”. „Taci, dacă nu îl chem pe regele Richard să te omoare”, așa își vor amenința multă vreme sarazinii copiii.

22

1389. Parizienii își cunosc regina, pe soția regelui Carol al VI-lea, o prințesă născută la München, brunetă cu ochi negri (într-o lume care apreciază ochii azurii și părul bălai), pe nume Isabela de Bavaria, de care suveranul, care peste trei ani va înnebuni, este foarte îndrăgostit. Cuplul va avea 12 copii, dintre care patru vor ajunge la maturitate. Deocamdată, în această zi, Isabela, însoțită de prinții familiei regale, tronează pe un car acoperit cu pânză aurită, poartă o rochie din catifea albastră cu flori de crin și o coafură ornată cu diamante și este aclamată de mulțimea ieșită pe străzile orașului, pavoazat sărbătoresc.

cesare. Totodată, prin acest regulament se stabileau procedurile privind constituirea, inventarierea, centralizarea și controlul arhivelor create de structurile militare pe timp de război. Se mai prevedea ca la mobilizarea armatei să fie înființat, în cadrul Secției Operații din Marele Cartier General, un Birou Istoric, ce avea ca atribuții principale redactarea jurnalului de operații al Marelui Cartier General și a comunicatelor oficiale, precum și controlul și centralizarea arhivei de război.

În perioada interbelică, specialiștii Serviciului Istoric au elaborat numeroase studii și documentare solicitate de structuri din cadrul armatei române, dar și din administrația centrală sau locală. Principala realizare a Serviciului Istoric rămâne monografia *România în războiul mondial 1916 – 1919*, care a presupus o activitate laborioasă de documentare. Lucrarea, pe care Nicolae Iorga o aprecia ca fiind „bine făcută din punct de vedere militar” și prin intermediul căreia se puteau cunoaște „toate mișcările de trupe, toate succesele și toate neizbânzile”, a fost structurată inițial în șase volume. Dintre acestea, în perioada 1934 – 1946, au văzut lumina tiparului primele patru, însoțite, fiecare, de câte un volum de documente. Acestea tratau perioada august – noiembrie 1916, de la intrarea României în război până la Bătălia de pe Neajlov-Argeș. Volumul V trebuia să cuprindă operațiile militare de la 1 ianuarie 1917 pe frontul din Moldova până la Pacea de la București din 7 mai 1918, iar volumul VI era

proiectat să descrie operațiile armatei române în Transilvania și Ungaria din 1918 – 1919.

Începând cu anul 1936 au fost întreprinse demersuri pentru realizarea unei lucrări asemănătoare, în mai multe volume, dedicate Războiului de Independență, dar declanșarea celui de Al Doilea Război Mondial a împiedicat materializarea acestui proiect.

În perioada participării României la Al Doilea Război Mondial, preocupările arhiviștilor militari au fost îndreptate cu precădere spre adunarea și conservarea arhivelor unităților combatante, precum și spre actualizarea normelor pentru redactarea jurnalelor de operații.

În prima jumătate a anului 1944, în condițiile bombardamentelor aviației anglo-americane, Serviciul Istoric a luat măsuri pentru dispersarea arhivelor militare în localități care nu constituiau ținte ale bombardamentelor. În noaptea de 15 spre 16 aprilie 1944, în urma atacului aviației britanice asupra orașului Turnu Severin, au fost distruse 18.405 dosare din perioada

1921 – 1944, depozitate în vagoane staționate temporar în gara orașului. Ulterior, o mare parte din această arhivă a fost reconstituită pe baza copiilor existente.

După 23 august 1944, în condițiile ocupației sovietice, Serviciul Istoric a fost obligat să predea Comisiei Aliate de Control numeroase documente istorice valoroase, precum arhiva armatei Republicii Democratice Moldovenești, arhiva Cabinetului Conducătorului Statului ș.a. Ocupantul sovietic a mai cerut și toate jurnalele de operații ale armatei române în perioada 22 iunie 1941 – 23 august 1944. În secret, arhiviștii militari au procedat la copierea acestor jurnale de operații înainte de a fi predate sovieticilor.

În vara anului 1947 au fost înființate depozite regionale de arhivă, potrivit noii organizări a armatei pe regiuni militare, după modelul sovietic. În aceste depozite se centralizau arhivele de la comandamentele, unitățile și formațiunile de pe teritoriul regiunii militare respective. Structurile direct subordonate Ministerului Apărării Naționale (din 1950 Ministerul Forțelor Armate), precum și unitățile de aeronautică și marină au predat arhiva la depozitul de arhivă al ministerului de la Otopeni.

La 18 martie 1949, Serviciul Istoric și-a schimbat denumirea în Secția 11 Istoric. În perioada 1950 – 1954, în cadrul Marelui Stat Major, în paralel cu Secția 11 Istoric, a funcționat și Secția Arhive. Ulterior, misiunea acestei

În general, toate lucrările istorice. Adunarea tuturor documentelor necesare pentru istoria militară a României și a puterilor străine. Lucrări și opere publicate în străinătate. Conservarea bibliotecii și arhivei Depozitului. Examinarea lucrărilor și operelor militare publicate în România și în străinătate.

În anii care au urmat, atribuțiile în domeniul istoriei și arhivisticii militare au fost îndeplinite, în mod intermitent, de diverse structuri din Marele Stat Major, care aveau și alte îndatoriri.

La 1 mai 1918, în cadrul procesului de reorganizare a Marelui Stat Major, prin Ordinul de Zi nr. 36, în cadrul Secției a II-a este înființat Biroul 3 Istoric. Misiunea principală a Biroului era elaborarea „istoricului campaniei din 1916 – 1918”. În noile circumstanțe generate de reintrarea României în război, la 28 octombrie/10 noiembrie 1918, Biroul 3 Istoric a reușit doar în parte să întreprindă măsurile necesare scopului propus, acestea fiind materializate abia după înființarea Secției a VI-a Istoric, la 1 aprilie 1920. Organizarea secției s-a bazat pe modelul oferit de armata franceză, șeful secției efectuând, în acest scop, un stagiu de documentare în Franța timp de patru luni. Misiunea principală a Secției a VI-a Istoric (din 1922 – Secția a VIII-a Istoric, din 1927 – Secția a VII-a Istoric, iar între anii 1928 și 1949 – Serviciul Istoric) consta în redactarea istoricului campaniilor armatei române din anii 1877 – 1878, 1913 și 1916 – 1919, precum și a istoricului Mare-

Decretul Regal de nr. 1.830 din 20 iunie 1933 pentru aprobarea „Regulamentului Arhivelor Armatei”

lui Stat Major. O altă atribuție importantă era conducerea activității arhivistice din armata română, secția fiind autorizată să emită ordine, dispoziții, recomandări și să avizeze proiectele de lege în domeniu.

Activitatea arhivistică în armata română a intrat într-o nouă etapă prin înființarea, la 1 aprilie 1923, la Fortul Mogoșoaia, a unui depozit de arhivă sub denumirea de Arhiva Generală a Ministerului de Război (ulterior denumit Depozitul de Arhivă al Ministerului de Război). Direcțiile și serviciile din minister aveau obligația să predea depozitului, în perioada 1 – 15 mai a anului în curs, pe bază de inventar, „dosarele mai vechi de trei ani, care cuprind chestiunile terminate”. În anul 1931, depozitul a fost mutat de la fortul Mogoșoaia la Obor, pe lângă Depozitul General de

Imprimare al armatei, iar în anul 1939 a fost transferat la fortul Otopeni.

În anul 1933, Serviciul Istoric al Marelui Stat Major a elaborat „Regulamentul Arhivelor Armatei”. Acesta a fost promulgat prin Decretul Regal nr. 1.830 din 20 iunie 1933 și publicat la 10 iulie 1933. „Regulamentul Arhivelor Armatei” a fost primul act normativ de reglementare a activității arhivistice în armată. În regulamentul erau prevăzute procedurile pentru depozitarea și conservarea arhivelor armatei, precum și normele pentru organizarea și funcționarea Depozitului de Arhivă al Ministerului Apărării Naționale și al Depozitului de Arhivă al Marelui Stat Major – Serviciul istoric. Totodată, prin acest regulament se prevedea înființarea a șapte depozite regionale de arhivă pe lângă cele șapte comandamente teritoriale. Aceste depozite aveau misiunea de a primi și conserva arhiva tuturor structurilor militare aflate pe raza corpului teritorial respectiv.

În anul următor, Serviciul Istoric a emis „Regulamentul provizoriu referitor la arhivele de război și registrul istoric”, promulgat prin Decretul Regal nr. 944 din 2 aprilie 1934. Regulamentul preciza: „documentele necesare pentru redactarea istoricului războiului” sunt nu numai cele referitoare la desfășurarea operațiilor militare, ci și cele privind pregătirea politică și cea militară a războiului, precum și documentele referitoare la pregătirea și încheierea păcii, fiind nominalizate categoriile de documente ne-

managementului integrat al arhivelor militare, menit să realizeze arhivarea în format digital a fondurilor de arhivă și facilitarea cercetării științifice în Arhivele Militare Naționale.

Eforturile depuse de specialiștii din sistemul arhivistic militar de valorificare pe plan științific a patrimoniului arhivistic s-au materializat în publicarea a numeroase culegeri de documente, precum *Istoria Statului Major General Român. Documente. 1859–1947, Armata română de la Ultimatum la Dictat. Anul 1940* (în trei volume), *Înzestrarea Armatei Române 1919–1940* (în două volume), *Relațiile militare româno-germane 1939–1944, Armata Română și Răscoala din 1907 ș.a.*, precum și a lucrărilor *Albumul Armatei României, Miniștrii Apărării Naționale. Enciclopedie, Șefii Statului Major General. Enciclopedie, Războiul de Întregire 1916–1919. Comandanți militari români ș.a.* Multe dintre aceste lucrări pot fi citite (și descărcate) prin accesarea paginii de internet a Arhivelor Militare Naționale Române (amnr.defense.ro), secțiunea Activitate științifică, la aceeași adresă web găsindu-se, în format PDF, și colecția integrală a revistei *Document. Buletinul Arhivelor Militare Naționale Române*. Totodată, valorificarea documentelor de arhivă s-a efectuat și prin participarea la

Decretul prin care s-a conferit Ordinul „Meritul Cultural” în grad de Cavaler, Categoria „F – promovarea culturii române” și decorația

expoziții organizate de Arhivele Naționale, Muzeul Național de Istorie a României, Muzeul Național Cotroceni sau la numeroase alte proiecte sau manifestări culturale-științifice.

În ultimii ani, eforturile depuse de personalul din cadrul sistemului arhivistic militar pentru conservarea și valorificarea patrimoniului arhivistic al Armatei României au fost recunoscute la cel mai înalt nivel. Prin Decretul Prezidențial nr. 302 din 17 martie 2017, președintele României a conferit Serviciului Istoric al Armatei (din 1 august 2017 – Arhivele Militare Naționale Române) Ordinul „Meritul Cultural” în grad de Cavaler, Categoria „F – promovarea culturii române”, pentru „rezultatele remarcabile obținute

de-a lungul timpului în conservarea, cercetarea și valorificarea tezaurului istoric și tradițiilor militare ale Armatei României”.

La 20 noiembrie 2019, la Palatul Cotroceni a avut loc ceremonia de conferire a Medaliei Comemorative „Centenarul Războiului pentru Întregirea Neamului” mai multor instituții de cultură din România, între care și Arhivele Militare Naționale Române, pentru „realizarea de acțiuni concrete și constante de promovare a semnificației Războiului pentru Întregirea

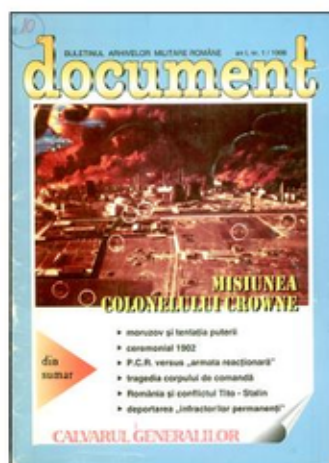
Neamului, realizarea și/sau promovarea creațiilor științifice, artistice, educative cu privire la Războiul pentru Întregirea Neamului, colecționarea, conservarea, restaurarea și punerea în valoare a materialelor documentare legate de Războiul pentru Întregirea Neamului”.

La împlinirea a 100 de ani de la constituire, sistemul arhivistic militar românesc se prezintă ca principal păstrător al tezaurului de inestimabilă valoare reprezentat de arhiva istorică a armatei României, locul unde sunt păstrate mărturiile documentare destinate generațiilor viitoare pentru a cunoaște luptele și sacrificiile ostașilor români pentru apărarea integrității teritoriale, suveranității și independenței României. ■

secții a fost preluată de Biroul Arhive din cadrul Secției Istorice. În anul 1959 Secția Istorice s-a transformat în Secția Istorice și Geografie Militară, fiind subordonată Direcției de Studii și Cercetări Științifice din componența Marelui Stat Major. Totodată, în anul 1958, Depozitul Central de Arhivă al Ministerului Forțelor Armate a fost mutat de la Otopeni la Pantelimon, iar depozitul regional de arhivă de la Florești-Cluj la Bistrița Năsăud.

Un moment important în istoria sistemului arhivistic militar românesc l-a constituit contopirea, la 15 iunie 1960, a depozitelor regionale de arhivă cu Depozitul de Arhivă al Ministerului Forțelor Armate, acesta din urmă fiind transferat din comuna Pantelimon în garnizoana Râmnicu Sărat. Unitatea nou înființată primea, pentru păstrare permanentă, arhiva tuturor compartimentelor din organica Ministerului Forțelor Armate, comandamentelor, marilor unități și unităților armate, aflate în evidența depozitelor regionale de arhivă, precum și documentele mai vechi de trei ani create de toate structurile armatei.

La 16 mai 1962, Secția Istorice și Geografie Militară și-a schimbat denumirea în Secția Studii Istorice a Marelui Stat Major. La 1 septembrie 1969, Secția Studii Istorice s-a transformat în Secția Arhive Militare, atribuțiile privind cercetarea istorică fiind preluate de nou înființatul Centru de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară (în prezent Institutul de Studii Politice de Apărare și Istorie Militară).

În anul 1970, Secția Arhive Militare a demarat operațiunea de microfilmare a arhivei istorice în vederea conservării și securizării patrimoniului arhivistic militar național. În perioada aprilie 1973 – ianuarie 1974, Depozitul de Arhivă al Armatei a fost mutat de la Râmnicu Sărat la Pitești, acolo unde se află și în prezent. La 8 februarie 1984, Depozitul de arhivă al Armatei și-a schimbat denumirea în Centrul de Valorificare și Păstrare a Arhivelor Militare.

Începând cu anul 1990, timp de aproape două decenii, ca urmare a adoptării legislației destinate a repara nedreptățile și abuzurile din trecut, o problemă majoră cu care s-a confruntat sistemul arhivistic militar a fost rezolvarea cererilor adresate, într-un ritm copleșitor, de veterani de război de pe Frontul de Est sau urmașii acestora, de persoanele care au executat stagiul militar în unități aparținând Direcției Generale a Serviciului Muncii ș.a. În perioada 1991-2009 au fost examinate și soluționate peste 1.800.000 de cereri și s-au

emis peste 1.250.000 de certificate și adeverințe.

Începând cu a doua jumătatea anilor 1990, a fost preluat și conservat un volum impresionant de material arhivistic de la diverse unități militare și instituții desființate în procesul de restructurare și modernizare a organismului militar românesc.

În acest context, în anul 1998, în urma studierii sistemului arhivistic militar din mai multe țări europene, au fost create trei depozite intermediare la nivelul Statului Major al Forțelor Terestre, Statului Major al Forțelor Navale și Statului Major al Forțelor Aeriene și un depozit de arhivă tehnică, aceste depozite aflându-se în coordonarea de specialitate a Arhivelor Militare Române (în prezent Arhivelor Militare Naționale Române), structură din componența Statului Major General, care avea în subordine directă, ca și până atunci, unitatea de la Pitești redenumită Centru de Studii și Păstrare a Arhivelor Militare Istorice (în prezent Depozitul Central de Arhivă).

Tot în anul 1998 a văzut lumina tiparului primul număr al revistei trimestriale *Document. Buletinul Arhivelor Militare*. În paginile revistei, ajunsă azi la numărul 87, au fost publicate studii și articole de istorie militară sau de arhivistică semnate de personalități prestigioase din domeniu.

Începând cu anul 2008, alături de celelalte activități specifice sistemului arhivistic militar, a debutat procesul de implementare a sistemului informatic de asigurare a

fătul, Badea Comăneanu vel comis și Stroe Bârsescu clucerul. Dintre căpeteniile ne-supuse ale armatei fură jertfiți căpitanul Vasile Cămpineanu și Mihai de la Pătroaia, căpitanul de roșii [soldați astfel numiți după culoarea uniformei, deși există și posibilitatea ca la origine să fi fost mercenari ruși, dovadă numele orașului Rușii, azi Roșiorii de Vede, ortografiat la 1385 în germană *Russenart*, ca și orașul bulgar Ruse – Rusciuk – de pe Dunăre, plus alte localități numite Ruși în Muntenia și Transilvania].“

Cronicarul sas Georg Kraus adaugă următoarele amănunte de groază la cele spuse de cronică țării: „În această vreme el porunci uciderea câtorva boieri bănuți că nu țin cu Rakoczi și că sunt legați de Poartă. Îi ucise în chip jalnic și cu mare cruzime, împreună cu soțiile lor. După știri sigure, aceasta s-a petrecut în felul următor: poruncise să le fie sugrumate gâtleejurile dintr-o dată la 10 – 15 boieri cu șnururi de mătase. Deoarece tot mai trăiau și umblau pe brânci, cu mâinile legate la spate, prin odăi, de foame s-au mâncat între ei și s-au omorât. Mai groaznic de auzit este că femeile lor au fost băgate goale cum le făcuse mama, legate și cusute laolaltă cu trei pisici, fiecare într-un sac. Pisicile le-au mâncat și le-au

Constantin Șerban

ucis pe femei. Vai ce tiranie groaznică și omoruri nemai-pomenite.“

Același cronicar ardelean descrie un alt ospăț sângeros organizat de Mihnea al III-lea în palatul domnesc din Târgoviște, unde a avut ca oaspeți garda sa specială cu care venise de la Stambul, formată din 400 de oșteni otomani, sub comanda unui pașă: „Mihnea vodă dădu un ospăț, îi poști la el pe cei mai de seamă turci, iar pe seimenii săi îi învăță ca, atunci când el va face zarvă

în timpul prânzului, să-i ucidă pe toți turcii ce se vor afla la Curte, el voind să-i ucidă pe cei mai de seamă cu ajutorul slujitorilor Curții sale. Așa se și întâmplă. Domnul avea lângă el, ori de câte ori lua masa, potrivit obiceiului, o spadă fără teacă, ceea ce știau de altfel și turcii. El apucă această spadă pe neașteptate și-l înjunghie cu ea mai întâi pe Beschliack [beșlegă] pașa care se găsea la masă, iar slujbașii săi de Curte, pe care-i rânduisese, ucid pe ceilalți turci de vază, fără să întâmpine vreo împotrivire. Când seimenii, care fuseseră preveniți, văzură aceasta, se aruncară și ei și uciseră pe toți turcii pe care-i găsiră la Curte. Astfel pieriră vreo 250 de turci, ceea ce era o tristă priverște. Ceilalți turci – rămăseseră încă vreo 150 –, văzând starea lucrurilor, fugiră în timpul nopții și scăpară la o mănăstire numită Stelca, din apropierea Târgoviștei. Ei fură însă urmăriți și fură uciși cu toții. În acest chip scăpă Mihnea vodă de turci.“

Pregătiri pentru banchetul în cinstea reîntoarcerii fiului risipitor, miniatură din manuscrisul lui Ieremia Movilă

Toate aceste crime și măceluri nu i-au servit la nimic, în schimb au adus Țărilor Române invazii otomane și tătărești, jafuri și distrugerii, suferințe și robie. Mihnea este obligat să fugă în Ardeal, unde „nu va fi pierdut nădejdea unei glorioase întoarceri în țară, nădejde încălzită și de pilda

Încheiem aici povestea începută în numărul din luna martie al revistei.

OSPETE CU VESELIE SAU... ÎNSÂNGERATE

MATEI CAZACU

● I-a silit cu vinul și cu băutura, apoi îi sugruma ● Băgate, goale, fiecare în câte un sac cu câte trei pisici ● Se întoarce sănătos de la ospăț și până dimineața este mort ● Constantin Cantacuzino Stolnicul mărturisește de ce și-a ucis fratele, pe Șerban Cantacuzino

Ultimul mare asasin de boieri în masă din secolul al XVII-lea (și din istoria noastră) a fost domnul Țării Românești Mihnea al III-lea (Mihail Radu, 1658 – 1659).

Plănuind să atace, într-o himerică alianță cu ardelenii și cu moldovenii, pe otomani și furios că boierii și căpeteniile oștirii nu voiau să-l urmeze în această aventură zicând „că sabia împăratului [sultanului] iaste lungă și hanul cu tătarii încă sosește”, Mihnea a decis eliminarea lor. Prin urmare, spune *Letopiseșul Cantacuzinesc*, „fără veste i-au chemat într-o noapte să-i ospeteze în casile domnești. Deci începu a-i săli cu vinul și cu băutura și care cum eșia la primblare [la „umblătoare“], oamenii Mihnei vodă îi zugruma întru altă casă, iar celor de la masă le părea, ticăloșii [nefericiții], că cei ce es afară scapă de băutura și să duc pre la casile lor, de să vor fi odihnind și așa să trage tot unul câte unul, pre rând ca să iasă afară, să scape, și care cum eșia îl zugruma. Și zicē în surle și în trâmbiță

Mihnea al III-lea

și bătē în dobi ca să nu-i auză nimene răcnind și nu lăsa nicio slugă boercască să între în divan, să priceapă. Însă boerii pre care i-au omorât acestea au fost.”

Lăsăm aici cuvântul marelui savant și erudit care a fost Alexandru Ciorănescu, biograful lui Mihnea: „Astfel, în sunetele tabulhanalei și ale paharelor cu vin, își pierdură

viața zece mari boieri și doi căpitani de oaste, ale căror trupuri fură aruncate, cu laturile de gât, pe ferestre, lângă zidurile caselor domnești, unde dorobanții, cei mai bucu-roși să vadă astfel de isprăvi [aluzie la răscoala mercenarilor scimeni și dorobanți din 1654 – 1655, care a avut un caracter anti-boieresc pronunțat], le păziră cu strășnicie, ca să nu fie luate și îngropate. Periră în acea seară, supt ochii domnului care va fi asistat la măcel, îndemnând cu paharul pe cei ce ospătau așteptându-și rândul, marele vornic Radu Cândescu, cu frații săi Negoită clucerul și Moise logofătul, marele spătar Udriște, Diicul Buicescu, fost pretendent la domnie după moartea lui Matei și acum mare clucer, Radu Fărcașanu mare stolnic și bătrânul Danciu Pârâianu postelnic, cu fiul său Preda logo-

împăratului, de au făcut cum i s-au căzut.

Că de aceste vorbe au spus cătră capigiu Costandin stolnicul, mai multe decât cătră un duhovnic al lui, și pă dânsul să îndreapta că iaste cu dreptate împărății. Care aceaste cuvinte, toate, le-au spus vezirului și altor meghistani ai Porții, de le-au auzit mulți oameni de credință, mai vârtos Ianache dragoman [Mavrocordat], fratele mării sale lui Nicolae vodă, carele ajungând mai pe urmă și domn în urma fratelui, mării sale lui Nicolae vodă, aici în țară, au mărturisit cătră toți boiarii că au auzit pă acel capigiu spunind vezirului și altor turci aceastea ce s-au scris mai sus“.

Zvonul morții prin otrăvire a lui Șerban Cantacuzino a fost înregistrat și de Dimitrie Cantemir în două lucrări ale sale. Constantin stolnicul, Mihai spătarul și Constantin Brâncoveanu „au hotărât să-l dea picraniei și astfel, în puține zile, cu ajutorul unei slugi care servea băutura, l-au ucis cu otravă (cum se zvonește)“ (*Scurtă povestire despre stârpierea familiilor lui Brâncoveanu și a Cantacuzinilor*). „Fratele și nepotul, văzând gândul de neclintit și de nestrămutat al domnului, au hotărât să-l înlăture prin vicleșug. Așadar, la un ospăț de casă i se turnă otravă și muri“ (*Viața lui Constantin Cantemir*).

Șerban Cantacuzino cu soția Maria și fiul, miniatură din *Condica Mănăstirii Cotroceni*

Cauzele acestui dublu asasinat și oribil fratricid sunt astăzi bine cunoscute: în proiectul de tratat cu imperialii, Șerban Cantacuzino cerea următoarele: „Întâi pohtica pururea să fie domnii în Țara Muntenească din neamul Cantacuzinilor. Al doilea cerea și Țara Moldovei să fie în seama lor și domn

Cantacozin să fie. Al treilea cerea să fie domnii singuri stăpânitori cum va vrea să facă cu țara și cu ai țării și de nimeni opreală să n-aibă. A patra cerea să le dea o parte de loc a Ardealului [...] moșic cu privilegii“ și anume Lugojul, Caransebeș, Mehadia, Lipova cu ținutul Amlașului.

Aceste pretenții erau condițiile pe care le punea Șerban împăratului Leopold pentru a se angaja într-o cruciadă contra otomanilor. La rezervele exprimate de frații și nepotul său – „să nu se apuce atât de pripit și fără o mai bună chibzuință de un lucru într-atât de nevoios și de pieptiș“ –, voievodul le răspundea acuzându-i de „micime sufletească și de nevolnicie“ și declara că „lui îi este mai plăcut să moară laolaltă cu atâția domni creștini care luptă pentru Hristos, decât să trăiască o mic de ani sub jug turcesc, fie și la domnie“.

Pentru frații și nepotul său, dorința lui Șerban de a stabili credința domniei pentru fiul (un copil de opt ani) și urmașii săi era o provocare insuportabilă, deoarece îi elimina din cursa pentru ocuparea tronului pe ei și pe fiii lor. Ca să nu mai vorbim de planurile de cruciadă în alianță cu Austria, un imperiu cu alte priorități, a cărui armată nu obținuse încă marile victorii de mai târziu sub conducerea lui

Constantin Brâncoveanu cu soția Maria, frescă din Biserica schitului „Sfinții Apostoli“, Hurezi

pribegeici similare a lui Mihai [Viteazul]“ – scria Alexandru Ciorănescu.

Sfârșitul acestui personaj, adevărată caricatură a strămoșului său (real sau fals) Vlad Țepeș, este descris tot de Georg Kraus: „Cei doi voievozi din Țara Românească, Constantin [Șerban] vodă și Mihnea, se găseau la Satu Mare. În luna Paștilor, Constantin îl avea la masă pe Mihnea. Acesta era voios și sănătos; de la ospăț se întoarce acasă la mireasa sau țiitoarea lui cercheză-tătară, crăpă în aceeași noapte și dimineața fu găsit mort. Cum i s-a întâmplat, nu se poate întreba. Omul de rând trebuie să socotească că-l lovise damblaua pe jumătate sau în întregime. Oricum i s-a întâmplat, este destul că a murit fulgerător; las pe alții să judece.“

Ultima jumătate a secolului al XVII-lea nu mai cunoaște masacre de boieri la ospete, ci doar execuții de indivizi sau de grupuri restrânse de indivizi. Totuși, ospetele domnești rămân cadrul privilegiat pentru eliminarea adversarilor politici, cum a fost cazul lui Șerban Cantacuzino, domnul Țării Românești între 1678 și 1688. Dar să lăsăm cuvântul cronicarului Radu Popescu, contemporan cu evenimentele și chiar actor în cazul multora: „Șarban vodă să bolnăvească aici [la București], în luna lui octomvrie [1688]. Dintr-acea boală au și murit la octomvrie în 30 și l-au îngropat la Cotroceni. Eșit-au cuvântul atuncea și zicea cei mai mulți din oameni că l-au otrăvit Costandin stolnicul,

Platou din argint,
Mănăstirea Hurezi

frate-său, și Costandin logofătul Brâncoveanu, nepotul său. De care vreun adevăr atuncea nu să putea găsi, ce era îndoire sau va fi, sau nu va fi; iar târziu, prin multă vreme trecută, s-au dovedit acest lucru că singur Costandin stolnicul au mărturisit că el au omorât pă frate-său Șarban vodă, precum vom scrie mai nainte mai pre largu.“

Im de cuvânt, Radu Popescu revine asupra acestor fapte când ajunge cu povestirea la 9 ianuarie 1716. Atunci un capugiu vine de la Poartă cu „porunca de

„Și zice în surle
și în trâmbiță
și băt în dobi
ca să nu-i auză nimene...“

mazilie“ pentru domnul Ștefan Cantacuzino (1714 – 1716), fiul învățatului stolnic Constantin, „care auzind el [Ștefan Cantacuzino] una ca aceasta n-avea ce să mai facă; ca să fugă nu putea, că era iarnă, zăpada prea mare și rumânii încă nu-l vrea lăsa, temându-se de vreo robie [invazie otomană și/sau tătară]. Ci accaste doo pricini văzându-le el că nu le va putea scoate la cale bună, au plecat capul să meargă la împărăție și s-au gătit cu toată casa lui și cu tată-său Costandin stolnicul și s-au dus la Țari-grad, domnind numai doi ani. Iar până a nu porceade din București de multe ori au mers Costandin stolnicul, tatăl lui Ștefan vodă, la acel capugiu-bașa ce venise cu maziliia, de l-au dăruit și au vorbit multe, ce au știut el. Ci dar lângă alte vorbe ce au vorbit, vrând ca să să îndrepteaze [justifice] pă sine și pă fiu-său, Ștefan vodă, cum ei sunt cu dreptate împărății, au zis și aceasta: că el în zilele frăține-său, lui Șarban vodă, cât l-au cunoscut că iaste cu dreptate cătră împărăție, nimic n-au zis; iar după ce l-au cunoscut că să abate de cătră împăratul și va să să lipească lângă vrăjmașii împăratului, l-au otrăvit și-au murit. Așijderea și un frate iar al lui, Iordache spătarul, carele au fost sol în Beci [Viena], adăpându-se din vorbele neamților și vrând să facă turburări, și pă acela l-au otrăvit și au murit; și pă Costandin vodă, nepotu-său, în cea după urmă ce l-au văzut că să alcătuiască cu moscalii și cu alți vrăjmași ai împărăției, l-au dat în mâna

ADOLF HITLER SECRETELE DIN SPATELE MITULUI

DORINA MIHALCEA

Controversata fotografie a adunării din 2 august 1914

Hitler – un produs de... succes?! Chiar dacă interogația pare șocantă, ea reprezintă o realitate. Grație reclamei politice, cu mult mai pregnant decât în epocile anterioare, succesul poate fi adus de o excelentă campanie de vânzare a imaginii.

Ceea ce a reușit amplul aparat propagandistic ce l-a avut în frunte pe Joseph Goebbels nu poate să fie depășit prea ușor pe „piața” politică a vânzărilor. Însă, nu de puține ori, produsul național-socialist Adolf Hitler a fost forjat pe baza mai multor neadevăruri. Analizele istorice de astăzi le devoalează, unul după altul.

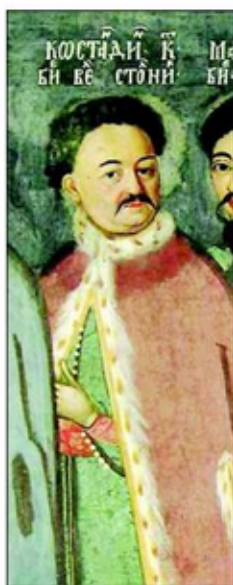
O fotografie controversată

1 august 1914 – o zi de sâmbătă ce nu anunța prea multe, odată cu ivirea zorilor. Doar un alt sfârșit de săptămână dintr-o perioadă complicată, ce începuse la 28 iunie 1914, odată cu asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand la Sarajevo. După ce

Imperiul German a asigurat Austro-Ungaria, câteva zile mai târziu, că o va sprijini în cazul apariției unui conflict cu Imperiul Rus și mobilizarea generală din Rusia (30 iulie), kaiserul Wilhelm al II-lea se afla într-o situație specială. Cum nu a primit un răspuns cât de cât satisfăcător din partea țarului, Wilhelm a ales calca războiului. „Dacă veci-

Eugeniu de Savoia. Același lucru se putea spune și despre Rusia, prea îndepărtată, în ciuda unirii cu Ucraina (Tratatul de la Pereiaslav – 1656).

Se mai adăuga și tensiunea existentă în propria familie, Șerban manifestându-se tot mai mult ca un tiran domestic. Iată cum descrie *Istoria anonimă a Țării Românești între 1688 și 1716*: „Șarban vodă mortul zăcea ca un om den cei proști [simplu, de joasă extracție], numai cu muerea lui și cu fetele lui plângând și zicând: prădatele de ele și de domnul său și de domnie; că avuscă nădejde să pucă pă fiiu-său [Iordache] domn, dar n-au vrut Dumnezeu și tirăniile tătâni-său, ce făcuse boerilor și săracilor țării, și încă de la o vreme nici muerea lui, nici fetele lui nu șădea lângă

Stolnicul Cantacuzino

dânsul, că-și strângea avuția și o ascundea, că-i era frică să nu-i ia avuția Costandin vodă; iar bărbatul ei zăcea pe o masă stârvul, părăsit de toți până a două zi dimineața”, când este în sfârșit îngropat cu mare fast în biserica Mă-

năstirii Cotroceni, mândra sa ctitorie pângărită și dărmată de un alt tiran, Nicolae Ceaușescu.

Astfel se încheie un ciclu de evenimente în istoria medievală a Țărilor Române: masacrele și asasinatelor comise în cursul ospetelor de la Curtea domnească. Ele au avut loc în contextul conflictului, general european, dintre tendințele centralizatoare ale puterii suverane și cele, nu mai puțin legitime, ale boierimii, clasa politică și partenera de neînlocuit a voievozilor la guvernare, de a-și menține privilegiul de alegere și depunere a domnilor, de a participa la funcționarea justiției și la definirea politicii interne și externe, de a constitui un echilibru politic, un sistem de *check and balance* (control și echilibru al puterilor), cum se spune astăzi. ■

MITOLOGICĂ

(Criptografie: 2, 5, 11, 4, 7)

U P U ^c H H R

Soluția rebusului **MITOLOGICĂ**, din nr. 7/2020

VENUS – ALEA – ILITIA – ALP – RAKA – HORA – TIA – TAMIRA – US – CO – ESAC – T – CHARIS – A – ENEA – O – AES – AFRICA – NT – EGEON – ELEU – FAUN – BAIUS

Soluția jocului **CONTRIBUABILUL MEDIEVAL**, din nr. 7/2020

PLATESTE BIR
(P-LA-T-ESTE-BI-R)

Laurian BUTURE

Hitler, *Hitler's First War. Adolf Hitler, the Men of the List Regiment, and the First World War* (Primul război al lui Hitler, omul din Regimentul List și Prima conflagrație mondială), lansa și un verdict extrem de dur: biografia oficială nazistă își construise mitul cel puțin pe o minciună. Hitler a fost un soldat servil, care întotdeauna și-a îndeplinit sarcinile, dar fără niciun zel sau vreo tragere de inimă; nici pe departe un erou, așa cum a fost prezentat maselor.

Afirmările profesorului de la Universitatea din Aberdeen au plecat inițial de la descoperirea unor documente de o importanță aparte: dosarele așa-numitului Regiment List, care au zăcut ani buni de zile în arhivele militare din München.

„Universitatea mea politică” – cum a descris-o Hitler în *Mein Kampf* –, o școală de bravură și disciplină, transformată de mitologia nazistă în puternic simbol al eroismului german, s-a dovedit a fi fost în realitate cu totul și cu totul altceva. Din rapoarte reiese în mod clar cum unitatea era privită cu dezgust de toți comandanții militari. Motivele erau simple: lipsa de antrenament și compoziția eterogenă, în special din tineri proveniți din mediul rural. Insubordonarea recruților, sentimentul puternic de descurajare și de teamă ce îi domina, apatia și chiar dezertarea au fost factori în plus care au contribuit la crearea acelei percepții atât de negative.

Nici vorbă de regiment de elită, nici vorbă de acte de bravură sau de solidaritate camaraderescă, cum au fost prezentate de propaganda nazistă cu predilecție în paginile pu-

blicațiilor Partidului Național-Socialist Muncitoresc German și în special în *Völkischer Beobachter* (organul de presă al formațiunii politice începând cu anul 1920). Bazându-se pe un stil jurnalisticec facil, menit a sensibiliza și a seduce mințile mai puțin luminate, săptămânalul a reușit să impună un alt nou mit: „soldatul de primă linie Hitler”, care și-a sacrificat tinerețea pentru țară. „Sângele și moartea, sacrificiul suprem al camarazilor de tranșee” i-au apărut lui Adolf ca puternice „probe ale înțelepciunii convingerilor politice” (*Völkischer Beobachter*, 14 august 1934).

Este adevărat, Hitler a făcut parte dintr-un regiment de front în toată perioada conflagrației (august 1914 – noiembrie 1918), dar compania sa a fost una destul de puțin încercată. Începând cu 9 noiembrie 1914, a devenit ștafeta regimentului, petrecându-și majoritatea timpului în preajma cartierului general, însărcinat cu transmiterea de mesaje între comandanții de batalioane. Acolo, Hitler a reușit să se mențină destul de departe de grozăviile luptelor, de cadavrele în putrefacție, de rănilor supurând ale camarazilor și de șobolani. Lucru care nu avea cum să le scape celorlalți recruți, care au început să-l privească cu dușmănie, considerându-l „un porc din spatele

frontului”, un ciudat, un personaj insignifiant, mereu atent să satisfacă și cea mai mică dorință a superiorilor, nicio dată plecând urechea la durerea camarazilor. Un neadaptat, care nu a împărtășit cu nimeni nici scrisorile de acasă, nici gamela cu rom, nici amintirile din bordeluri... Îl numeau *Adi* sau *Artistul*, căci, în momentele de acalmie, Adolf prefera să citească sau să deseneze. Taciturn și retras, și-a îndreptat întreaga afecțiune spre un fox-terrier, Fuchsl, care se pripășise, cel mai probabil venind din liniile inamice. „Astăzi nici nu-mi vine să cred cât de înnebunit eram după acest animal” – avea să noteze în 1942. „Era în ianuarie 1915. L-am văzut cum fugărea un șobolan uriaș și astfel a dat peste adăposturile noastre. Speriat, a încercat să ne atace. Pe mine chiar a vrut să mă muște. L-am liniștit. A durat mult și am avut nevoie de multă răbdare, căci patrupelele nu înțelegea nicio boabă nemțește. I-am dat câțiva biscuiți și o bucăciță de ciocolată – căci era învățat să mănânce bine la englezi. Și apoi m-am apucat să-l dresc.”

Ca ștafetă, a participat la prima bătălie de la Ypres, la luptele de pe Somme (1 iulie – 18 noiembrie 1916), la bătălia de la Arras (9 aprilie – 16 mai 1917) și de la cea de la Passchendaele (31 iulie – 6 noiembrie 1917). A fost decorat de două ori, primind Crucea de Fier clasa a doua în 1914 și Crucea de Fier clasa

Cu mustașa potrivită pentru masca de gaze

nii noștri nu vor altfel, nu ne dau pace, atunci sper și mă rog, în numele lui Dumnezeu, că buna noastră sabie germană va ieși biruitoare din această grea luptă.“ Din înălțimea balconului palatului din Berlin, cuvintele kaiserului au trezit puternice sentimente naționaliste. „Nu mai putem gândi astăzi în termeni de partide sau credințe individuale; astăzi suntem cu toții frați germani și doar frați germani!“ Și nu numai în capitală: manifestatii pentru susținerea proclamației de război au avut loc în toate marile orașe și în zilele ce au urmat.

La München, o mulțime entuziasată s-a strâns la 2 august în Odconplatz. Printre ei, un tânăr cu o privire aparte – Adolf Hitler, cetățean austriac, ce fusese nevoit să părăsească, în urmă cu mai bine de un an, cosmopolita Viena de teama serviciului militar. O fotografie publicată în *Illustrierter Beobachter*, principala publicație de propagandă a partidului nazist, la 12 martie 1932, cu doar o zi înaintea alegerilor prezidențiale, avea să devină probă în cadrul campaniei atent gândite și puse în aplicare de Joseph Goebbels pentru a-l transforma în câștigător. Astăzi, pentru mulți dintre istorici, ea nu mai pare o dovadă credibilă. Să fi fost fotografia trucată în birourile lui Goebbels?!

Mai multe argumente susțin această variantă. În primul rând, în arhivele din München, cu toate că sunt păstrate numeroase documente din acele zile, inclusiv un jurnal filmat, în

Hitler în 1918...

niciunul nu se regăsește chipul atât de familiar de atunci al lui Hitler. Apoi, din fotografie zăbește un tânăr cu o mustață specială – așa-numitul stil *periută*, apărut inițial în Statele Unite și făcut celebru de Charlie Chaplin. Biografii lui Hitler spun însă că această modă a fost preluată de viitorul dictator după izbucnirea războiului, alegerea fiind determinată de o mai facilă purtare a măștii de gaze, până atunci el lăudându-se cu o mustață imperială impresionantă (după cum apare și în câteva dintre fotografiile realizate alături de colegii din Regimentul 16 Infanterie Rezervă, cărui i se va alătura câteva zile mai târziu). Participarea la manifestație nu apare

nici în *Mein Kampf*, unde, de altfel, înrolării în armata kaiserului i s-a alocat un spațiu generos.

Însă argumentul care ar putea înclina în mod definitiv balanța este acela că instantaneul a fost realizat de Heinrich Hoffmann (1885 – 1957), cel care a devenit mai apoi atât fotograf oficial, cât și cel personal al lui Hitler, cu care a legat și o strânsă prietenie. Membru al Partidului Național-Socialist Muncitoresc German încă din aprilie 1920, s-a făcut rapid remarcat grație fotografiilor ce reprezentau figuri importante ale extremei drepte germane, precum Hermann Göring și Rudolf Hess.

Din păcate, negativul controversei imaginii nu s-a păstrat, astfel că în continuare planează numeroase semne de întrebare asupra veridicității uneia dintre imaginile pe care s-a construit cariera viitorului cancelar. Un raport publicat de *Süddeutsche Zeitung* o spune destul de răspicat: „Cu toate că în opinia mai multor istorici fotografia a fost trucată, este aproape imposibil ca ei să o și dovedească. Mai târziu, nu de puține ori, Hitler a mărturisit că tocmai în timpul acelei manifestații i-a venit ideea implicării în politică. Dar povestea pare prea frumoasă pentru a fi și adevărată!“

„Frontsoldat“

În 2010, când istoricul de naționalitate germană Thomas Weber publica prima sa lucrare dedicată în mod exclusiv analizei carierei militare a tânărului Adolf

...și alături de camarazi de regiment, ultimul din dreapta, așezat; în centru: Fuchsl

ricul total m-a cuprins și ochii nu au mai putut străpunge negura. De abia ținându-mă pe picioare, mi-am găsit patul de suferință și m-am aruncat peste cuverturi, încercând să pun capăt chinurilor. "Nu mai rămânea cale de întoarcere: „M-am decis să mă implic în politică." În imaginație, totul prindea repede contur și planurile păreau facil de pus în practică.

Au fost definiții posibile simpatizanti – așa-numita Generație de Front (*Frontgeneration*), soldații transformați iremediabil de război, o rasă superioară de combatanți, capabili să depășească orice încercări. Dar și inamicii. Căci, „cu evreul nu e posibil să faci vreo înțelegere; de acum există doar o singură cale: totul sau nimic“!

În rândul istoricilor antisemitismul lui Hitler a născut, la rândul-i, numeroase controverse. A fost un sentiment care l-a însoțit încă din primii ani de viață sau l-a descoperit mai târziu, în tulburile vremuri ale războiului sau ale Germaniei scurtcircuitate de crizele economice și politice de după?!

Câteva episoade din tinerețe ne-ar face să înclinăm balanța spre a doua variantă. Plecând de la experiența vieneză a tânărului Hitler (1905 – 1913), istoricul francez François Kersaudy a considerat că nu au existat elemente care să îi ateste o aversiune față de evrei. Din contră. Medicul care a îngrijit-o mult timp și cu abnegație pe mamă, Klara Hitler (1860 – 1907), ce su-

Hugo Gutmann

ferea de o formă complicată de cancer la sân, Eduard Bloch, era evreu. Azilurile care și-au deschis doi ani mai târziu, după decesul mamei, porțile pentru a-l adăposti pe boemul ce-și căuta un destin în artă erau finanțate de importante familii de origine iudaică. Unii dintre primii cumpărători (și puținii, de altfel!) ai tablourilor sale au fost comercianți evrei. Mai mult, chiar doi dintre prietenii cu care bătea la pas străzile cosmopolitei capitale austriece erau evrei: un anume Joseph Neumann sau anticarul Robinson. Și, să nu uităm nici de locotenentul Hugo Gutmann care l-a propus, ani mai târziu, pentru de-

corare... În opinia unui prieten apropiat din acea perioadă vieneză și de câteva ori partener de afaceri, Reinhold Hanisch (1884 – 1937), categoric „în anii de tinerețe, Hitler nu a avut nimic de-a face cu antisemitismul. L-a îmbrățișat mai târziu“.

Însă, începând cu ultimele zile ale verii anului 1919, Adolf a adoptat discursul antisemit virulent. Printre primele sale scrieri în acest sens se poate considera un raport redactat la cererea unui superior care l-a protejat în epocă, căpitanul Karl Mayr. Într-un discurs din august, capitalismul, marxismul și socialismul deveneau inamici feroce, toate aceste rele fiind finanțate și susținute de evrei. Ca atare, pentru a salva Germania, acest neam trebuia îndepărtat sau, măcar, pus sub observație și ținut în spații speciale.

Odată ajuns la putere, a considerat antisemitismul un excelent argument revoluționar. Așa își amintește, de pildă, Hermann Rauschning (1887 – 1982), președintele orașului liber Danzig (1933 – 1934): „Într-o zi, Hitler mi-a vorbit despre planurile sale politice... Antisemitismul îl folosea des și cu succes, ori de câte ori considera că era cazul.

Propaganda antisemită, spunea el, trebuie să o considerăm, oriunde am fi, o armă indispensabilă pentru a duce peste tot ofensiva noastră politică, un mijloc de propagandă și de luptă al cărui efect este imediat și foarte puternic... Dacă evreii nu ar fi existat, eram nevoiți să îi inventăm!“ ■

Doctorul Eduard Bloch

întâi la 4 august 1918. Capitalul simbolic uriaș al acestor medalii l-a propulsat, fără nicio îndoială, în preferințele germanilor, impunându-i o solidă imagine de *Frontsoldat*, crou fără teamă, care sfida zilnic moartea, pentru a duce la destinație mesaje de o importanță crucială.

Decorat de un evreu

Astăzi, în special datorită lucrărilor lui Thomas Weber, știm că realitatea a fost cu totul alta. Ca ștafetă, pericolul pe care l-a avut de înfruntat tânărul Hitler nu a fost unul atât de mare. În preajma comandamentului general, situația era mai mereu sub control. Și, în plus, recrutul Hitler a beneficiat și de atenția superiorilor. Astfel s-ar putea interpreta acordarea primei decorații. În ceea ce o privește pe a doua lucrurile se schimbă puțin. Căci s-a întâmplat destul de rar ca un simplu soldat să primească Crucea de Fier clasa întâi, nu „mai puțin pentru curajul dovedit în lupte, ci, mai degrabă, pentru a-i recompensa longevitatea serviciului său pe lângă Cartierul General“ (Th. Weber). Ironia sorții: se pare că intervenția decisivă pentru nominalizarea la această a doua importantă decorație de război a aparținut unui ofițer de origine evreu, Hugo Gutmann...

La 3 noiembrie 1914, Hitler a devenit

Hitler alături de principalii colaboratori militari; ultimul din dreapta, Heinrich Hoffmann

nit soldat de primă clasă (formula care ar traduce cel mai corect, în opinia multor istorici, *Gefreiter*, fruntaș, și nu efectiv caporal, cum apare în multe locuri). Constant s-a ferit apoi de promovări. Propaganda nazistă a exultat: imaginea era perfectă! „Bun camarad“, Hitler a refuzat să urce în grad, pentru a nu-și abandona regimentul. Legenda rămâne însă doar o legendă... Alte piste par astăzi mult mai credibile. Fie superiorii nu au avut deloc încredere în capacitățile sale de comandă; fie el a refuzat cu bună știință, pentru a nu pierde un post relativ cald, care îl ținea destul de departe de vicisitudinile frontului.

Dar nu prea departe, dacă luăm în calcul că a fost rănit

de două ori: prima dată în octombrie 1916, în timpul bătăliei de pe Somme, când un obuz a căzut peste adăpostul său, schije penetrându-i coapsa stângă, și, respectiv, la 14 octombrie 1918. Propaganda nazistă a decretat fără nicio urmă de îndoială: Adolf Hitler a suferit atunci

o orbire temporară, cauzată de un atac criminal al inamicului cu iperită. Pe baza a numeroase mărturii din epocă, dar și a unor rapoarte medicale păstrate de la spitalul din Pasewalk (o localitate din districtul Uecker-Randow), unde a fost tratat, Thomas Weber a ajuns însă la concluzia că ne aflăm din nou în fața unui fals. Nici vorbă de o reacție la așa-numitul gaz muștar, ci o orbire psihosomatică, Hitler suferind un atac de isterie sau chiar de nebunie. Din nefericire, dosarul medical complet al rănitului Adolf Hitler nu s-a păstrat, așa că un verdict final nu poate fi oferit.

Evreul: inamicul numărul unu

Conform *Mein Kampf*, cele aproape două luni petrecute la Pasewalk au fost definitorii pentru cariera viitoare a cancelarului, Hitler descoperindu-și acolo menirea. Abdicarea kaiserului și semnarea Armistițiului i-au provocat o a doua cădere. Părea că totul se prăbușea pentru Germania și pentru el! „Deodată, întune-

Cu Goebbels

Țărani din Transilvania,
secolul al XIX-lea,
litografie color
de Joseph Trentsensy

aduce sensibilitatea și vulnerabilitatea ființei umane, în ea concentrându-se slăbiciunile femeiești și încarnarea păcatului care va fi expiat [ispășit – n.a.] de Sfânta Fecioară“ (Izabela Firicel).

În satul tradițional, noua unitate întemeiată prin căsătorie, tână pereche avea menirea de a contribui la perpetuarea biologică și socială a neamului. Ea asigura legătura între generații – părinți, bunici, copii –, dar și cu casa care îi aduna pe toți laolaltă și cu pământul pe care îl aveau în proprietate și pe care îl munceau, de fapt suportul lor de trai. Diviziunea rolurilor era foarte puternică, bărbatul având o activitate în afara gospodăriei, asigurând sursele de trai ale familiei, iar femeia o activitate domestică și de creștere a copiilor. Familia avea rostul „de a aduna în acest cosmos mic tot ceea ce se găsea în cosmosul mare, al lui Dumnezeu. La căsătorie soții se așezau în casă nouă, deveneau părinți, iar familia era prima lume și cea mai mică, ale cărei reguli trebuia de prinse de prunci“

Țărani venind de la târg

Țărăni torcând
cromolitografie
de Carol Popp de Szathmari

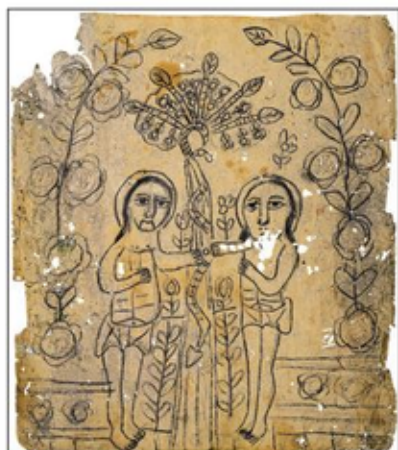
(Ștefana Totorcea, *Familia în satul românesc de altădată*).

În imaginarul popular era considerată norocoasă casa în care ar fi intrat prima dată, ca oaspete, un bărbat. Dacă atunci se întâmpla ca femeia să pună urzeala la război se credea că s-ar fi potrivit perfect lungimea urzelii cu băteala (firele care se introduc cu ajutorul suveicii prin rostul firelor de urzeală pentru a forma țesătura), ajungând pentru dimensiunea pe care trebuia să o aibă pânza care urma să fie țesută (Suceava). În satele din zona Tecuci se credea că fetele și femeile nu trebuie să se spele pe cap în fața unui bărbat. Întâi de toate, era nepotrivit ca femeia să umble cu părul neacoperit în fața unui bărbat străin, dar în cazul menționat exista și convingerea că-și pierdeau părul și ar fi rămas chele. Tot în zona Tecuci, gazdele credeau că dacă în Ajunul Crăciunului le intra în casă un bărbat, vițele gestante aveau să fete masculi buni

**A fost odată
ca niciodată**

ÎN SATUL DE ALT' DAT' BĂRBATUL ȘI FEMEIA

Dr. GEORGETA ROȘU

Un tipar de copiat...

Din mărturia biblică se evidențiază faptul că bărbatul (Adam) a fost creat primul, iar femeia (Eva) după aceea, dintr-o coastă a lui. O legendă evreiască din *Cabala* vorbește despre Adam ca fiind creat din lut, și tot din lut ar fi creat-o apoi Dumnezeu pe femeie, aceasta purtând numele Lilith. Se spune că deși se iubeau, s-au certat și Lilith a părăsit pe Adam și Grădina Raiului, urmându-l pe diavol. Apoi, ar fi ademenit-o pe Eva – a doua femeie creată de Dumnezeu, de astă dată din coasta lui Adam – cu fructul interzis, răzbuându-se astfel (*Geneza*, 2, 7).

Așadar, Adam și Eva (protopărinții noștri) au păcătuit în Paradis, încălcând porunca divină și au fost excluși apoi din Rai și din starea originală de nevinovăție (*Geneza*, 3;1). Adam, primul om creat de Dumnezeu din lut, după chipul și asemănarea sa, în ziua a șasea a Creației, „devine responsabil pentru toți accia

În accepțiunea biblică bărbatul și femeia au fost creați de Dumnezeu după chipul său, au avut o legătură directă cu El și au împărțit în unire responsabilitățile de a procrea, de a educa și de a crește copiii pentru a stăpâni pământul, iar bărbatul să-i dea femeii iubirea datorată, asemenea femeia bărbatului (Noul Testament, 1, Corinteni, capitolul 7).

care vor avea descendența din el, simbolizează păcatul original care-i va atrage pierderea libertății, iar izgonirea din Rai va fi atât pedeapsa lui, cât și a celor care vor nesocoti poruncile lui Dumnezeu“ (Izabela Firicel, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*). Eva, perechea lui Adam, simbolizează în creștinism pe prima mamă a celor vii, „ca întruchipând latura feminină a bărbatului (care ne revelează mitul despicării androgenului primordial). Ea

...și o icoană pe sticlă,
fotografiată de Simona-Cori Ion
reprezentând pe Adam și Eva

ANTON DUMITRIU ȘI RUGUL APRINS

MARIUS VASILEANU

La masa de lucru

Filosoful Anton Dumitriu s-a numărat printre participanții la întâlnirile Rugului Aprins care se petreceau la Mănăstirea Antim. Viața acestuia a fost cu adevărat excepțională și încă puțin cunoscută public.

Viitorul matematician și istoric al logicii s-a născut la Brăila în anul 1905. Anton Dumitriu a urmat cursurile Facultății de Științe ale Universității din București, iar în anul 1929 și-a luat licența în matematică. Între anii 1929 și 1938 a fost profesor de matematică, mai întâi

la Brăila, apoi în București. După ce și-a luat doctoratul în filosofie (1938), devine asistent, mai târziu profesor, al cursului de logică la Facultatea de Litere și Filosofie, întrucât istoria logicii era un obiect deficitar în acei ani în România, la invitația profesorului P.P. Negulescu.

Partea văzută și căutările discrete

Cercetările sale, începute cu teza de doctorat intitulată *Bazele filosofice ale științei*, vor fi continuate peste ani în același spațiu, autorul fiind acut interesat, între altele, de filosofia științei. Concretizarea acestor căutări avea să fie ilustrată și prin coordonarea celor trei cicluri de conferințe cu titlul *Știință și Cunoaștere* care s-au petrecut în Capitală, la Fundația Carol, în anii celui de Al Doilea Război Mondial. Alături de alte studii și eseuri, textele acestor conferințe au fost publicate în revista *Caiete de filosofie*, coordonată chiar de profesorul Anton Dumitriu. Au semnat acolo și au ținut conferințe nume ilustre ale științei, culturii și filosofiei românești, precum: Constantin Rădulescu-Motru, Mircea Florian, Dimitrie Gusti, Mihail Ralea, Tudor Vianu, Alexandru Posescu, Constantin Noica, Grigore Moisil, Ion Biberi ș.a. Unul dintre conferențiarilor acestui grup a fost și profesorul Alexandru Mironescu (*Magazin istoric*, nr. 1/2018), viitor membru fondator al Rugului Aprins, el însuși pasionat de filosofia științei.

Din păcate, întrucât a fost membru al Partidului Liberal și chiar deputat (1946 – 1948), profesorul Anton Dumitriu avea să pătimizească în închisorile comuniste. Pornindu-se de la pretexte inventate, căci ajunsese director al Societății „Creditul Minier”, Anton

de prăsilă, iar oile vor fi făta numai berbecuți.

În Oltenia, imaginarul rural a păstrat ideea că de Ignat, bărbatul care avea să sacrifice porcul trebuia „să fie curat”, să nu „se fi atins” de femeie, pentru că toată carnea porcului ar fi făcut viermi. Bărbații care ar fi omorât un câine sau o pisică

nu mai aveau voie să sacrifice niciun animal, deoarece carnea acestora s-ar fi stricat (Țara Oltului). Colectivitatea tradițională acorda o atenție deosebită priveghiului unui bărbat decedat, deoarece credea în forța fertilizatoare a celui mutat „în lumea ailaltă”, pentru ca un nou-născut să-i ia locul. Descendența patrilineară și reședința patrilineară întăresc aceste constatări. De aceea în sate din Oltenia era prezent la nașterea unui prunc cel mai bătrân bărbat din familie. El devenea martor al venirii acestuia „împlinindu-se astfel recunoașterea patrilineară a filiației” (Nicolae Cojocaru, *O așezare din Bucovina*).

Referindu-ne la femeie, trebuie să subliniem că în creația populară simbolul antropomorf este foarte adesea sugerat de reprezentări feminine, fapt ce se explică prin credințele și riturile străvechi legate de fecunditate. Imaginile apar foarte des pe obiectele din interiorul casei și pe acelea folosite de femeie în universul casnic – scoarțe, ștergere, fețe de perne, fețe de masă, componente ale costumului popular și chiar pe blidele și cahlele din lut. De asemenea, în folclor (atât în cel românesc, cât și în cel al altor popoare) apare Maica Bătrână, femeiamă fiind un impuls cultural deosebit de important căci, identificată cu apa și pământul, forțe de neînălțat ale naturii, aceasta îndeplinește rolul determinant în apariția, menținerea și perpetuarea vieții (Paul Petrescu, *Motive decorative celebre*).

Mentalul popular a conservat însă și ideea că femeia este personificarea diavolului. Din

Nuntă în Țara Românească, în reprezentarea litografului austriac Carl Lanzedelli

acest motiv ca poate fi speriată și oprită cu aceleași lucruri cu care îl îngrozești pe diavol (de aceea cănepa este foarte des pomenită în descânțelele din Bucovina).

În Tecuci se credea că nu e bine să primești niciodată ceva din mâna stângă a unei femei, deoarece coasta ei stân-

gă ar fi fost făcută dintr-o coastă a diavolului, și că nu prea e de casă femeia care merge pe drum legănându-și șoldurile. În schimb, în Țara Oltului, oamenii spuneau că e musai ca din merii care leagă rod pentru prima oară să guste prima o femeie. Astfel, era sigur că în anul următor ar fi avut parte de roade și mai bogate.

Pentru locuitorii din satele sucevene femeia care nu avea copii nu va avea parte la trecerea în „lumea cea fără de dor” de rezultate bune la judecata lui Dumnezeu. Tot aici, femeii îi era interzis să taie găini (*Magazin istoric*, nr. 12/2014), pentru că s-ar fi schimbat gustul cărnii sau chiar s-ar fi stricat carnea respectivă. Apariția în vis a unei femei care cere apă era socotită prevestire a unor necazuri (boală sau moarte în familie). Dacă un bărbat visa o femeie se socotea ca semn prevestitor de pierdere a onoarei sau că s-ar putea îmbolnăvi. Dar dacă îi apărea în vis o femeie frumoasă, era semn că se putea îndrăgosti în curând. În Suceava se spunea că dacă visezi o femeie care își piaptână părul vor urma ploi mari, dar nu era semn bun dacă visai că unei femei îi cădea părul, fiind semn de moarte.

Egali sau mai puțin egali, în fața lui Dumnezeu și în societate, bărbatul și femeia sunt nemuriți de înțelepciunea populară. Se spune că: O fată își alege singură două lucruri, pantofii și logodnicul; Cine își face soția să plângă, nici el nu va râde; Bărbatul vâncează femeia până când ea îl prinde; Căminul omului este femeia; Trebuie să iei bărbații așa cum sunt și pe femei așa cum vor să fie; Bărbatul este stâlpul casei, dar femeia este sufletul bărbatului. ■

Fundația Culturală Română, 1992), *Culturi eleate și culturi heracleitice* (Editura Cartea Românească, 1987) ori *Homo universalis. Încercare asupra naturii realității umane* (Editura Eminescu, 1990).

Încă din anii '40, când îi apare volumul intitulat *Orient și Occident* (1943), reluat mai aproape de noi într-o ediție îmbunătățită cu titlul *Culturi eleate și culturi heracleitice*, profesorul Anton Dumitriu este convins de înclinația mai degrabă contemplativă a etosului românesc: „Spiritul românesc nu s-a dezvoltat prin speculație: dimpotrivă, el a crescut în contemplație, la umbra mănăstirilor, nu la lumina cărților“ (vezi *Cuvântul înainte* la volumul 4/1942 al revistei *Caiete de filosofie*). Iar raționamentul profesorului continuă: „Moștenitori însă și ai unui spirit latin, prin esența lui pozitivist, noi eram mai aproape de știința Occidentului, decât de filosofia lui. Dacă ținem seamă de aceste constatări, este clar că spiritul românesc nu ar fi putut crea decât în ordinea mistic-contemplativă sau în ordinea științifică. Pentru aceste preocupări era pregătit în interiorul lui, pentru aceste discipline se pregătise istoric, aș spune, îl pregătise istoria. Cu aceasta nu vreau să afirm că românul nu poate face filosofie; dar îi trebuie o educație îndelungată în sensul acesta, pe care nu a avut când să și-o desăvârșască. Dacă această predispoziție – aproape paradoxală – a inteligenței românești, spre contemplare și acțiune, poate duce la o

armonie finală, rămâne să se vadă, atunci când cultura noastră va fi atins o anumite culme. În orice caz, constatarea noastră evidențiază poziția culturii românești la îmbinarea a două lumi: lumea contemplativă a Orientului și lumea speculativă a Occidentului.“

Afirmațiile oraculare de mai sus nu sunt, desigur, tocmai originale, „pluteau în acru epocii“, am putea spune. Între alții, și Mircea Eliade – a cărui relație cu Anton Dumitriu nu a fost dintre cele mai bune – susține cam aceleași lucruri, anume: rolul de punte între Orient și Occident pe care l-ar putea juca spațiul est-european, căruia îi aparțin și românii.

Filosofia ca mod de viață

De ce acest raționament este publicat tocmai într-o revistă de filosofie dedicată relației dintre „Știință și Cunoaștere“? Fiindcă, susține profesorul Anton Dumitriu, filosofia științei ar fi „sin-

gurul curent filosofic occidental care își poate găsi o albă în spiritualitatea românească, în momentul de față“ (re-mintesc, anul publicării acestor rânduri

René Guénon

este 1942, prezența războiului și întreaga panoplie de ideologii ale epocii constituie, desigur, un pat germinativ plin de semnificații).

Să fie cumva toate acestea parte din „proiectul“ Rugului Aprins?

Din informațiile adunate până astăzi, răspunsul nostru este negativ. Anton Dumitriu nu a fost unul dintre membrii emblematici ai grupului Rugul Aprins, ci mai degrabă un marginal. La fel cum nu s-a înțeles prea grozav nici cu alți confrăți de generație, nici cu adepții români ai lui René Guénon etc.

În tinerețe

Dumitriu face pușcărie politică între anii 1948 și 1954. Eliberarea din închisoare nu avea să-i aducă reîntrirea pe un făgaș profesional normal. Abia începând cu anul 1964 devine cercetător al Centrului de Logică al Academiei Române. În această postură urma să elaboreze opera sa capitală: *Istoria logicii* (patru volume), dar și alte escuri care aveau să dea seama de adevăratele sale căutări, anume cele de natură filosofică și spirituală.

Aparenta deschidere prooccidentală pe-trecută în anii '70 ai regimului comunist i-a favorizat filosofului român și o oarecare recunoaștere internațională, fiind invitat să predea în medii universitare în Italia și Franța, totodată colaborând cu câteva studii la importante reviste europene de profil. În această perioadă fastă a vieții, Anton Dumitriu devine membru al Accademia Mediterranea del Dialogo (Roma), al Accademia Marchese (Ancona), al Centro Superiore di Logica e Scienza Comparate (Bologna), primește premii internaționale și, din nou, în 1984, premiul Academiei Române (prima oară fusese distins cu Marele Premiu de Stat acordat de Academia Română în anul 1940, pentru volumul intitulat *Logica nouă*). A fost chiar invitat să devină membru al Academiei Române, dar a refuzat. Anton Dumitriu a plecat din această lume în anul 1992.

Dar, cum spuneam, aceasta este doar partea văzută, cea cunoscută spațiului public, a acestei personalități. Cel puțin la fel de interesante sunt căutările sale discrete, de ordin spiritual. Anton Dumitriu s-a interesat de hinduism și de Yoga, a bătut la ușa teosofilor și, mai ales, a guénoniștilor (adeptii lui René Guénon, celebrul promotor al *filosofiei perennis*, personalitate cu care a existat o tentativă parțial eșuată de relaționare) –, toate având o anume atracție adolescentină pentru o parte din intelectualitatea epocii.

Între Orient și Occident

Descoperirea isihasmului l-a apropiat definitiv de creștinismul ortodox. Conform programului (tipărit), Anton Dumitriu a fost unul dintre participanții la întâlnirea care a anticipat reuniunile Rugului Aprins de mai târziu, petrecută între 1 și 7 august 1943 la sediul Mitropoliei Creștin Ortodoxe Române din Cernăuți. Comunicarea cu care este trecut în program se intitulează *Cunoaștere și asceză*.

La întâlnirile Rugului Aprins participarea lui Anton Dumitriu nu a fost constantă, probabil din cauza responsabilităților sale profesionale și politice. A avut un rol esențial, pentru o vreme, în formarea lui Andrei Scrima (*Magazin istoric*, nr. 4/2018) – studentul eminent care i-a devenit asistent, monahul de mai târziu, ajuns la Mănăstirea Antim și la întâlnirile Rugului Aprins grație profesorului Anton Dumitriu.

După eliberarea din închisoare, Anton Dumitriu s-a retras pentru câteva luni, în căutarea isihiei, la Mănăstirea Slatina (Succava), unde a fost găzduit de confratele său de la Rugul Aprins, părintele Petroniu Tănase (*Magazin istoric*, nr. 2/2019) și de părintele Ilie Cleopa, personalități cu care a întreținut o relație vie întreaga viață.

Rezultatul acestor căutări personale de ordin spiritual a fost ilustrat în câteva studii care urma să încununeze opera profesorului Anton Dumitriu: *Philosophia mirabilis. Încercare asupra unei dimensiuni necunoscute a filosofiei grecești* (Editura Enciclopedică Română, 1974, reeditată apoi la

SUDIST ȘI CONFEDERAT ÎN... GERMANIA

Dr. ADRIAN-SILVAN IONESCU

● Sudiștii... valahi, gata de luptă ● Riscurile tragerii cu pușca Enfield
● Zuavii... cehi, cu fes și șalvari ● La greu se dovedește adevărata frăție de
arme ● Doborât de propriul căpitan ● Dacă n-ai pușca curată, nu mergi la
tavernă ● Iscoada aduce informații ● „Deschideți gura!“, „Închideți gura!“

Ca totdeauna în zilele libere acordate cu ocazia celebrării Înălțării Domnului, camarazii din Întâiul Batalion (European) Confederat se adună la Walldürn, mică localitate din Bavaria. Pe un întins teren de instrucție al armatei, dotat cu forme variate de relief și multă vegetație, este întinsă tabăra: paștea este punctată de șiruri de corturi albe, individuale sau mari, menite a adăposti mai mulți militari sau statul major al fiecărei unități. Un ofițer de intendență (quartermaster) are sarcina de a trasa aleile în funcție de care se aliniază corturile și de a stabili amplasamentul fiecărui regiment. Toate acestea sunt în partea confederaților. La oarecare distanță, după un pâlă de arbuști, sunt campate, în aceeași formă, trupele federale.

Autorul (în centru) și doi dintre „confederații“ valahi

Noi, „sudiștii“ valahi am plecat nu nouă, ca în poezia lui V. Alecsandri, ci doar patru, căci doar atâția au fost disponibili dintre camarazii din Regimentul 6 Dorobanți.

Aflându-ne sub flamura Confederației Sudiste trebuia să ne adaptăm. Și începem cu numele: eu devin Sylvan Johnson, Bogdan, care are și prenumele de Gheorghe, de-

vine George; pentru Eduard este cel mai ușor, căci are deja un prenume cu rezonanță anglo-saxonă și este strigat, cu ușurință, „Private Edy“, iar bărbosului Mădălin i se spune, simplu, Mad. Astfel ne acomodăm fiecare, cum putem, cu noul nume prin care vom fi identificați pentru următoarele trei zile.

A doua zi am fost treziți la orele 07.00. Cerul era înno-

rat. La adunare toți camarazii arătau somnoroși și indispuși. Fiecare se îmbrăcase cum putuse mai repede, niciunul nu avea uniforma completă, unii doar în izmene și papuci, dar cu chipul înfundat peste părul dezordonat, alții cu boneta de noapte, dar cu tunica pusă direct pe piele, alții cu o vestă peste cămașa de noapte și picioarele goale vârâte în bocancii grei. Nimic militar în as-

Părintele Petroniu Tănase

Anton Dumitriu, ca orice intelectual și filosof occidental, și-a găsit propria cale, chiar dacă deplin integrată în tradiția isihastă ori în ceea ce un mai tânăr contemporan francez, Pierre Hadot (1922 – 2010), a numit, mergând spre izvoarele și exercițiile spirituale antice, „Filosofia ca mod de viață”.

Anton Dumitriu a fost o personalitate mult prea complexă pentru a fi arondat unui contur prea clar: plurivalența căutărilor de ordin spiritual nu l-a împiedicat să scrie o inegalabilă încă (pentru cultura română) *Istorie a logicii*, atracția către și chiar practica isihastă

nu-l împiedicau să muncească timp de trei luni, împreună cu părintele Petroniu Tănase, pe nu mai puțin de 50 de caiete, la o eventuală rezolvare a Marii Teoreme a lui Fermat, undeva prin anii „obsedantului deceniu” (perioada anilor ’50), într-un spațiu nu tocmai obișnuit cu asemenea rafinamente ale intelectului, anume la Mănăstirea Slatina (vezi mărturia Mitropolitului Antonie Plămădeală din volumul acestuia intitulat *Rugul Aprins*, Sibiu, 2002, pagina 31). Iar dacă Marcea Teoremă a lui Fermat, enunțată în anul 1637, și-a găsit rezolvarea abia de curând, după peste trei secole și jumătate (Andrew Wiles, 1994), să mai precizăm că Anton Dumitriu nu a fost singurul matematician al Rugului Aprins! Între alții, părintele Petroniu Tănase făcuse la rândul său studii de matematică, existau ori veneau sporadic pe-acolo (viitori) specialiști în fizică, chimie, biologie ș.a. Iar părintele Andrei Scrima era pur și simplu entuziast atunci când afla că mai fusese descoperită încă o zecimală dintr-o anume constantă cosmică!

Să luăm act și de acestea – toate – atunci când ne referim la Rugul Aprins! ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 septembrie 2020, prin poștă, e-mail sau Facebook, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și adresa dumneavoastră și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Care au fost cei doi împărați
care s-au îmbolnăvit de ciumă
în timpul epidemiei din secolul al VI-lea?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din iunie 2020 este:
Armindeni (1 mai) și Marcul boilor (25 aprilie)

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de domnișoara **Constantin Anisia**, din **București**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2021.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15-702, Of. P. 15, sect. 1, București
E-mail-ul nostru: mistoric@gmail.com

dat de maiorul nostru, Dusty Eisenburg.

La orele 13.00, am fost încolonați și am plecat spre câmpul de luptă. Înainte de plecare, caporalii au verificat dacă toată trupa are ploștile pline cu apă, deoarece era foarte cald. Am mărșăluit prin iarba înaltă. În spatele meu auzeam găfâielile unui camarad îndesat, stacojiu la față, cu o mustață și niște frumoși favoriți cărunți, care făceau mari eforturi să țină cadența. Picături mari de sudoare îi curgeau de sub chipiu pe obrajii bucălați. Era și el, la fel ca mine, un bătrân veteran ce, din mare patriotism, urmase drapelul, dar forțele fizice nu-l prea mai ajutau...

Am intrat într-o pădure unde ne strecuram cu greu printre arborii țepoși și ramurile îmbârligate, ce făceau ca totul să fie un deșeu dificil de străbătut. Toți ne-am ales cu zgârieturi. De acolo, ascunși după trunchiuri, am deschis focul asupra inamicului pe care l-am surprins din flanc. Părăsind deșeu, am înaintat în pas gimnastic. Eu m-am împiedicat de un ciot și am căzut cât eram de lung. Nu m-am lovit, dar nu mă mai puteam ridica, așa că m-au ajutat câțiva camarazi. La greu se dovedește adevărata frăție de arme!

Când ne aflam încă în pădure, de unitatea noastră s-a apropiat o doamnă în rochie cu crinolină, însoțită de doi copii adorabili,

Instrucția tragerii

cu fețele senine, ochii albaștri, clari, prietenoși, răzători – erau soția și odraslele unuia dintre caporalii, Gerard. Sosise, ca o bravă fiică a Sudului, să aducă apă și fructe pentru combatanți, să-i răcorească. Băiețușul avea o pălărie mare, iar la brâu își încinsese revolverul cel greu al tatălui – deh, drumul era lung, periculos, și se puteau întâmpla multe, iar el era unicul „bărbat” care își însoțea mama și surioara!

După ce au plecat copiii, am intrat iar în luptă. Într-o anumită fază a încheștării, am deschis focul asupra unei secțiuni unioniste, care părea că se retrage, în ordine. Toți au fost secerati și s-au întins în iarbă, poate de oboseală sau de plictisală, că nu se mai

termină lupta. Doar unul a rămas în picioare și a luat-o la fugă. Dar comandantul său, un căpitan, s-a ridicat într-un cot și, cu ultimele puteri, a tras cu revolverul și l-a doborât – asta pentru că nu ascultase ordinul de a simula ieșirea din acțiune. Gluma aceasta ne-a plăcut și l-am aclamat, chiar dacă ne era inamic!

Apoi am atacat la baionetă scoțând înspăimântătorul strigăt confederat asemănător lătratului de coiot. Cu un ultim efort i-am înfrânt pe federali. Se aruncau și ei și parte dintre ai noștri la pământ făcând pe morții sau răniții. După care se ridicau, uneori se ajutau unii pe alții, își strângeau mâinile și se îmbrățișau.

Am revenit, obosiți, în tabără. După tuburile de hârtie ale cartușelor pe care le aveam tufite în buzunar – căci este interzis să le aruncăm în iarbă, după încărcare – am constatat că trăsesem 24 de focuri, ceea ce era destul de mult. Prima grijă a fost să ne dezbrăcăm uniforme înimbate de sudoare și să le întindem pe coama cortului, să se zvânte. Apoi ne-am curățat armamentul. La orele 17.30 a avut loc inspecția armelor, care este o treabă foarte serioasă, cu care nu se glumește și cel neglijent cu pușca în care s-ar mai putea găsi negreacă de la praful de pușcă este pedepsit de ser-

„Deschideți gura! Închideți gura!”

Sudiști în marș și nordiști executând o salvă

pectul nostru... Doar sergentul Fred Petermichl – care ne trezise bătând cu o lingură într-o gamelă metalică și care trebuia să dea cel mai bun exemplu – era complet echipat și, după ce a făcut apelul nominal, i-a raportat maiorului Dusty că efectivul este complet.

Ni s-a dat liber o oră jumătate să ne facem toaleta, să mâncăm și să ne echipăm. După care am fost scoși la instrucție. S-a observat că noi, valahii, nu prea ne pricepeam la „Școala soldatului”, pentru că nu mai făcusem instrucție de mai bine de un an, așa că am fost luați în primire de doi caporali zeloși, care ne-au mai frecat puțin pe câmpul din preajma taberei. Au făcut și instrucția tragerii, unde eu am ieșit bine și am fost trimis la cort. Dar recruții Edy și Mad nu au încă milităria în sânge. Mai bine de George, care a declarat că el este corespondent și fotograf de front și a refuzat arma ce-i fusese pregătită de gazde. Cred că lui Edy i-a ieșit cătănia pe nas, căci avea un chip apatic, din ce în ce mai trist și obosit. Din cauza marii sale bărbi negre care-i invadează toată fața, pe chipul lui Mad nu se putea citi vreun sentiment. Se supunea, cu stoicism, la încercările primei zile de ostaș.

Pentru că nu știa să încarce și să țină arma conform regulamentului, Edy a fost luat, împreună cu alți doi recruți, să exerseze tragerea. După care, Sebastian, un experimentat soldat de origine italiană, plin de solitudine, a venit la cortul tovarășului nostru și i-a ținut o lecție detaliată privind părțile componente ale puștii Enfield, învățându-l cum să o apuce și să o proptească în umăr când o sloboade. Edy se lăsa prea mult pe spate, riscând să fie dat peste cap de recul.

Ni s-a mai dat o oră de odihnă, timp în care mi-am scris jurnalul și mi-am umplut cartușiera cu muniția

El a împrumutat revolverul greu al tatălui ca să-și păzească surioara

ce ne fusese dată. Am făcut și o mică plimbare prin tabără. Lângă cortul sergentului, pe un stâlp, era prinsă o tablă neagră, de școală, pe care era scris, cu tibișir, orarul zilei, de la trezire până la ora de culcare. Mai retras, dar plasat exact în axul aleii ce despărțea cele două rânduri de corturi ale companiei noastre, se afla cortul comandantului, cu drapelul înfipt în fața intrării. Pe o masă, afară, era fixată cu niște pietre la colțuri o hartă a zonei unde urma să se dea bătălia cu unitățile specificate pe ea în diverse culori. O damigeană, un cușor, un scaun pliant de care era rezemată sabia constituiau tot mobilierul de campanie al ofițerului. În interior, pe un umeras, era agățată tunică de mare ținută și un chipiu aruncat pe căpătâiul culcușului simplu, ostășesc. Așa mi-am dat seama cât de austeră era existența chiar și a ofițerilor superiori când mergeau pe front.

La orele 11.00 s-a sunat adunarea și am fost scoși, pentru jumătate de oră, la instrucția de batalion, la care ni s-au alăturat alte companii, inclusiv colorații zuavi (de origine cehă) din Louisiana Tigers, cu uniforme lor strălucitoare, cu fes și șalvari. Comanda supremă o deținea un locotenent-colonel, secon-

formații sergentului Peter-michl, care stătea alături.

Am aflat că reconstituia bătălia de la Bethesda Church – cunoscută și sub alte nume precum Totopotomoy Creek sau Hanover County, Virginia, desfășurată pe 30 mai 1864. Am fost scoși în câmp deschis și plasați în linie de tiraliori. Aici și-au primit botezul focului recruții valahi, Edy și Mad. Îi observam cu câtă râvnă și bucurie își încăreau arma și trăgeau.

Lângă noi se afla o baterie de artilerie și, ori de câte ori se pregăteau să sloboade tunurile, sergentul nostru, prevenitor, ne striga „Deschideți gura!”, pentru a evita să ni se spargă timpanele din cauza detunăturii. Dar, când vântul a adus spre noi fumul gros și înecăcios al salvei, tot el ne-a strigat „Închideți gura!”, stărnind hohote de râs.

Cavaleria sudistă, nu prea numeroasă – doar șapte săbii –, a capturat un fanion unionist și l-a adus, în triumf, în liniile noastre, unde a fost primit cu urale. Puțin mai târziu, doi ofițeri nordiști, călări, au nimerit, din greșală, în zona noastră și au fost atacați de aprigii cavaleriști confederați care au capturat pe unul dintre ei. Celălalt s-a apărut cu sabia și a reușit să scape.

Când infanteria federală deschidea focul asupra liniei noastre, sergentul ordona „Adăpostiți-vă!” și toți ne așezam într-un genunchi. Cum nu mai sunt atât de elastic ca la 20 de ani, vârsta soldaților din vremea războiului fratricid american, mă ridicam cam greu, sprijinindu-mă în pușcă. Apoi am rugat doi camarazi, din dreapta și stânga, să mă

Iscoada (fotografii de Adrian-Silvan Ionescu)

ajute. Sergentul a observat acest efort și, grijuliu, mi-a recomandat să trec în linia a doua când sunt date asemenea comenzi, urmând a-mi relua locul când executam focul sau când atacam.

Ni s-a ordonat să ne retragem în pădure. Armele au fost așezate în piramidă, iar oamenii s-au trântit pe iarbă, la umbră. Am găsit un ciot de lemn pe care am stat ca pe un taburet și mi-am mâncat covrigul. Pauza a durat circa jumătate de oră. Apoi iar am fost scoși la luptă. Ni s-au alăturat și alte companii și acum aveam tăria unui batalion. Federalii se vedeau ca o linie albastră în zare. Locotenent-colonelul a ieșit în fața frontului și a făcut semn cu pălăria către federali să se apropie. Dar accia stăteau nemîșcați. Atunci port-drapelul a început să fâlfâie steagul și să strige, sfidător: „Veniți și luați-l!”. Dar nici asta nu i-a făcut pe inamici să se apropie. „Nu au curaj, domnule!”, i-am zis comandantului care se afla lângă mine. El a râs. Apoi a ordonat să înaintăm fără a trage. Era ca un atac psihologic. Când începusem să ne apropiem de linia albastră au izbucnit strigătele „Geor-gia,

Geor-gia!”, iar alții imitau țipătul de coiot. Am dat năvală. Spre mine se îndreptau, în pas alergător, patru sau cinci tineri soldați nordiști. Ne-am încrucișat puștile și ne împingeam unii pe alții. Am reușit să le țin piept. Strigam, cu furie „Georgia Forever!” (Georgia eternă!). Ei au dat un pas înapoi, ca pentru a-și lua un nou avânt. Imediat s-a apropiat un ofițer unionist care, văzând probabil că se înfierbântă spiritul tinerilor săi subordonați, a dorit să-i liniștească și mi-a întins, prietenos, mâna... Era semnul încetării luptei. În jur toți se îmbrățișau, glumeau, se tachinau, râdeau: inamicii de mai înainte se înfrățiseră din nou!

Am fost încolonați și ne-am întors în campament, unde a avut loc o ultimă adunare generală. Comandantul ne-a mulțumit pentru bravură și și-a exprimat speranța că vom fi, curând, învingători. Așa am aflat că această bătălie nu fusese câștigată de trupele Confederației Sudiste.

Seara era frumoasă, se răcorise. Din depărtare se auzeau niște duioase triluri.

M-am îndreptat spre capul taberei unde se desfășura un concert ad-hoc. Militari și civili, băieți și fete aveau câteva instrumente cu care interpretau vechi melodii americane: o vioară, patru chitare, un banjo, o armonică și o mandolină produceau acele sunete mângăioase. Armele tăcuseră, iar muzica ogoia suferințele și dorurile combatanților!

Așa s-a încheiat participarea valahilor confederați din oastea lui Robert E. Lee la recenta campanie din Virginia desfășurată în... Germania. ■

gent să continue cu războiul până la perfecțiune, în vreme ce prietenii săi au liber să meargă la tavernă. Asemenea sancțiune, pe lângă faptul că e dezonorantă, este și frustrantă pentru cel care nu li se poate alătura, imediat și cu entuziasm, camarazilor însetați.

La orele 19.00 a avut loc adunarea generală a batalionului confederat. Trebuia să ne prezentăm curați și îngrijiți. Ofițerii își pusese uniformele de mare ținută, se încinseseră cu eșarfele de mătase și purtau mănuși albe. Am mărșăluit pe muzica a doi piculiniști și un toboșar. Comandanții de companii au dat raportul locotenent-colonelului, apoi acesta, spre a ne îmbărbăta, a ținut un discurs prin care ne-a felicitat pentru bravură.

Ni s-a dat liber și am mers la cortul negustorului de unde se pot procura cele necesare soldatului în campanie sau se pot completa micul și marele echipament: ață, ace, nasturi, cataramă, chipie, cămăși, curele, gamele, ploști, saboți ori bocanci și cizme etc. Apoi ne-am instalat și noi, pe o bancă, în taverna de sub un mare cort. Era animată, veselie. Niște camarazi olandezi cântau de mama focului niște melodii din timpul Războiului Civil, urmărind versurile dintr-o broșurică ferfenișă de

Reagem pentru ocean

prea mare folosință. Deși atmosfera era foarte plăcută, am mers la culcare mai devreme fiind foarte obosiți.

A doua zi m-am trezit pe la 06.30, mult înaintea apelului. Era o dimineață superbă, cu cer senin și soare deja dogoritor. Tabăra era încă în brațele lui Morfeu. Sergentul Petermichl a dat sculara și a urmat apelul care nu s-a mai făcut nominal, ci doar prin numărarea oamenilor. Maiorul Dusty ne-a ținut un mic discurs în care ne-a anunțat că azi vom avea o zi grea de luptă și ne-a îndemnat să mâncăm bine, să luăm provizii și să ne umplem ploștile, iar la 08.00 să fim pregătiți, căci putem pleca

dintr-o clipă într-alta spre front.

La orele 09.00 am auzit comanda: „Seventh Georgia, fall in!” (Regimentul 7 Georgia, adunarea!). Am ieșit din cort și m-am așezat în formație, la locul meu. Îmi acoperisem chipul ce-l purtasem la Gettysburg cu o coafă de pânză albă

(Havelock). Astfel am fost bine protejat contra soarelui nemilos.

Când mărșăluim, am trecut pe lângă o baterie, iar servanții de artilerie ne-au ovaționat. Ajunși la poala pădurii am fost opriți și, punând armele câte trei în piramidă, ne-am tolănit la umbră până ce se decideau comandanții când să înceapă atacul. Un călăreț mai vârstnic, cu plete cărunte prinse în coadă la spate și barbișon alb, după modelul lui Buffalo Bill, s-a apropiat de ofițerii care țineau sfat. Avea o vestimentație colorată, total nemilitară, mai degrabă western: haină ocru, pantaloni în carouri, cizme galbene, mănuși cu franjuri și o pălărie cu bor mare, neagră. De șa avea prins un revolver Colt în tocul său de piele și un „Bowie knife” (cuțit mare, cu lama lată și lungă). El era cercetaș și trebuia să aducă informații despre pozițiile inamice. Soldatul Lucas observa și el linia frontului printr-un ochean, sprijinit, pentru stabilitate, pe cozorocul chipiului unui camarad, și-i dădea prețioase in-

Clipe de destindere

RANGURI

DOMN		INSPIRĂ FRICĂ		BIGI			STĂPÂNII ARMELOR	
NOBIL LA ROMÂNI		ALIFIE		LA AGIE			SFĂTUITOR	
				LA TRONI			MIOARE	
					NOBIL UNGUR			
					CONDUCE			
CÂNT BISERICESC						ZECE SUTE		
NOTA DOI								
		A DOUA DOAMNĂ		PERIOADĂ ISTORICĂ			LOCALITATE MARTIR (Sj)	
				ACESTA... REGIONAL				
PESTE SLUGI						RAPORT GEOMETRIC		
STĂPÂNUL CAILOR						STĂPÂNUL ARMATEI		
					ADAM		CERC DE DIAMETRU	
							FRATE CU MESTEA-CÂNUL	
PREFIX DOMNESC			ZULUF					ACT DE DONAȚIE (EV MEDIU)
SOLDAT			MIC... NOBIL					
AFIRMAT								
	13 NOBILI			OMUL PRIMORDIAL (SANSKR., RIGVEDA)				E... LATIN
	ȘEF DE MASĂ							
					PE MÂNA HOȚULUI			
PESTE RUȘI				LOCUL BANILOR				
DENSITATE								
SOARE								
		VAS DE LUT			CĂPETENIE LA GALI (ANTIC)		USTUROI (REG.)	DOMN DIN POVEȘTI
		CU ALIFIE						
				BĂIEȚII TĂTĂLUI		LUCRARE DE PĂMÂNT	DÂNSUL	
NUIELUȘĂ DE BASM			NAIV					
NENEI			SUBTEMEI					
							COARDĂ	
BANCHER							UNU ROMAN	
ADUNĂ DĂRI								

MODIFICĂRI LA FUNDATIA REGALĂ UNIVERSITARĂ CAROL I

Începem prezentarea unui nou document care privește istoria exilului românesc. Documentul provine din Arhivele Hoover Institution on War, Revolution and Peace și le mulțumim, ca de obicei, doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru posibilitatea de a-l publica.

16 noiembrie 1955

Sire,

După dispariția profesorului P. Serghescu (*Magazin istoric*, nr. 9/2011), Fundația Regală Universitară Carol I a rămas fără președinte și cu un incomplet Comitet de Direcție. Prof. C. Marinescu, ca cel mai în vârstă și cu o înaltă situațiune universitară, a îndeplinit funcțiunea de președinte provizoriu și a lucrat în colaborare cu prof. V. Veniamin ca singurul lui coleg în Comitetul de Direcție. În asemenea condițiuni, activitatea Fundației a fost desigur stingherită, iar unele deciziuni necesare au fost amânate.

Pe de altă parte, în urma experienței făcute până acum, Fundațiunea a constatat că sunt necesare unele schimbări în textul Statutului. Ele se referă mai ales la compunerea Comitetului de Direcție și al Consiliului Fundației, precum și la nevoia de a ușura unele formalități cu scopul de a îngădui o activitate mai rapidă și mai ușoară. De asemenea, modificările sugerate de Fundațiune privesc legăturile acestei instituțiuni cu Comitetul Național Român.

1. Profesorul C. Marinescu, prin înalta sa situațiune universitară, prin activitatea devotată pe care a depus-o până acum în folosul Fundației, prin calitățile sale morale și prin capacitatea sa de organizare, este desigur cel mai indicat să ia succesiunea regretatului prof. P. Serghescu. De aceea, Comitetul Național Român roagă respectuos pe Majestatea Voastră să binevoiască a da Înalta Sa aprobare la numirea d-lui prof. C. Marinescu ca președinte al Fundației Universitare Regele Carol I.

2. Comitetul de Direcție al Fundației era compus la început din patru membri, cari, potrivit Statutului, trebuia să fie profesori

universitari și să aibă domiciliul la Paris. După demisiunea profesorului B. Munteanu și după încetarea din viață a profesorului P. Serghescu, Comitetul de Direcție a rămas numai cu doi din membrii săi. Este desigur necesar ca membrii Comitetului de Direcție, care conduc zilnic și efectiv Fundațiunea, să locuiască la Paris pentru ca să se poată întruni cât de des în vederea luării deciziunilor și pentru ca să participe direct la activitatea Fundației. Se întâmplă însă că numărul profesorilor universitari ce locuiesc în Paris și care, potrivit părerii celor doi membri din Comitetul de Direcție al Fundației, ar avea calificările necesare pentru a fi numiți în acest Comitet a fost epuizat. De aceea, cei doi membri ai Comitetului de Direcție propun ca Statutul să fie modificat pentru a îngădui numirea în Comitetul de Direcție a unor foști membri ai învățământului superior român care nu deveniseră înainte de exil profesori universitari titulari, ci erau numai conferențieri sau asistenți la Universitate. Această modificare este necesară din cauza împrejurărilor și Comitetul Național Român o supune spre Înalta aprobare a Majestății Voastre.

În conformitate cu această nouă dispozițiune, cei doi membri ai Comitetului de Direcție recomandă numirea în acest Comitet a domnilor dr. C. Mețianu și E. Turdeanu. Dl. dr. Cornel Mețianu a fost șef de lucrări la Facultatea de Medicină din Cluj și și-a făcut o situațiune excepțională în lumea medicală din Franța. D-sa a publicat în exil lucrări științifice importante și, în calitate de conducător al secțiunii de medicină a Fundației Universitare, a desfășurat o devotată și fructuoasă activitate.

(Va urma)

CONTENTS (Romanian History) Al. O. Teodoreanu What true patriotism means • I.-A. Pop The Medieval Romanian world (II) • I. Giurcă The evacuation of Romanian military structures from the part of Transylvania ceded to Hungary in August 1940 • A. Spănu Foreign radio stations on the Vienna Diktat • D.T. Dulciu News regarding Romanians in occupied Transylvania slipped within the censored press • T. Stănescu-Stanciu Romanian seaside commercials from 100 years ago • A.-L. Chiș Countess Claudine Rhedey and her relationship with the British Royal Family • N. Șerban Operation „Save the Romanian Villages“ • I. Popa The crimes committed by the Soviets in Bessarabia and Northern Bukovina, 1940 – 1941 (II) • P. D. de Roma, G. Trohani Wartime journal. 1941 (III) • D. Roman The National Heroes' Cult „Queen Mary“ Association awards, 2019 edition • L. Drăghici The Romanian military archives at 100 Years • M. Cazacu Banquets at the Romanian Voivodes' Court, Sometimes with a happy ending, other times ending under the headsman's axe (VI) • G. Roșu Once upon a time: woman and man in the rural world • M. Vasileanu Anton Dumitriu and the Burning Bush • Romanian documents at Hoover Institution (CLXXIII)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Ал. О. Теодоряну Что означает настоящий патриотизм • И.-А. Поп Средневековый мир, между реальностью и предрассудками (II) • И. Джуркэ Эвакуация румынских военных структур из той части Трансильвании, переданной Венгрии в августе 1940 • А. Спыну Зарубежные радиостанции о Венском Диктате • Д.Т. Дулчу Новости о румынах из оккупированной Трансильвании, печатанные в цензурированной прессе • Т. Стэнеску-Станчу Рекламы румынского побережья 100 лет тому назад • А.-Л. Киш Графиня Клодин Редей и родство с британской королевской семьей • Н. Шербан Операция «Спасайте румынские деревни» • И. Попа Преступления, совершенные советской властью в Бессарабии и Северной Буковине в 1940 – 1941 гг. (II) • Пьер Д. де Рома, Дж. Трохани Воспоминания из Второй мировой войны (III) • Д. Роман Премии Национальной Ассоциации Культ героев «Королева Мария», выпуск 2019 • Л. Дрэгич 100 летие румынских военных архив • М. Казаку Пирры при дворцах румынских воевод, завершённые или весело, или под топором палача (VI) • Дж. Рошу Жили-были: женщина и мужчина в сельском мире • М. Василяну Антон Думитриу и Неополимая Купина • Румынские документы в Гуверском Институте (CLXXIII)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1 – 3, sector 1, PO Box 15 – 702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul

ISSN 0541 – 881X

Lei 8.00

DIALOG CU CITITORII

DIN RĂZBOIUL
DE INDEPENDENȚĂ

Domnul NICOLAE GOLGOJAN, din com. Darova, jud. Timiș, mai vechi colaborator al revistei noastre, ne scrie: În urmă cu câțiva ani am primit de la Berlin un fragment din *Dictionarul geografic al județului Romanați*, de Const. Locusteanu, lucrare premiată de Societatea Geografică Română în 29 feb. 1888. Descriind toate satele, comunele și orașele jud. Romanați, iată ce scrie și despre Corabia:

„Acest mic oraș este important pentru însemnătatea ce are în ultimul războiu. În 12 Maiu 1877, trupele române aflate aici, primesc botezul focului, cu ocazia unei recunoașteri făcute pe malul drept al Dunărei. Turcii construiau șanțuri, adăpost pentru infanterie. Bateriile române deschid focul și gonesc pe lucrători. A doua zi vin de la Rahova trei vapoare și încep a arunca obuze asupra orașului. Mai multe case și Olțul cel mare din coasta Dunării sunt găurite. Un vapor turcesc voind a pătrunde într'un braț al Dunărei unde se adăposteau după insulă

niște vase încărcate cu grâne și apropiindu-se tare de țărmul român, artileriștii noștri reușesc a-i asvârli prin o fereastră un obuz, chiar în interiorul vasului și îi silesc a se retrage. Pe aci trecu Dunărea armata română ca să meargă la Plevna în ajutorul rușilor.

În 12 Aug. 1877 divizia III, cu o brigadă de cavalerie și a II-a companii de geniu, trec Dunărea. Sub protecția acestei divizii, pontonierii ajutați de șalupe, construiește podul mai la vale de Corabia, la Seliștora, căci fluviul avea aci o lărgime mai mică și prezenta avantajul de a avea și o insulă [...]

Trecerea Dunărei de armata noastră e un fapt însemnat în istoria țării, căci după ce valoarea românilor fu apreciată în luptele cele mai crâncene s'a putut cuceri independența țării, pierdută de atâta amar de vreme și dorită cu înfocare de ori-ce inimă română.“

Cu aceea ocazie a fost emisă și o medalie de argint *Trecerea Dunării*; prin satul meu, Giuvărăști, erau multe. Chiar în familia mea au fost două din partea bunicilor sau străbunicilor, participanți la eveniment.

ERATĂ

Domnul CONSTANTIN BĂRBUȚĂ, din com. Chiajna, jud. Ilfov, ne semnalează o eroare strecurată în explicația copertei patru a numărului 6/2020 al revistei: Elisabeta (Elisafeta) Movilă, soția lui Ieremia Movilă, domn al Moldovei, este cea care a trăit grozăvia din noaptea de 23 august 1616 în pădurea din apropierea lacului Drăcșani – Botoșani, concentrată în expresia celebră: „boieri, rușinatu-m-au păgânul“. Nu este vorba de Maria Movilă (**după cum scrie în revistă**), care era fiica Elisabetei și a lui Ieremia Movilă. Posibila croare m-a impulsionat să revăd evenimentele din istoria zbuciumată a Moldovei la cumpăna veacurilor XVI–XVII, pentru care mulțumesc *Magazin istoric*. **Îi mulțumim corespondentului nostru pentru îndreptarea erorii. Am preluat explicația din albumul academicianului Virgil Vătășianu, deși privind fresca în întregime este evident că explicația fotografiei de detaliu era greșită, personajul respectiv urmând imediat după Ieremia Movilă și având părul acoperit cu un văl, deci nu putea fi fiica Maria.**

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărcineanu, nr. 1–3, etajul 3, camerele 11–14, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea online a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

magazin istoric

5 948384 040081

20008